

Forord

I slutningen af 1980'erne begyndte Foreningen Norden at arrangere rejser til de indtil da næsten glemte baltiske lande. Disse var ganske vist stadig en del af Sovjetunionen, men fornemmelsen af et fællesskab mellem Baltikum og Norden voksede frem igen og medlemmer af Foreningen Norden interesserede sig for både befolkningerne og den politiske udvikling frem mod den syngende revolution.

Efter at de tre baltiske lande havde genvundet selvstændigheden, kom der efterhånden en så livlig udveksling af både erfaringer, mennesker og aktiviteter i gang, at nogle af medlemmerne fra Foreningen Norden fandt, at der var basis for at danne en selvstændig venskabsforening for det bilaterale samkvem mellem Danmark og Letland, og der blev derfor indkaldt til stiftende generalforsamling i august 1992.

Idegrundlaget for foreningsdannelsen ses da ogsaa i formalsparagrafferne at ligne det velkendte koncept fra Norden, nemlig et folkeligt forankret demokratisk grundlag for samarbejde mellem det danske og det lettiske folk om ideer, kultur, oplysning og udvikling, uden at der lægges en bestemt religiøs eller politisk ideologisk tankegang til grund for samarbejderne.

Vigtige aktiviteter i de første år blev konkrete tiltag for oplysning i Danmark om Letland, f.eks. solgte foreningen i nogle år kort over

Letland og Riga/bykort, hjemført af diverse medlemmer, på et tidspunkt, hvor sådanne ikke var tilgængelige andre steder i Danmark. Der blev arrangeret foredrag om Letland, møder med erfaringsudveksling mellem f.eks. lærere og lærerstuderende, der havde været i praktik i Letland, og først og fremmest blev der sendt store mængder af humanitær hjælp afsted til Letland, der på det tidspunkt ikke blot manglede penge, men også alle mulige daglige fornødenheder. I dette hæfte har vi ladet nogle af de involverede berette om de undertiden meget eventyrlige transporter.

Et af de største tiltag, der både skulle skaffe penge og gøre foreningen kendt, fandt sted i december 1995, da der i Tivolis Koncertsal blev afholdt et stort balletarrangement, hvorfra overskuddet gik ubeskåret til Rigaballetten til brug for deres daglige fornødenheder og til social sikring af lettiske balletdansere.

Dette arrangement nød i høj grad godt af det gode samarbejde, som foreningen hele tiden har haft med det danske Kulturinstitut i Riga. Foreningen formidlede i de første år også en del kontakter mellem danske og lettiske kunstnere, og netop udviklingen på dette område er kendetegnende for mange af de første års aktiviteter; når først kontakter er formidlet, udvikler der sig hurtigt direkte partnerskaber, som ikke behøver videre formidling gennem

foreningen.

Fra at være initiativtager har foreningen i ret høj grad udviklet sig til at være en slags paraplyorganisation, mange af medlemmerne har egne kredse, grupper, selskaber, som har tæt samarbejde med venskabskirker, menigheder, skoler, kommuner og institutioner i Letland. Det, foreningen nu kan tilbyde disse aktive grupper, er gensidig orientering om tiltag, problemløsninger og udvikling forskellige steder. Fra begyndelsen har det været vigtigt med et bredt orienterende medlemsblad, en landsdækkende forening kan af geografiske grunde med stor medlemsspredning ikke holde arrangementer med foredrag ret mange steder for fulde huse, men et medlemsblad når frem til alle. Det har til stadighed været et ønske, at medlemmerne rundt om i landet også skulle bygge lokale netværk op, som underafdelinger til foreningen, og det er måske noget af det, der kan fremmes i de kommende år.

Den humanitære hjælps tid er endnu ikke forbi, men den er i dag meget mere målrettet, der skal kun sendes containere med ting, som bestemte lettiske grupper, sogne, skoler, kommuner etc. har ønsket til udbygning af egne projekter, og i mange tilfælde er det udover ting snarere know how, der spørges efter. Der sker kvantespring i udviklingen, så det, der var mangelvare i går, er forældet i morgen, et eksempel: I sovjettiden måtte almindelige mennesker ikke besidde skrivemaskiner eller duplikatorer, og derfor mente mange danskere i starten af halvfemserne, at vore kasserede skrivemaskiner måtte være lykken i Letland. Det var de også, indtil letterne opdagede, at vi selv brugte computere med tekstbehandlingsprogrammer, og i dag er der ikke noget mærkeligt i, at en lettisk kvindelig borgmester, i 50års alderen, langt ude på landet, hvor de kun taler lettisk, lige hiver en diskette op af tasken og siger, ja, vores projektaftale ligger

på en fil på denne diskette. Og derefter går vi lige hen og hiver vandet op af brønden med en spand! Så forskellig kan rytmen i teknologisk udvikling være for en enkelt person.

At være venskabsforeningen i en sådan tid er en udfordring, der kræver, at vi lytter til vore samarbejdspartnere og ikke tror, at vi ved, hvordan alt skal gøres. Mange danske ideer har vist sig at være af interesse for letterne, Grundtvigs tanker om folkets oplysning og medvirken finder stor grobund, genklang kan man sige i flere betydninger, for også i Letlands første selvstændighedstid var disse tanker et fælles værdigrundlag for vore lande. Andre problematikker er meget sværere at diskutere, fordi vi danskere mangler erfaringer for at kunne forstå, hvad 50 års sovjetstyre har gjort ved en befolkning, og hvilke daglige modstandsformer, der er opstået, når landets egen oprindelige befolkning og deres sprog næsten kom i mindretal i landets geografiske område. Det har haft stor betydning, at de initiativer og kontakter, som Foreningen Danmark-Letlands medlemmer har involveret sig i i disse 10 år, er blevet vedligeholdt, at det ikke har været engangsforeteelser, at der dukkede nogen op, som skulle have nysgerrigheden stillet og derefter forsvandt igen, men at bekendtskaberne har fået lov at gro og uddybes.

Der forventes meget af Danmark nu, disse mange gode samarbejder i de sidste 10 år har skabt en tillid til, at danskerne er letternes venner, og nu har Danmark EU-formandskabet på et tidspunkt, hvor Letland håber på optagelsen. Vi har valgt også at fokusere på den problematik i vores jubilæumsuge og i jubilæumsskriftet, ikke fordi vi som forening opfatter os som meningsdannere, men fordi vi anser det for den største udfordring for Letland, efter at den syngende revolution førte til selvstændigheden.

Foreningens mange aktiviteter gennem årene

havde ikke kunnet finde sted uden de mange aktive medlemmer og uden det gode samarbejde, der har været både med Letlands ambassade i Danmark og med Danmarks ambassade i Letland, med det Danske Kulturinstitut i Riga og i København, med andre venskabsforeninger rundt om Østersøen, med Østersørådets menneskerettigheds- og demokrati-kommisærer, og med de mange politikere på både Folketings, amts og kommunalt plan, som har bakket aktiviteter op.

Som det vil fremgå af mange af beretningerne, har Demokratifonden været en meget væsentlig medspiller i store samarbejder og udvekslinger, Øststøtten har hjulpet med finansieringen af humanitær hjælp, og mange andre institutioner og private har ydet konkret og finansiell hjælp til afvikling af projekter.

Hensigten med dette skrift er da også at få sagt tak til så mange som muligt, at udtrykke håbet

om videre frugtbart samarbejde, og at lave en lille, usystematisk, uvidenskabelig, men forhåbentlig dog repræsentativ dokumentation af den folkelige aktivitet, der ikke skaber mediebrag, men alligevel repræsenterer et væsentligt bidrag til udvikling, fred og fordragelighed i vores Østersøregion.

Lisbeth Dyrehøj
Formand 1992 - 1999

Kirsten Gjaldbæk
Formand siden 1999

Foreningens start

Foreningen Danmark-Letland blev oprettet den 6. august 1992 ved stiftende generalforsamling i Medborgerhuset, Norgesgade, København S. Generalforsamlingen var indkaldt af Lisbet Dyrehøj og meddelt i Politiken den 30. juli. Til stede var en gruppe personer med interesse for Letland på forskellig vis.

Lisbet Dyrehøj fremhævede, at opgaverne i relation til Letland var så store og krævende, at det var vigtigt at være mange om arbejdet. På områder som sundhed, medicin, skole og undervisning lå der navnlig meget store opgaver. Lisbet Dyrehøj fandt endvidere, at foreningen skulle tilstræbe at være landsdækkende, men foreløbig organiseret i én enhed. Der var kontakt til Den lettiske Nationalkomité i Danmark.

Mulige arbejdsopgaver for foreningen blev drøftet. Generelt skulle foreningen have som en vigtig opgave at være pendant til Foreningen Letland-Danmark, der var etableret i Letland, og som nogle af deltagerne var i nær forbindelse med. Et medlemsblad/nyhedsbrev fandtes meget ønskeligt at få startet op. Endelig ville det være vigtigt at skabe og opretholde kontakt til andre Letlands-interesserede kredse/sammenslutninger i Danmark og i andre lande.

Forslag til vedtægter for foreningen blev tilpasset og vedtaget. Der blev fastsat kontingent og valgt bestyrelse. Ved konstituerende bestyrelsesmøde efter generalforsamlingen blev Lisbet Dyrehøj valgt som formand for foreningen.

Foreningen Danmark-Letland har til formål på alle områder at styrke og udvikle venskab og samarbejde mellem det danske og det lettiske folk indadtil og udadtil. Som medlemmer af foreningen kan optages enkeltpersoner, organisationer, virksomheder, institutioner m.v. med interesse for dansk-lettiske relationer.

På dette grundlag har foreningen nu udøvet et væld af aktiviteter igennem 10 år. Særligt skal her nævnes udsendelsen af medlemsbladet, som gennem årene er vokset både i omfang og indholdsmæssig styrke.

Foreningens vedtægter er blevet justeret i 1995 med hensyn til beslutningskompetence m.v.

Foreningen har i dag (juli 2002) i alt 131 medlemsadresser. Da mange har husstandsabonnement, betyder det, at foreningen har omkring 160 betalende medlemmer. Flere medlemskaber er tegnet af forenings/organisationsgrupper, og således når informationer udsendt af foreningen langt videre. På baggrund af de omfattende aktiviteter, foreningen og dens medlemmer har udøvet i de forløbne 10 år, må det ved starten fastsætte formål siges at være opfyldt i rigt mål. Samtidig er behovet og begrundelsen i både Danmark og Letland for venskabeligt samarbejde på demokratisk vis øget betydeligt, efterhånden som kendskabet til hinandens liv og kultur er udviklet.

Dora Bentsen

Lykønskning fra ambassadør Aivars Baumanis

LATVIJAS REPUBLIKAS VĒSTNICĪBA DĀNIJAS KARALISTĒ
EMBASSY OF THE REPUBLIC OF LATVIA IN THE KINGDOM OF DENMARK

Copenhagen,
1 July 2002

Foreningen Danmark – Letland

On behalf of the Embassy of Latvia I would like to congratulate you on the occasion of the 10th anniversary of Danish – Latvian Friendship Association. A decade of fast and overwhelming developments has changed the Baltic Sea area. The Baltic and Nordic nations could freely join in for common activities.

The Association has created a solid base of grass root co-operation between Latvians and Danes. The great variety of the events your Association has organized has helped both nations to learn a lot more about the lives of each other and establish close relationship with a perspective in the future.

The Embassy appreciates mutually successful collaboration with the Association since the initial stages of its existence.

We wish you all the best and hope for even more successful co-operation in the future.

Yours sincerely,

Aivars Baumanis
Ambassador

Lykønskning fra Østersørådets kommissær Helle Degn

THE COMMISSIONER

Formand
Kirsten Gjaldbæk
Foreningen Danmark-Letland
Kongstedvej 12
2700 Brønshøj

København d. 2. juli 2002
Jour. nr. 2905- / BWB

Kære Foreningen Danmark-Letland,

Jeg vil gerne sende mine bedste lykønskninger i forbindelse med Foreningen Danmark-Letlands 10-års jubilæum samt ønske en rigtig god jubilæumsuge. Jeres tette og spændende program vidner om et godt og udbygget folkeligt samarbejde på tværs af Østersøen.

Kendskab til sine naboers ånd og kultur udgør i mine øjne en forudsætning for demokrati og udvikling. Foreninger som Jeres yder et vigtigt bidrag hertil. Tillykke med 10-års jubilæet og fortsat endelig bestræbelserne for endnu tættere forbindelser mellem det danske og det lettiske folk.

Med venlig hilsen

Helle Degn

Østersørådets Kommissær for Demokratisk Udvikling

Fra Kulturinstituttet i Riga

Fra Det Danske Kulturinstitut i Letland vil vi gerne sende vore hjerteligste hilsner til Foreningen Danmark-Letland i forbindelse med ti-års jubilæet.

Vi, som selv fejrede vores ti-års jubilæum for to år siden, har fulgt med i foreningens arbejde lige siden starten. Vi har slet ikke overblik over alle de aktiviteter, der er gennemført ad frivillig vej af foreningens medlemmer gennem de mange år. Men vi ved, at det er utallige, og at der er mange, mange letter, der har haft helt konkret glæde af de aktive medlemmers arbejde, både i form af humanitær hjælp, kontaktskabelse, husning af besøgende lettiske ensembler, grupper og venner o.m.a.

Vi selv har været meget imponerede over og glade for det flotte medlemsblad, der regelmæssigt er udsendt til medlemmerne, og som har været med til at gøre Letland levende og synligt - i dets fremgang og med dets problemer - for mange danskere, der ellers ville være helt uvidende om dette dejlige lands eksistens.

Det danske Kulturinstitut ønsker Foreningen Danmark-Letland et velment „Længe leve“ og takker alle aktive medlemmer for deres hærdige indsats for det, som er vores fælles mål: At styrke forbindelserne og båndene til vore nære naboer her på den anden side af Østersøen.

Måtte I have kræfter til at fortsætte længe, længe endnu!

de venligste hilsner

*Rikke Helms
Institutleder
Det Danske Kulturinstitut
Marijas iela 13, k.3,
LV 1050 Riga, Letland
tlf./fax. + 371 728 99 94*

En hilsen fra foreningen Letland-Danmark

I Letland har foreningen Letland-Danmark allerede bestået i 11 år og næsten lige så længe eksisterer også foreningen Danmark-Letland i Danmark. Idet vi lykønsker vor beslægtede forening i anledning af jubilæet, ønsker vi med tilfredshed at påpege, at vort samarbejde i disse år har været tæt og at vi har haft mange fælles interesser.

Man kunne spørge hvorfor der er opstået en gensidig interesse mellem netop disse to ikke særligt store nationer. Til dels skyldes det ligheden mellem vore landes skæbne. Små lande har altid udgjort en eftertragtet bid for store naboer, der har ment, at alene deres talmæssige overlegenhed var et argument for at underlægge sig de mindre eller for i det mindste at tage et stykke af deres land. Vi forenes også af overbevisningen, at alt, hvad vi har opnået eller ønsker at opnå, kan nås ved hjælp af hårdt arbejde, da naturen jo ikke har forkælet os med rige forekomster eller ideelle forhold. Vi har også måttet holde til de stores kulturelle ekspansion for at kunne bevare vor nationale selvværd og gennem tusinde år oplagrede åndelige værdier.

Den samme måde at leve på forsvandt allerede i det 20. århundredes trediveerne vore lande med tætte økonomiske bånd, men da 2. verdenskrig endte, fandt en del letter tilflugt i Danmark, hvor de kunne undgå besætternes repressalier. I lighed med børn i Danmark, er vore børn allerede gennem flere generationer opvokset med Andersens eventyrhelte og deres moralske værdier. I lettisk oversættelse har vi mulighed for at læse Danmarks største klassikers værker og derigennem lære danskernes karakteregenskaber, deres smerter og håb, deres glæder og sorger at kende, som også er nære og genkendelige for os, idet de på mange måder er alment menneskelige.

I disse vore 10 samarbejdsår har foreningen Letland-Danmark's måde at arbejde på og dens opgaver un-

dergået en stor forandring. Hvor det i begyndelsen hovedsageligt drejede sig om at etablere og fremme kontakter med Danmark, skabe kulturelle og forretningsmæssige forbindelser, så blev disse opgaver snart derefter overtaget af det danske Kulturinstitut, det lettiske Udenrigsministerium og forskellige ikke statslige organisationer. Vor forenings medlemstal formindskedes stærkt og i øjeblikket omfatter den kun de mennesker, der virkelig interesserer sig for Danmark. I foreningen har vi dybt og indgående kunnet lære Danmark at kende, landets befolkning, kultur og historie, som virkelig er enestående. De omhyggeligt bevarede og vedligeholdte gamle slotte, kirker, minder fra vikingetiden, broer og naturen har været os i stort omfang tilgængelige takket være foreningen Danmark-Letland's medlemmers velvilje, gæstfrihed og entusiasme.

Takket være andre organisationers aktiviteter forbindes vore nationer også det, at vi besøges af kultur-, videnskabs- og undervisnings- medarbejdere, der hjælper os hurtigere at kunne tilslutte os Europas gøremål, fra hvilke vi for 50 år siden blev afskåret med magt. Vi har etableret nære personlige kontakter, der beriger os og giver os mulighed for at løse adskillige personlige problemer. Nogle ungmøer har fundet en dansk svend som livsledsager og lettiske mænd har giftet sig med danskere. Letterne rejser til Danmark for at arbejde og danske forretningsfolk har etableret sig i Letland.

Vi er meget glade og stolte over den venskab, der har udviklet sig mellem begge foreninger og vi ønsker vor venskabelige forening Danmark-Letland held og endnu fastere kontakter med Letland som beriger begge parter.

Med kærlige hilsener,

*Ilze Raipule, foreningen Letland-Danmark
G. Grinvalds*

Lykønskning fra svensk-lettisk forening

Kirsten Gjalbaek
Kongstedsvej 12
DK-2700 BRÖNSHÖJ

DANMARK

Vi har från svensk-lettisk förening kunnat följa er verksamhet i Danmark och vi är imponerade av det fantastiska arbete ni åstadkommit under så kort period som 10 år.

NGOs har en undervärderad betydelse i påverkan av utvecklingen inom och mellan länder. Just möjligheten att ena människor med ett gemensamt intresse, att skapa nya kontakter och nätverk, kan påverka det till synes omöjliga.

Vi följer med stort intresse er verksamhet och vi hoppas kunna utveckla vårt samarbete för Lettlands sak i framtiden

Vi gratulerar er till ert jubileum och önskar er all framgång i det kommande arbetet.

Stockholm den 18 juli 2002
Med vänlig hälsning

Torgny Wiktorsson
Ordförande

Lykønskning med 10 års jubilæet fra Dansk Russisk Forening

På vegne af både Dansk – Russisk Forening og DANFØ (Den danske NGO Platform for etablering af et NGO Forum for Østersørådet) vil vi ønske Jer til lykke med jubilæet, og det gode samarbejde vi har haft igennem årene.

Vores fælles bestræbelser for at få etableret et permanent NGO Forum for landene omkring Østersøen ser ud til at skulle lykkes. Allerede i starten af vort fælles initiativ for afholdelsen af NGO Forum i København i 2001 var I aktive. I gik med i arbejdsgruppen, der arrangerede konferencen i København og har siden deltaget med stort engagement for virkeliggørelsen af vor fælles målsætning. NGO Forum i Finland i Åbo næste år i maj kan blive det afgørende skridt, der opfylder vort ønske om at blive et permanent høringsorgan til Østersørådet. Det er op til NGOerne omkring Østersøen at bruge denne enorme chance for at påvirke det politiske organ, der tager sig af udviklingen i dette område. Demokrati, menneskerettigheder, miljø og kulturel udveksling skal yderligere udvikles og det er på disse områder, at NGOerne skal tage udfordringerne op. Samarbejdet mellem NGOerne skal bidrage til styrkelse af

demokratiet og dermed fremme den fredelige udvikling i Østersøområdet. Østersørådet og medlemsstaternes regeringer har en interesse i, at dette samarbejde bliver konstruktivt, derfor må de også bidrage til dette samarbejde organisatorisk og økonomisk.

Et godt NGO samarbejde vil gavne alle – Østersørådet, regeringerne, NGOerne og ikke mindst landenes befolkninger og udviklingen. Foreningen Danmark –Letland er en god samarbejdspartner i disse bestræbelser for et NGO Forum.

Endelig vil vi håbe, at Foreningen Danmark –Letland i sit jubilæumsår vil opleve, at de Baltiske lande bliver optaget i EU og dermed vil der ske et mere udbygget Europæisk samarbejde.

Tillykke med Jubilæet og vi ser frem til et fortsat godt samarbejde.

Med venlig hilsen

*Kjeld Aakjær
Landsformand
H.C. Lumbyesgade 67, 2100 København Ø
Tlf. 3929 8061
E-mail: k.aakjaer@vip.cybercity.dk*

Når drøm bliver til virkelighed, men...

Danmark har siden 1945 været hjemsted for en beskeden gruppe lettiske flygtninge, der ikke lig så mange andre af de ca. 2.000, som ved krigens slutning befandt sig i landet, efter et kortere ophold i Danmark søgte mod fjernere horisonter fordi de forekom mere sikre eller tillokkende, men forblev og skabte sig en tilværelse her.

Fælles for alle flygtninge var, at de havde drømmen om fædrelandet og håbet om engang at kunne vende tilbage til et frit Letland. Men årene gik og det blev sværere og sværere at bevare håbet, selv om drømmen aldrig forsvandt. Mange af flygtningene endte deres liv i landflygtighed og nåede ikke at opleve året 1991, hvor drømmen, mere eller mindre uventet, pludseligt blev til virkelighed.

Nogle havde allerede besøgt Letland i de senere år før denne begivenhed, hvor der kunne spores forandringer til mere åbenhed og venlighed, men opnåelsen af visa i den sovjetiske ambassade var fortsat et lærestykke i rendyrket bureaukrati. Besøgene i Letland formede sig ofte ikke som man havde forestillet sig dem. Frit kunne man under ingen omstændigheder føle sig der og de af besættelsesmagten etablerede forandringer samt påførte ødelæggelser kunne mærkes og ses overalt.

Efter august 1991 blev det anderledes. Man kunne passere grænsen uden at skulle stå en særdeles upopulær stormagt til regnskab for det. Lige så stort et ønske letterne i landflygtighed havde for nu at gense deres fædreland, havde deres landsmænd i Letland, der havde

levet i isolation fra vesten som de kun havde kunnet komme i kontakt med under særlige omstændigheder, dog altid med rejsens udgangspunkt i Moskva, nu for at komme ud, se med egne øjne og opleve, hvad det var man ustandseligt havde rakkert ned og advaret imod.

46 år er en meget lang periode. De landflygtige, der havde helbredet og kræfterne i behold, rejste nu hjem, men der var langt imellem dem, der gjorde det for atter at bosætte sig i Letland. Tilknytningen til værtslandene var for det meste blevet for stor. Hvad kunne man også forvente at finde i Letland — i hvert fald ikke det man havde efterladt i 1944/45. Man var heldig, hvis man kunne møde en slægtning eller i det mindste en bekendt. Men gense og mindes ville man dog.

Der var også letter, der kom rejsende til Danmark. De fleste var inviteret, men nogle var ikke. Sprogproblemerne gav i de første år herboende letter mulighed for at assistere som tolke og derved komme i kontakt med gæsterne. Ind imellem blev man også præsenteret for folk fra Letland, der kaldte det for deres fædreland, men ikke kunne tale lettisk. Besøgene i Letland og samværet med de lettiske gæster her i Danmark førte til nogle erkendelser, som man aldeles ikke havde drømt om.

Det lettiske sprog havde hos de landflygtige bevaret sig stort set uforandret på 1945-stadiet, medens det i Letland havde udviklet sig og undergået nogle forandringer, som jo alle sprog i tidernes løb gør. Der var kommet en del nye ord og udtryk til, som vi ikke kendte og måtte sætte os ind i. Det faldt os dog forholdsvis let, selv om vi undrede os over, at gode lettiske ord var forkastet og erstattet, forvansket eller

suppleret med ord og udtryk fra naboen i øst. Det må dog også nævnes, at man i de senere år har været lige så tilbøjelig til at annektere og benytte ord fra det engelske sprog, selv om der af og til høres advarsler fra folk i Letland om ikke at ødelægge det lettiske sprog.

Det var sværere for os landflygtige at forstå og sætte os ind i, for ikke at sige at bifalde, vore hjemlige landsmænds tankegang, selv om vi var klar over, at de var skolet og opdraget under et fremmed, diktatorisk regime. Det gjorde ondt at indse, at de ikke uden videre kunne stryge det af sig, at det vil tage mange år før følgerne af den lange tid under fremmed herredømme vil være overvundet og ikke mere mærkbar. Selv om der stadigvæk lever ældre mennesker i Letland, der har oplevet landets første selvstændighedsperiode, har disse i dag svært ved at yde indflydelse på de unge, som også der vil gå deres egne veje og gøre deres egne erfaringer.

Kritik bliver sjældent modtaget med åbne arme og enhver nok så lille og velment hentydning til fordums tider og skikke fra de landflygtiges side blev som regel affærdiget med, at det havde vi ikke forstand på, for vi havde jo ikke oplevet de mange års besættelse på vor krop. Med andre ord: „Kom ikke her og prøv på at belære os om noget!“. Dette måtte især de få sande, der vendte hjem med ønsket om at bruge deres erfaring i Letland i det politiske liv, Især politik og politikere efterlader os „gamle“ letter i Danmark med stor forundring. Selv om forfatningen i Letland med få ændringer og tilføjelser er den samme, som vedtoges i landet i 1922, så synes et politisk parti i dagens Letland mest at være et hjælpemiddel for nogle i samfundet af andre grunde kendte personer til at opnå nogle magtbeføjelser, der ofte

misbruges. Partiets navn synes underordnet, det synes kun at have populære valgløfter, men ikke nogen egentlig politik. At ordet „minister“ betyder „tjener“ synes man generelt ikke at have opdaget.

Man må heller ikke overse det store antal russere i Letland, som uanset internationale konventioner, blev indsluset i Letland under besættelsen og som af Rusland efter august 1991 med alle forhåndenværende midler forsøgte bevaret på så stort et antal som muligt - godt hjulpet af vestlige lande, der, uanset påstanden, at de fra 1941 hele tiden har betragtet de Baltiske lande som okkuperede, til lejligheden havde glemt, hvad der skal ske med en besættelsesmagts indslusede civilpersoner, når besættelsen ophører. Takket være nogle af disse tilflytteres forstokkede kommunistiske ideer eller fornemmelse af at have mistet deres såkaldte rettigheder, er Rusland fortsat i stand til at benytte dem til at modarbejde Letlands bestræbelser på at komme ovenpå igen og på at blive medlem i EU og NATO.

Heldigvis var og er man i Letland mere åben over for vestlige landes repræsentanter, der iværksatte hjælp af forskellig art, inviterede delegationer på studieture, viste og fortalte hvordan man greb tingene an i andre lande, så de kunne vende hjem og anvende det, som passede til forholdene i Letland og som man der havde råd til. Der blev også indgået venskabelige forbindelser mellem amter, kommuner, byer, menigheder, organisationer, skoler og enkeltpersoner. Disse kontakter og gensidige besøg fører også meget andet med sig, især på det sociale og kulturelle område. Danmark har i den henseende været særdeles aktiv og her kan og skal vi også nævne den nu 10 år gamle forening Danmark -Letland med dens mange

energiske medlemmer. Foreningen ønskes et langt liv til fælles glæde for samt forståelse og venskab mellem begge nationer.

G. Grinvalds

Letland og den store nabo i øst

De lettisk-russiske relationer ændrede sig i 1990'erne – men er forholdet egentlig blevet bedre?

Letland og dets to baltiske nabolande har i århundreder spillet en vigtig rolle for Rusland. Først som adgangsvej til isfrie Østersøhavne, senere som Sovjetstatens buffer mod vesten. Baltikum har historisk været en så vigtig brik for Rusland, at landet flere gange med magt har underlagt sig regionen.

Ved Sovjetstatens opløsning i 1991 var den Lettiske Sovjetrepublik ikke blot militært vigtig for Rusland som hjemsted for det baltiske militærdistrikt, dele af den sovjetiske Østersøflåde, en vigtig missilvarslingsradar m.v. – også økonomisk og socialt var Letland blevet en væsentlig del af sovjetsystemet. En væsentlig del af russisk olieeksport blev – og bliver fortsat – transporteret til vesten via lettiske havne, og russerne kunne tage på badeferie i Jurmala, købe lettisk fremstillet elektronik af mærket VEF og spise lettiske fødevarer. Letland var et attraktivt sted at slå sig ned, for levestandarden var væsentligt højere her end i de øvrige sovjetrepublikker, Rusland iberegnet.

Da Letland og de to andre baltiske lande blev selvstændige, mistede Rusland med ét slag 2/3 af sin Østersøkyst, et helt frontlinie militærdistrikt og 3 velfungerende republikker. Det var derfor på mange måder et væsentligt tab for Rusland, da de baltiske lande blev selvstændige.

Alligevel var det Ruslands første præsident Boris Jeltsin, som i 1990-91 opmuntrede de baltiske ledere til at gå videre i deres stræben mod selvstændighed.

Den første selvstændighedstid i perioden efter Sovjetunionens sidste magtdemonstration i Baltikum ved skudepisoderne i bl.a. Riga og

et års tid frem var præget af et godt forhold til Sovjetunionens arvtager, den Russiske Føderation. Parterne støttede hinanden i kampen mod de gammelkommunister, som ønskede at bevare unionen, man var næstbedste venner. Til trods for åbenlyse russiske interesser i de baltiske lande, var Rusland faktisk et af de allerførste lande til at anerkende Letlands og de to andre baltiske landes selvstændighed, da de i efteråret 1991 erklærede sig frie igen efter 50 års sovjetisk besættelse.

”Hvedebrødsdagene” varede dog ikke længe. Rusland ændrede snart taktik og forsøgte at knytte de fhv. sovjetiske republikker til sig, bl.a. i form af den russisk dominerede organisation SNG. Det lykkedes dog ikke Rusland at knytte Letland og de to andre baltiske lande så tæt til sig, som man formentlig havde ønsket sig i Moskva. Dertil var glæden over den nyvundne frihed for stor, og hadet til russerne for 50 års besættelse af deres lande for omfattende. I kølvandet på opløsningen af USSR meldte behovet for en ny russisk politik overfor Baltikum sig.

Selv om forholdet mellem de baltiske lande og Rusland i hvedebrødsdagene var godt, stillede de baltiske landes selvstændighed den daværende russiske udenrigsminister Andrej Kossyrev overfor en række nye udfordringer. Der skulle skaffes ambassadebygninger i de baltiske hovedstæder og findes folk, som kunne de baltiske sprog. Dette har sandsynligvis voldt problemer i starten.

Denne artikel søger at give et overblik over Ruslands politik overfor Letland fra de tidlige halvfemsere, hvor forholdet endnu var godt, til et par år senere hvor kampen parterne imellem stod om troppetilbagetrækninger, til den sidste halvdel af årtiet hvor Rusland ønsker at forhindre baltisk NATO-medlemskab og frem til år 2002, hvor en modus vivendi parterne imellem synes at være nået. Til sidst stilles spørgsmålet,

om forholdet mellem Letland og Rusland reelt er blevet bedre, selv om parterne synes at være ved at lære at leve side om side med hinanden. Op igennem 1990'erne viste forholdet mellem Rusland og Letland sig at blive langt fra problemfrit. Problemerne har især koncentreret sig om de følgende områder:

- De russisktalende mindretal i Letland og spørgsmålet om deres rettigheder og status i forhold til lettiske statsborgere.
- Grænseproblemer og territorialkrav.
- Handels- og transitforhold.
- Sikkerhedspolitik og militære forhold.

Russisktalende mindretal

Spørgsmålet om status og rettigheder for det russisktalende mindretal i Letland og Estland har uden tvivl været et af de væsentligste stridspunkter mellem Rusland og de baltiske lande.

Alle de tre baltiske lande har i århundreder haft en vis russisktalende befolkningsdel. Men under den sovjetiske besættelse steg denne befolkningsdel markant, især som følge af indvandring af russisk arbejdskraft. I Letland var der således ved selvstændigheden i 1991 næsten 48% ikke-etniske letter, mens samme tal i Estland var under 40%. Litauen havde en noget mindre russisktalende befolkningsgruppe, omkring 15%.

Den store russiske indvandring og tiltagende russificering af især Letland og Estland havde været en mobiliserende faktor i landenes uafhængighedsbestræbelser.

I efteråret 1991 efter augustkuppet var statsborgerskab og minoritetsrettigheder i Baltikum ikke en vigtig prioritet i Ruslands udenrigspolitik. Rusland havde da rigeligt at se til med

at få nedlagt resterne af Sovjetunionen og selv stable en stat på benene. Derimod var disse spørgsmål af yderste vigtighed i de baltiske lande, hvor man udover formel selvstændighed også ønskede at gøre op med de russisktalendes og det russiske sprogs dominans. Rusland har senere slået fast, at det var den største fejltagelse i landets Baltikumpolitik ikke fra starten af at stille krav om minimumsrettigheder til de russisktalende mindretal i Letland og Estland som betingelse for russisk anerkendelse af baltisk selvstændighed.

I både Letland og Estland valgte man at give statsborgerskab til de, som kunne bevise at de havde boet i landene før den sovjetiske okkupation i 1940, samt efterkommere af disse. I forhold til den russisktalende befolkningsgruppe betød dette, at kun de russere, som havde boet i Baltikum før krigen, umiddelbart kunne opnå statsborgerskab i de nye selvstændige lande. På denne måde fik størstedelen af den russisktalende befolkning i Letland og Estland ikke automatisk statsborgerskab i det land hvor de boede – og måske endda havde boet i mange år. I Litauen, hvor den russiske befolkningsgruppe er væsentligt mindre end i de baltiske nabolande, valgte man derimod en såkaldt "0-løsning" ifølge hvilken stort set alle indbygere i Litauen på selvstændighedstidspunktet kunne få litauisk statsborgerskab.

Russisk kritik

Fra russisk side blev man hurtigt opmærksom på sagen og søgte at påvirke myndighederne i bl.a. Letland til også at indføre en 0-løsning som i Litauen.

Af flere tungtvejende årsager var Letland dog ikke villig til at give efter for det russiske ønske. Dels håbede visse politikere øjensynligt på at kunne få en stor del af russerne til at drage til Rusland, dels frygtede man for Letlands

”tilbagevenden” til russisk indflydelsessfære, såfremt de store russiske mindretal blev givet stemmeret. Letternes frygt for, at den russisktalende befolkning i Baltikum skulle blive en ”femte kolonne” ser dog ud til at være aftaget med tiden. Dette gælder dog næppe den store gruppe på over 60.000 russere i Estland, som har valgt at få russisk statsborgerskab. Begrundelsen for at tage russisk statsborgerskab behøver dog ikke nødvendigvis at være udtryk for sympati med den russiske politik. Mange har valgt russisk statsborgerskab for lettere at kunne besøge slægtninge i Rusland. Om frygten var velbegrundet er i dag vanskeligt at sige, men i al fald forlod kun en mindre del af russerne Letland.

Fra russisk side blev der lagt pres på letterne. Menneskerettighederne, som under den kolde krig havde været vestens kort i kampen mod USSR, blev nu flittigt anvendt af russerne, som hævdede, at den russisktalende befolknings rettigheder i Letland blev groft og systematisk krænket. Rusland søgte stadig mere åbenlyst at bestemme takten og gøre kursen vanskelig for det lille, nye og dermed sårbare land.

Et af de væsentligste russiske kritikpunkter af den lettiske statsborgerskabslov har været kravet om tilstrækkelige sprogkundskaber til at kunne begå sig på lettisk. Fra russisk side har det været fremført, at russisk – som letterne i sovjettiden var tvunget til at lære – burde være nok til at få statsborgerskab og at sproget burde indføres som statssprog på linie med lettisk. Letterne har derimod forsvaret sig med behovet for at beskytte deres lille sprog. Man frygtede desuden, at indførelsen af russisk som andet statssprog som i sovjettiden ville betyde, at kun letterne skulle være tosprogede, mens russerne blot ville blive ved med at tale russisk. Rusland bragte ved adskillige lejligheder spørgsmålet om de russisktalendes rettigheder

i Baltikum op i internationale organisationer. Når der ses bort fra enkelte anbefalinger om justering af lovgivningen, har resultatet af flere internationale organisationers granskning af de russisktalendes forhold dog samstemmende været, at der ikke har fundet systematiske menneskerettighedskrænkelser sted i de baltiske lande. Da Rusland derfor måtte erkende ikke så let at kunne få opfyldt sit ønske om statsborgerskab til russerne i Baltikum med hjælp fra de internationale organisationer, begyndte man i stedet at sammenkæde spørgsmålet om tilbagetrækning af russiske tropper fra bl.a. Letland med de russisktalendes rettigheder. Man lod forstå, at tilbagetrækningen kunne ske meget hurtigere, såfremt spørgsmålet blev løst på en for Rusland tilfredsstillende måde. Det var således først efter vestligt pres på Rusland, at de russiske tropper i Letland blev trukket tilbage. Selv russiske forskere vedstår i dag, at denne kobling skadede mulighederne for gode fremtidige russisk-baltiske forbindelser.

En af de vigtigste kilder til Ruslands Baltikumpolitik er en pressemeddelelse om Ruslands langsigtede Baltikumpolitik fra præsidentens pressekontor fra februar 1997. Heri slås det fast, at Rusland kræver statsborgerskab til alle russisktalende som boede i Letland og Estland på løsrivelsestidspunktet, effektivisering af naturaliseringsprocessen samt ret til familiesammenføringer. I Letland og Estland opfattede man flere af kravene som utidig indblanding i interne forhold.

Til trods for, at Rusland stadig med jævne mellemrum fremfører, at de russisktalendes rettigheder krænkes og at Rusland ser det som sin fornemste pligt at forsvare sine landsmænd i de tidligere sovjetrepublikker, har Rusland dog med tiden måttet indse, at der er stadig mindre at komme efter.

I efteråret 1998 vedtog et flertal af de lettiske vælgere ved en folkeafstemning at ændre statsborgerskabsloven og afskaffe et omstridt "vinduesprincip". Efter dette princip kunne ansøgere efter alder søge om naturalisering fra 1995 – og den sidste gruppe først fra år 2003. Systemet var blevet kraftigt kritiseret for at sænke antallet af gennemførte naturaliseringer. Efter at denne hindring blev fjernet, er antallet af naturaliseringer vokset. Siden naturaliseringerne begyndte i februar 1995 og frem til juli 2002 har i alt 53.327 personer fået lettisk statsborgerskab. På trods af dette, er der dog fortsat ca. 534.000 indbyggere uden statsborgerskab i Letland ud af en samlet befolkning på 2.375.000.

At det er blevet lettere at opnå statsborgerskab er dog ikke nødvendigvis ensbetydende med, at alle kan forventes at søge om det. Statsborgerskab medfører nemlig også værnepligt i det lettiske forsvar, og en vis gruppe af især yngre mænd kan måske se en fordel i at vente med statsborgerskab, til de er for gamle til at blive indkaldt. Endelig er der en del af de lettiske russere, som gør forretning eller har familie i Rusland. For dem vil et lettisk statsborgerskab betyde, at de skal ansøge om visum hver gang de vil rejse til Rusland, hvilket både er relativt dyrt og tidskrævende. På dette område synes Ruslands visumpolitik således reelt at modvirke Ruslands krav om statsborgerskab til russerne i Letland.

Mens det i starten af 1990'erne især var Estland, som blev kritiseret af russerne, ændrede dette sig fra efteråret 1997, hvor EU tilkendegav at ville starte optagelsesforhandlinger med Estland, til i stedet at blive Letland, som var udsat for russisk kritik. Foranlediget af først en uvarslet og derfor ulovlig demonstration bestående af ældre borgere – både russisktalende og letter – i Riga i marts 1998 og som blev opløst

af lettisk politi og senere samme måned en flok overlevende krigsveteraners årlige march i Riga, startede Rusland en omfattende medie-kampagne mod Letland, som blev beskyldt for at krænke det russiske mindretals forsamlingsfrihed og for at være et halvfascistisk land, som tillader nazister at marchere åbenlyst i gaderne. Russerne havde til en vis grad held med kritikken, som ofte ukritisk blev citeret i vestlige aviser. Kritikken af Letland fortsatte året ud for straks at blive vendt mod Estland i 1999, da man her ændrede på valg- og sprogløven. Senere på året flyttede fokus dog mod Litauen, hvor Rusland "kom til" at lukke for forsyningen af russisk råolie til et litauisk olie-raffinaderi.

Sammenfattende må det siges, at Rusland i 1990'erne førte en negativ politik overfor Letland på statsborgerskabsområdet. Rusland har stort set kun kritiseret letterne for ikke at behandle de russisktalende mindretal godt. Det har derimod været meget småt med russisk støtte til fx russiske kultur- og undervisningsinstitutioner i Letland. Rusland kunne ved adskillige lejligheder og på mange forskellige måder have bistået de russiske mindretal. Om viljen (og midlerne) havde været der, kunne der have været gjort en stor indsats på såvel det kulturelle som det sociale område. Men også på områder, hvor udgifterne ville have været yderst begrænsede, kunne Rusland have gjort livet lettere for de russisktalende i Letland. Det havde fx ikke kostet meget tidligere at beslutte at anerkende lettiske fremmedpas, som mange russisktalende er i besiddelse af, og som i en periode vanskeliggjorde deres rejsemuligheder.

Grænseproblemer og territorialkrav

Da Letland genvandt selvstændigheden i 1991 var spørgsmålet om landets grænser til Rus-

land ikke noget stort emne for Rusland. Det blev det imidlertid, da Letland erklærede, at man ønskede mellemkrigstidens grænser som udgangspunkt for forhandlinger om den fremtidige grænse til Rusland.

Årsagen var, at der efter den sovjetiske besættelse af Letland blev gennemført en række grænseændringer i 1944-57, som betød at Letland mistede Abrene-området (-et område på i alt 1.294 km² øst for den nordlige del af Letlands grænse til Rusland, i dag også kendt som Pytalovo-området i Pskov Oblast i Rusland). Fra sovjetisk side blev det hævdet, at grænseændringerne skete efter ønske fra befolkningen i området. Dette viser lettiske arkivstudier i dag ikke er rigtigt. Tværtimod protesterede den lokale befolkningen over grænseændringen og bønfalet magthaverne om at forblive i Letland. Derfor fremførte Letland, at grænseændringer foretaget i sovjettiden var ulovlige, da landene folkeretligt set var besat, og at grænsen skulle følge mellemkrigstidens grænser. Rusland argumenterede derimod, at Letlands indlemmelse i USSR var frivillig og at letterne desuden ved selvstændigheden i 1991 selv havde accepteret Helsinki-slutklæringen fra 1975 om grænsernes ukrænkelighed.

Da Boris Jeltsin tilbage i januar 1991 besøgte Letland, underskrev han en bilateral russisk-lettisk samarbejdsaftale om de fremtidige forbindelser mellem landene. Traktaten blev dog aldrig ratificeret af den russiske Øverste Sovjet. I de første år efter Letlands genvundne selvstændighed var Abrene-spørgsmålet forholdsvis lavt prioriteret i lettisk politik. Spørgsmålet om tilbagetrækningen af de russiske tropper var fx langt vigtigere. Glemte var grænsespørgsmålet dog ikke.

I januar 1992 vedtog den Lettiske Øverste Sovjet en resolution om ikke-ankendelse af indlemmelsen af Abrene i Rusland. Ifølge resoluti-

onen var indlemmelsen af Abrene i 1944 illegal i forhold til såvel Riga-fredsaf-talen fra 1920 som den russisk-lettiske ikke-angrebstraktat af 1932. Resolutionen krævede dog ikke Abrene området retur, men blot en anerkendelse af den illegitime indlemmelse.

Det russiske synspunkt har været, at Letland med resolutionen af januar 1992 har rejst et territorielt krav mod Rusland, hvilket ifølge Rusland i sig selv er uberettiget, men ydermere er i strid med den russisk-lettiske traktat af 14. januar 1991, som bl.a. indeholder en reference til Helsinki slutaktens principper om ukrænkeligheden af grænserne efter 2. verdenskrig. Samtidig beskyldte Rusland Letland for at være det første europæiske land, som satte spørgsmålstegn ved Helsinki slutakten.

Det er bemærkelsesværdigt, at man fra russisk side henviser til den russisk-lettiske samarbejdsaftale fra januar 1991 – en aftale, som Rusland som nævnt aldrig ratificerede! Hvis man vælger at se bort fra den teoretiske mulighed, at Rusland simpelthen ikke havde styr på, hvilke aftaler som er indgået og ratificeret, kan den russiske anvendelse af en ikke-ratificeret aftale som et argument for, at Letland efter russisk opfattelse krænker russiske interesser muligvis indikere, at Rusland havde andet end rent juridiske formål med at bringe emnet til debat.

En beskyldning om ikke at ville vedstå Helsinki slutakten er en alvorlig sag. Hensigten med beskyldningen kunne være at diskreditere Letland i det internationale samfund. På det pågældende tidspunkt havde Rusland fortsat tropper i Letland. At skabe tvivl om Letlands vilje til at overholde grundlæggende internationale regler kunne fx være med til at retfærdiggøre troppernes fortsatte tilstedeværelse. Det er ligeledes påfaldende, at Rusland beskylder Letland for at ville krænke Helsinki-slutak-

ten, uagtet at Letland ikke havde fremsat territoriale krav, men alene anmodet om russisk anerkendelse af Abrene-områdets indlemmelse i RSFSR som værende i strid med folkeretslige principper. Det er her at bemærke, at mens Letland begrunder sit syn på indlemmelsen af Abrene i Sovjetrusland som ulovlig med russisk krænkelse af juridisk forpligtende aftaler i form af Riga-freds aftalen og den russisk-lettske ikke-angrebs traktat fra 1932, begrunder Rusland sin påstand om lettisk omgåelse af Helsinki-principperne med teksten i Helsinki-slutakten, der er en politisk hensigtserklæring, der ikke er juridisk bindende. Det er desuden usikkert, hvorvidt den daværende interne unionsrepublikgrænse mellem den estiske og den russiske sovjetrepublik overhovedet kan siges at være omfattet af Helsinki-slutakten. Endvidere er det værd at erindre, at selv om Rusland naturligvis har ret i, at Letland ved optagelsen i CSCE i 1991 forpligtede sig til at overholde slutaktens bestemmelser, var Letland på tidspunktet for Helsinki-slutaktens tilblivelse besat af USSR og deltog derfor ikke i forhandlingerne.

I starten af 1997 ændrede Letland holdning til spørgsmålet og afstod fra kravet om russisk anerkendelse af Riga-freds aftalen og gik med til at gøre de facto grænsen til den endelige. En medvirkende årsag til den lettiske kovenning i spørgsmålet kan være, at den russiske præsident i Ruslands langsigtede Baltikumpolitik fra starten af 1997 omtaler det hidtidige lettiske krav om principiel anerkendelse af grænsedragningen fra Riga freds aftalen som "et uberettiget lettisk territorialkrav" som Rusland absolut modsatte sig. Rusland vedblev dog, også efter at Letland havde frafaldet alle krav om blot symbolsk anerkendelse af Riga freds aftalen, med at sammenkæde spørgsmålet om en grænse aftale med bl.a. mindretals-

spørgsmålet.

En principielt færdigforhandlet grænse aftale har ligget klar til underskrivelse og ratifikation siden december 1997. Der er dog i sommeren 2002 fortsat ikke udsigt til, at Rusland vil underskrive aftalen med Letland i den nærmeste fremtid.

Selv om det må siges, at forhalingstaktikken lykkedes Rusland for en tid, har Vesten ved flere lejligheder fortalt Rusland, at taktikken ikke vil lykkes. Fra 1997-98 har Vesten således anerkendt, at letterne på deres side har gjort alt hvad de kunne for at få en grænse aftale på plads.

Handel og transit

Lige efter uafhængigheden var Letlands udenrigshandel næsten udelukkende rettet mod Rusland, samt til en vis grad Ukraine og Belarus. Selv om en betydelig del af dette marked forsvandt som følge af Sovjetunionens opløsning, prisstigninger og introduktionen af den nationale valuta Lat, havde Letland op gennem 1990'erne en stor samhandel med Rusland. Den russiske økonomiske krise i august 1998 medførte også krise, om end af mindre omfang, i Letland. En positiv konsekvens af krisen var dog, at den medvirkede til at omlægge den lettiske eksport fra de gamle østlige, til de mere købedygtige, men også kvalitetskrævende vestlige markeder.

Selv om samhandelen sent i 1990'erne var stigende i absolutte tal, var samhandelen med Rusland set i forhold til samhandelen med de vestlige lande, for nedadgående. EU-landene er således i dag Letlands vigtigste samhandelspartner, mens samhandlen med Rusland er faldet markant.

Russisk transithandel gennem Letland

Letland er ubetinget det vigtigste af de tre baltiske lande for Rusland, hvad angår handelsstransit. En betydelig del af Ruslands eksport til verdensmarkedet går via lettiske havne. Vigtigst er eksporten af råolie, hvortil kommer gas og olieprodukter foruden kunstgødning. Den vigtigste eksporthavn er Ventspils, som næst efter Novorossijsk er den vigtigste olieudskibningshavn for Rusland og frem til 2001 har stået for ca. 20% af Ruslands samlede eksport af råolie. To rørledninger leder hhv. råolie og olieprodukter fra Rusland til Ventspils. Havnen i Riga er primært indrettet til import af afgrøder og gods. Letland aftager desuden også russiske energiprodukter til eget forbrug, især olie og gas.

Rusland har ved flere lejligheder protesteret over hvad man mener er urimeligt høje transitafgifter i havnen i Ventspils, og har truet med at neddrole transitten til Letland når nye russiske havne ved Skt. Petersborg er klar. Åbningen af den første af tre sådanne havne, Primorsk, har dog kun medført en mindre nedgang. Også på lang sigt vil Rusland formentlig eksportere via Letland, da havnene her er isfri og sejltiden desuden kortere end ved Skt. Petersborg. Noget kunne da også tyde på, at omfanget af russisk transit via Baltikum snarere er afhængig af priserne på verdensmarkedet og størrelsen af den russiske produktion end af Moskvas udenrigspolitik.

Rusland underskrev den 28. oktober 1992 en aftale om principper for økonomiske og handelsmæssige relationer mellem den russiske og den lettiske regering. Ifølge aftalens artikel 2 skal parterne give hinanden handelsbetingelser på mestbegunstigelses vilkår (MFN) og i øvrigt afstå fra handlinger, der kan påføre modparten tab. Mens Letland tiltrådte aftalen kort tid efter underskrivelsen, har Rusland indtil nu (medio 2002) ikke officielt tiltrådt. På trods af,

at kun en af aftalens parter har tiltrådt, udgjorde aftalen fra 1. juni 1994 og gennem resten af 1990'erne grundlaget for handel mellem Rusland og Letland. Den russiske regering har nemlig med en note meddelt at ville følge aftalen, til trods for at den juridisk set kun finder foreløbig anvendelse. Dette noget usædvanlige og i sagens natur officielt aldrig begrundede forhold kan efter denne artikels forfatters mening skyldes, at Rusland ved ikke at under-skrive, men alligevel følge aftalen, sikrer sig gunstige handelsvilkår med Letland, uden dog samtidig at forpligte sig juridisk til at vedblive med at følge aftalen. Dette giver mulighed for fx at indføre økonomiske sanktioner mod Letland, uden at kunne blive beskyldt for at krænke nogen indgået aftale. Selv om en MFN-aftale således finder foreløbig anvendelse, har Rusland efterfølgende truet med at annullere aftalen - ofte begrundet med utilfredshed med Letlands behandling af det russisktalende mindretal i Letland.

Det er værd at bemærke, at fraværet af fordelagtige handelsaftaler først og fremmest har ramt de russisktalende mindretal i de baltiske lande, da det først og fremmest er denne befolkningsdel, som kunne drage fordel af en udvidet handel med Rusland. Det lykkedes Letland at blive medlem af WTO før Rusland. Når Rusland en dag opnår medlemskab, vil landet være forpligtet til at give letterne MFN-status.

I sommeren 1992 truede det russiske Lentransgas med at ville lukke for gasforsyningen til Letland grundet manglende betalinger, og i juni 1993 stoppede Gasprom for forsyningerne af gas. I den forbindelse blev der spekuleret over en mulig sammenhæng med præsident Jeltsins kort forinden annoncerede ret til indgriben for at beskytte det russisktalende mindretals rettigheder. I marts 1995 og juli 1996

opfordrede den russiske Duma til indførelsen af økonomiske sanktioner overfor Letland. I februar 1998 kom det til mere end trusler om sanktioner, da Letland blev ramt af Ruslands fordømmelse på grund af et par allerede nævnte demonstrationer. Moskvas borgmester Jurij Luskov sammenlignede åbenlyst Letland med Pol Pots regime i Cambodja, og han krævede, at Rusland indførte sanktioner. Selv iværksatte han en kampagne i Moskva (som med op mod 10 millioner indbyggere ikke er et uvigtigt marked for Letland), hvor butikkerne blev opfordret til ikke at sælge lettisk fremstillede varer. I løbet af sommeren 1998 blev et omfattende forslag om sanktioner behandlet i Dumaen, men blev dog ikke vedtaget. Forslaget ville forbyde al russisk handel med Letland, bortset fra energi. Forslaget er af Dumaen udskudt til "efter præsidentvalget" og kan således risikere at komme til behandling igen.

Mens Rusland således (endnu) ikke har indført reelle økonomiske sanktioner mod Letland, har Rusland rent faktisk indført "indirekte sanktioner" mod Letland på mindst to andre områder. I foråret 1998 stillede den russiske Centralbank krav om 100% garantistillelse ved finansielle transaktioner mellem lettiske og russiske banker. Officielt var der tale om en af den russiske regering uafhængig beslutning, truffet af Centralbanken alene. Centralbankens krav har betydet, at der i dag stort set ikke foregår nogen (legale) transaktioner mellem lettiske og russiske banker.

På jernbanelområdet ophævede det statslige russiske jernbaneselskab i sommeren 1998 en række tariffer over for flere central- og østeuropæiske lande – men ikke de baltiske. Også i dette tilfælde var der officielt tale om jernbaneselskabets egenhændige og regeringsuafhængige beslutning. Om end jernbanetarifferne i sommeren 2000 blev sænket, var begge indi-

rekte sanktioner fortsat i kraft primo 2002, på trods af, at Rusland stadig hævder, at der ikke er indført sanktioner overfor Letland.

Den russisk-lettiske regeringskommission

Den russisk-lettiske regeringskommission er et kapitel for sig. Da statssekretæren i det lettiske udenrigsministerium i december 1994 besøgte Moskva, blev der mundtlig opnået enighed om oprettelsen af en russisk-lettisk regeringskommission, som et forum hvori alle vigtige forhold mellem landene kunne forhandles. I perioden 1995-96 blev der fra russisk side udnævnt en formand, og fra lettisk side hele to, uden at det af den grund lykkedes kommissionen at mødes. Først i efteråret 1997 lykkedes det at få aftalen om kommissionen på plads og et møde i stand. I denne forbindelse blev fra lettisk side udpeget transportminister Anatolij Gorbunovs som lettisk formand for kommissionen, og fra russisk side V. Serov. Kommissionen fik dog reelt ikke påbegyndt arbejdet, før end regeringen Tjernomyrdin i marts 1998 måtte forlade posten. I marts 1999 blev den russiske minister for nationale spørgsmål, Ramazan Abdulatipov af premierminister Primakov udnævnt som medformand for regeringskommissionen. Kommissionen nåede dog ikke at mødes, før end Primakov selv blev fyret som premierminister 12. maj samme år. I mangel på udpegelsen af en russisk medformand kunne kommissionen længe ikke mødes. I oktober 1999 enes den lettiske præsident og den russiske ambassadør dog om, at kommissionens arbejdsgrupper ikke behøver afvente udpegelsen af en russisk formand for kommissionen. Først i august 2000 blev kommissionen vækket til live igen, da Ruslands minister for nationale spørgsmål og migration Aleksandr Blokhin blev udpeget som russisk medformand og samme måned kunne kommissionens

formænd for første gang mødes. Det er hensigten, at kommissionen og særligt en række underudvalg skal mødes regelmæssigt for at drøfte løbende spørgsmål i forholdet mellem de to lande.

Spørgsmålet om den russisk-lettske regeringskommission er vigtigere end man ved første øjekast skulle tro, da kommissionen udgør et forum for alle vigtigere forhandlinger mellem landene. Eftersom kommissionen i praksis stort set ikke har kunnet mødes, er der ikke sket nogen større fremskridt i forholdet mellem Letland og Rusland. I alt 7 aftaler, heriblandt om vigtige forhold såsom statsgrænsen, undgåelse af dobbeltbeskatning, gensidig beskyttelse af investeringer m.v., som længe har været klar til underskrivelse, har således måttet vente – heraf visse i årevis. Ved ikke at indgå en formelt bindende handelsaftale med Letland har Rusland bibeholdt en mulighed for at indføre økonomiske sanktioner eller true herom. Denne afvisende holdning har også vist sig i forhold til den bilaterale regeringskommission, som Rusland synes at have besluttet sig for ikke skal kunne opnå resultater.

Sikkerhedspolitik og militære forhold

I 1992 var der ca. 40.000 regulære sovjetiske tropper i Letland. Hertil skal dog lægges indenrigs- og specialtropper. At få de russiske tropper ud var en naturlig prioritet for den lettiske regering lige efter selvstændigheden. Omvendt var Rusland klar over, at landet ved tilbagetrækningen mistede et direkte middel til påvirkning af letterne. Af samme grund var forhandlingerne vanskelige, og russerne udsatte flere gange tilbagetrækningen. Da de russiske tropper endelig forlod Letland i 1994, ønskede russerne fortsat at kunne bruge flådebasen i Liepaja, en missilvarslingsradar i Skrunda og overvågningsudstyr ved Ventspils

i en årrække. Russerne fik dog kun en aftale om at kunne anvende radaren i Skrunda i det vestlige Letland, indtil en ny radar kunne overtage Skrunda-radarens funktion senest i 1998. Radaren var en central komponent i det russiske missilvarslingssystem og dækkede hele Østersøområdet. På trods af, at der havde været en del spekulationer fremme om, hvorvidt russerne ville blive færdige med konstruktionen af en ny radarstation i Baranovichi i Belarus, blev Skrunda-radaren planmæssigt slukket i efteråret 1998, og demonteringen, som ifølge aftalen, der blev overvåget af OSCE, skulle være færdig senest i februar 2000, kunne begynde. Det lykkedes dog at blive færdige med demonteringen af radaren allerede i efteråret 1999. Dermed var den russiske militære tilstedeværelse i Letland lande et afsluttet kapitel.

NATO

I Ruslands "langsigtede Baltikumpolitik" fra 1997 var det en hovedprioritet, at holde de baltiske lande uden for NATO. Rusland har gentagne gange foreslået alternativer til en NATO-udvidelse, lige fra russiske sikkerhedsgarantier til et fælles europæisk sikkerhedssystem inden for rammerne af OSCE. Letterne har imidlertid takket pænt nej hver gang, og hver gang har afslaget afstedkommet vrede og trusler fra forskellige russiske politikere. På den ene side kan det se ud til, at Rusland er ved så småt at affinde sig med udsigten til, at Letland med stor sikkerhed opnår aftale om medlemskab af NATO på topmødet i Prag i november 2002. Således har russiske forskere i de senere år også skrevet om Ruslands Baltikumpolitik efter en udvidelse af NATO med bl.a. Letland.

På den anden side kan der ikke være tvivl om, at Moskva stadig modsætter sig Letlands

NATO-medlemskab. Det fremgår ikke mindst af den russiske militærdoktrin fra april 2000, hvor dels "diskrimination og undertrykkelse af russiske borgeres rettigheder i udlandet", dels "opbygning af styrkeformationer, som leder til forstyrrelse af den gældende magtbalance nær Ruslands grænser..." anses for trusler mod Ruslands militære sikkerhed.

EU

Det er værd at bemærke, at mens Letlands ønske om NATO medlemskab som beskrevet har afstedkommet talrige protester fra russisk side, har noget tilsvarende ikke officielt gjort sig gældende i forhold til det lettiske ønske om at opnå EU medlemskab. Letland indgav ansøgning om EU medlemskab den 27. oktober 1995. Forskerne er ikke enige i, hvorvidt denne officielle russiske accept skyldes, at baltisk EU medlemskab formentlig vil være til økonomisk fordel for Rusland, eller om ukendskab til den igangværende opbygning af en europæiske forsvarsidentitet inden for EU kan være årsagen til, at der ikke er blevet protesteret mere fra russisk side. Andre forskere mener dog, at Rusland i realiteten ej heller har været begejstret for balternes ønske om EU medlemskab, og indirekte har modvirket eller i al fald ej fremmet dette. Den sidste vurdering, som forfatteren selv finder troværdig, baserer sig på at selv om Rusland officielt støtter de baltiske landes ønske om medlemskab af EU, har Rusland ikke i praksis gjort noget for at fremme dette. Tværtimod har de uafklarede grænseforhold været i Ruslands interesse ved at hæmme de baltiske landes ønske om optagelse i EU og NATO.

Konklusion

Rusland har, populært sagt, i langt højere grad anvendt stok end gulerod i sine relationer til

Baltikum. I stedet for at vælge en positiv attitude og forhandle som gode naboer, har Rusland i løbet af det sidste årti gentagne gange anvendt samme stormagtsretorik, som i sin tid fik balterne til at arbejde for løsrivelse fra USSR. Et forhandlingsklima præget af "stokkemetoder" og trusler fremmer ikke samarbejdet. Den russiske overfor Letland var i starten af 1990'erne snarere rettet mod at "tale den uvorne lillebroder" til fornuft, end at deltage i et konstruktivt samarbejde.

Et typisk træk ved den russiske politik overfor Letland har været en "del-og-hersk" tilgang til politikken. I det vigtige spørgsmål om de russisktalendes rettigheder gik kritikken i de første år både på Estland og Letland, men da Letland i 1997-98 kom i en svag position som følge af esternes forspring i EU-forhandlingerne, rettede Rusland straks skytset mod Letland. Litauen er det af de tre baltiske lande, som har haft det bedste forhold til Rusland. Alligevel er også litauerne blevet udsat for russisk kritik. Rusland har op gennem 1990'erne således konstant forsøgt at spille de tre baltiske lande ud mod hinanden og har udnyttet selv den mindste svaghed til egen fordel.

Rusland har dog i dag mistet de væsentligste muligheder for at påvirke de baltiske landes politik - eller endog selv spillet sig disse af hænde. Der er i dag ikke flere russiske tropper i Baltikum, hvis tilbagetrækning Rusland kan true med at ville forsinke.

På samme vis har Rusland efter den økonomiske krise i august 1998 og sanktionerne mod især Letland selv været medvirkende til at omlægge de baltiske landes udenrigshandel, som nu ikke i samme grad som tidligere er orienteret mod - og dermed afhængig af - Rusland. Dertil kommer, at de russiske forsøg på at genere samhandelen mellem Rusland og Letland i form af indirekte sanktioner og

trusler om reelle sanktioner i høj grad har ramt virksomheder drevet af lettiske russere. Samme mindretal, hvoraf mange er tosprogede og har kontakter begge steder, kunne udgøre et vældigt potentiale for russisk-lettisk samarbejde. Ved ikke at yde støtte til de russisktalende mindretal i Letland, har Rusland selv medvirket til at øge de russisktalendes loyalitet overfor det land, de jo trods alt bor i.

Det har øjensynligt taget det meste af et årti, før end Rusland begyndte ikke blot at opfatte sin Baltikumpolitik som et middel til at påvirke en region tæt på Rusland, men som et redskab til samarbejde i et område, som Rusland selv på mange måder er en del af.

Relationerne mellem Rusland og Letland er i dag fortsat ulige, men alt i alt meget roligere og mere normale, end i begyndelsen af 1990'erne. Forholdet mellem Rusland og Letland har udviklet sig fra lige ved selvstændigheden at være mellem næstbedste venner til i størstedelen af 1990'erne at være præget af fjendskab. Et fornuftspræget samarbejde, ofte drevet af nødvendighed fremfor lyst - synes dog at have indfundet sig på mange områder, selv om der på flere andre fortsat er betydelige udeståender.

Bjarke W. Bøtcher

Bjarke W. Bøtcher er cand. mag. i Østeuropastudier. For kilder og yderligere oplysninger henvises der til forfatterens speciale om mål og midler i Ruslands Baltikumpolitik i 1990'erne, der kan fås ved henvendelse til bjarke_boetcher@net.dialog.dk eller lånes på det Kongelige Bibliotek.

Hjælp til selvhjælp

- fragtet med kuffert, bil og fly - trailer, container og skib....

Endnu engang har vi (juli 2002) pakket en container med hjælp til Letland, denne gang til skolen i Barbele. Containeren var en 20-fods, der blev kørt helt op til lageret i min lade og staldbygninger, det lettede i forhold til vore tidligere biler og 40-fods containere, der ikke kunne komme rundt om hjørnet nede ved vejen...

men det hele begyndte for nu 10 år siden:

Meget hurtigt efter foreningens stiftelse fik vi fra vore kontakter i Letland forespørgsler vedrørende „humanitær hjælp“, hvilket er et meget bredt begreb! Vi rettede forskellige forespørgsler til fonde og den første donation fik vi fra House of Prince, der netop havde påbegyndt etablering af tobaksfabrik i Riga. Der blev indkøbt vitaminpiller – i store mængder – til et børnehospital i Krimulda, hvortil vi også foranledigede Legoklodser.

For 10 år siden tog virkelig mange turister fra Danmark til Letland. Efterhånden som der opstod personlige kontakter mellem letter og danskere, var der stadig flere, der ville sende en kuffert med tøj, en kasse mad, et sæt skolemøbler, en oblatæske, penge osv. til venner i Letland. En stor del af foreningens arbejde bestod dengang i at formidle kontakt mellem private mennesker og (fly)rejsende til Letland. Flere busselskaber var villige til at tage et par kasser med og der pågik et ret stort koordineringsarbejde mellem afsendere og kurérere.

I medlemsblad nr. 2, april 1993 forsøgte vi at beskrive de henvendelser, vi fik telefonisk og

skriftligt. Under „Aktuelle sager“ står bl.a.: „... Ligeledes skal vi hjælpe Flyvestation Værlose med transport af hospitals- og sanitetsudstyr....“

Chefsergent F. K. Larsen var en dag på telefonsvareren og bad mig ringe tilbage, da han var ansvarlig for at rydde et nu nedlagt hospital på Grønland. Larsen havde den idé, at udstyret skulle til Letland og at vi i foreningen skulle sørge for transporten! Jeg fik en kuffert fuld af kirurgiske instrumenter med til Stradina Hospital i Riga for at veje stemningen om en eventuel modtagelse af det resterende udstyr. Under mit besøg i påsken havde jeg et møde med hospitalsdirektøren, der ellers sad statslig for enden af et langt bord under samtalerne – men da jeg fiskede instrumenterne frem, kom han langsomt op af stolen og gjorde store øjne. De ville meget gerne være modtagere af resten af hospitalsudstyret fra Grønland – og så kunne de også bruge både medicin, inventar, sengelinned og tøj!

Larsen havde heldigvis en plan. Vi skrev simpelthen til forsvarsminister Hans Hækkerup og bad om at få stillet et antal militære biler med chauffører til rådighed, så skulle vi nok på én eller anden vis skaffe færgebilletter. Et par uger efter modtog vi svar fra ministeren. Biltransport til Letland var ikke så ligetil, men hvad vi

ville sige til at få stillet forsvarets transportskib, Sleipner til rådighed?? Vi skulle blot henvende os til Flådestation Frederikshavn med henblik på fastsættelse af en dato!

Et helt skib!! Hvor stort var det mon? Der undersøgtes i bøger, ved telefonsamtaler på kryds og tværs. Gamle billeder, der viste sig at være af det ældre skib Sleipner, blev fundet frem, men dette var noget større... I hvert fald kunne der være meget ombord og det blev nødvendigt at skaffe lokaler til det indsamlede, hvortil også Flyvevåbnet kunne køre med deres ting. Ad veje, jeg ikke længere kan gøre rede for, fik vi en kæmpe lagerbygning på Holmen til disposition. Det var stadig dengang militært område, hvorfor vi ved hver eneste henvendelse skulle melde os i vagten, redegøre for forehavendet, og have udleveret en passér seddel.

Mange forskellige ting blev indsamlet. Vi sendte langt over 300 breve til medicinalimportører og -producenter, virksomheder, der forhandlede éngangsartikler og legetøj. Rigtig mange

reagerede positivt og i løbet af sommeren blev lagerbygningen på Holmen helt fyldt. Et utal af større og mindre transporter til Holmen – nat og dag – tog fart.

I august 1993 lastede vi første gang. Mange af de private kontakter, der var skabt undervejs, stillede beredvilligt op og gav en hånd med. Biler med trailere, palleløftere, Holmens truck, små vogne – alt var i brug. Mandskabet ombord pakkede i én uendelighed. „Kunne I dog ikke pakke i lidt større enheder!?!“ spurgte de

– de sorte plasticposer med tøj lå enkeltvis – til gengæld kunne de stoppes ind imellem møbler og kasser.

Fotografer og journalister – og ikke mindst Nationalkomitéens formand, Edvins Senbergs med fru Lilija og den lettiske konsuls familie var til stede. Den røde rose fra Senbergs har jeg stadig!

Vi fik lidt omtale i den danske presse, til gengæld var såvel radio og 2 TV stationer på kajen ved passagerhavnen i Riga.

De forskellige modtagere kom med køretøjer til havnen, hvor personalet var bange for, at betondækket på kajen ikke kunne holde! Men det gik, og efter en meget varm eftermiddag fik vi fordelt alt godset. Især var der kamp om éngangskanyler og sprøjter, som man kun vanskeligt kunne skaffe på det tidspunkt, men alt godset blev meget vel modtaget.

Stradina Hospitalet, der var hovedmodtageren af den første last, havde arrangeret en flot middag for skibets besætning og den delegation, der samtidig var kommet til Riga på foreningens foranledning: En læge fra Flyvevåbnet, en lægesekretær på vegne HK/Lægesekretærer, Rigshospitalets indkøbschef og F.K. Larsen var med for at vurdere det aktuelle behov. Senere har vi fået megen hjælp sendt afsted via de to sidstnævnte.

Igen i maj 1994 fik vi Slejpner stillet til rådighed, og lasten var endnu større (vi havde 3 containere på dækket!), mere alsidig og til endnu flere (ca. 20) forskellige modtagere. Et mylder af mennesker på kajen i Riga, men af frygt for mafiaen var der ingen pressedækning. Vi kom denne gang længere ud på landet med hjælpen, der nu også bestod af skoleborde og -stole, tavler, AV-udstyr, legetøj, handicap-

udstyr i alle afskygninger, husgeråd og ikke mindst genbrugstøj. Denne sammensætning af gods blev og er stadig konceptet på vores konkrete hjælp.

Herefter var det ikke muligt at låne Sleipner. Vi har dog alligevel fået listet lidt hjælp med nu og da, når skibet seilede afsted med ting for

venskabelige relationer til forsvarets personale, har vi et par enkelte gange fået nys om transporter, så lidt er der da kommet med. Undervejs har vi også benyttet andre af forsvarets skibe, der skulle til Letland: Hjemmeværnsskutterne i Nyborg fik et læs skolemøbler med, og i Korsør sprang vi med kasser indeholdende hospitalséngangsartikler og øjenlenser fra skib til skib for at komme ombord på en ministryger!

Så måtte vi i gang med at tænke i containere og lastbiler, hvilket foregår på helt kommerciel basis, hvorfor midler måtte søges i fonde. Øststøttemidlerne ved Udenrigsministeriet, Lauritsenfonden og senest Tips- og Lottomidlerne har doneret beløb, så vi har kunnet købe transport. Samtidig begyndte det faktisk ret store arbejde med dokumenter: Pakkelister, godkendelse fra modtageren, udførsel af EU, attest om nul lus & lopper, proforma fakturaer

og donationsskrivelser. På modtagers side skal dokumenterne fortsat bringes til adskillige kontorer med henblik på godkendelse af toldfri indførsel til Letland. Ligesom mange andre regler kan tolkes forskelligt, er det også meget forskelligt, hvilke krav der stilles til dokumenterne i Letland. Først var pakkelisterne ikke specifikke nok, senere var der for mange poster. Så var der krav om, at listerne skulle være på lettisk. Andre gange var det rigeligt med engelsk. Mangt og meget har især Niels Bendix og jeg, som ofte har været i Letland ved containerens/trailerens ankomst, været udsat for og nogle gange har vi måttet ryste op med ekstra betaling, men godset er kommet helt frem hver gang – ofte med ubrudt hængelås.

Foreningens afsendte transporter er imidlertid mindsket noget i omfang med tiden, først og fremmest på grund af økonomien, lokalefaciliteterne og kræfterne. Især i landsbyerne er der fortsat brug for den slags ting, vi kan få foræret til formålet, og det er lettere at overskue for alle parter, hvis der ikke er for mange forskellige modtagere. Vi er blevet mere kvalitetsmæssigt kritiske overfor donationerne og har selvsagt fået større kendskab til behovet. Det er dog fortsat vanskeligt at få letterne til nøjagtigt at udtrykke deres konkrete behov og ønsker. Da vi med udgangen af 1995 ikke længere havde lagerbygningen på Holmen til rådighed, måtte vi finde andre lokaler. En overgang lånte vi Poppelgården i Hvidovre, senere har vi flyttet lageret hjem i mine staldbygninger. Der har dog været et problem med tilkørselsforholdene, når vi skulle have en stor trailer eller en 40' container; da måtte disse stå hos naboens nabo, og vi måtte køre alt godset på biler dertil for

først derefter at pakke. Senest har vi så forsøgt med en 20' container, der kunne komme helt rundt om hjørnet – det bliver nok løsningen fremover, idet denne størrelse også passer fint til en enkelt modtager. Lagerkapaciteten passer også bedre til denne størrelse forsendelser!

Jeg håber inderligt – og det er i vidt omfang min opfattelse – at modtagerne i Letland får ligeså megen god og sjov tid omkring udpakningen, som vi har haft det med at stoppe alle de mange kubikmeter ting & sager ind, ned, op, ovenpå og rundtomkring! Det har simpelthen været herligt, når de mange foreningsmedlemmer med familie, naboer, venner og lettiske besøgende har givet et nap med. Vi har knoklet og svedt i den overbevisning, at det nytter noget at hjælpe på denne vis, og jeg er sikker på, at den sidste transport herfra ikke er sendt endnu! Mit personlige mål er i al beskedenhed at hjælpe indtil der ikke indkommer flere forespørgsler. Samtidig er det mit håb, at man i Letland vil nå dertil, at man får mere gang i genbrugstanken således, at når man ikke længere selv har behov for en ting, så gives den blot – helt naturligt - videre til andre.

Anne Fraxinus

Omkring et balletprojekt.

Et af foreningens største, mest bemærkelsesværdige og succesrige projekter har været hjælpen til Rigaballetten i 1995.

Jeg vil i det følgende – ved hjælp af citater fra Foreningen Danmark-Letland's blade - forsøge at genskabe beretningen.

1995, nr. 2, 3. årgang april
Nyt fra bestyrelsen, 2. marts.
Der arbejdes med planer om støttearrangementer for balletten i Riga, på foranledning af Antra Sterns, leder af Copenhagen City Ballet Junior Ensemble.... Bag arrangementerne står foruden Antra Sterns, Foreningen Danmark-Letland og den lettiske ambassade.

1995, nr. 4, 3. årgang september
Velgørenhedsballetforestilling i Tivolis koncertsal 9. december. Foreningen arbejder sammen med den lettiske ambassade og Copenhagen City Ballet om dette arrangement. Vi er allerede langt fremme med programmet. Der vil blive danset af lettiske dansere og dansere fra Den kongelige Ballet.

1995, nr. 5, 3. årgang november
Nyt fra bestyrelsen, 26. september.
Arbejdet med Balletten i Tivolis koncertsal den 9. december skrider planmæssigt frem. Arbejdsgruppen har sendt mange ansøgninger ud om økonomisk støtte til dækning af de udgifter, der er i forbindelse med forestillingen. Der skal bruges 300.000 kr. Foreløbigt er der kun kommet godt 100.000 kr. ind.

Nyt fra bestyrelsen, 6. november.
Der er nu kommet så mange sponsorpenge ind til balletaftenen den 9. december, at forestillin-

gen kan gennemføres.

Vi er blevet opmærksomme på, at Folketeatret den 5. november har afholdt et valgørenheds-show til fordel for Rigaballetten... Det var en stor glæde og overraskelse, at høre om showet på Folketeatret... Der var kommet 60.000 kr. ind til hjælp for Rigaballetten.

„Lørdag den 9. december kl. 19.30.
International Galla Ballet i Tivolis koncertsal...
For medlemmer i provinsen vil vi forsøge at arrangere overnatning hos medlemmer i Københavnsområdet.“

1996, nr. 1, 4. årgang januar
Nyt fra bestyrelsen 11. december
Balletten i Tivolis koncertsal var forløbet godt. Der forventes et overskud på ca. 150.000 kr. Pengene skal bruges til hjælp for balletskolen i Riga samt til støtte for syge pensionerede balletdansere.

1996, nr. 5, 4. årgang december
Nyt fra bestyrelsen 10. oktober.
De sidste af balletpengene er blevet sendt til Riga med Rikke Helms.

Senere i samme blad under overskriften: Rigaballetten.

Balletskolen har fået ny gulvbelægning i fire klasserum, i alt 320 m². Derudover er der indkøbt en stor professionel båndoptager samt en lydpuft. Balletskolen har således modtaget 67.283,10 DKK.

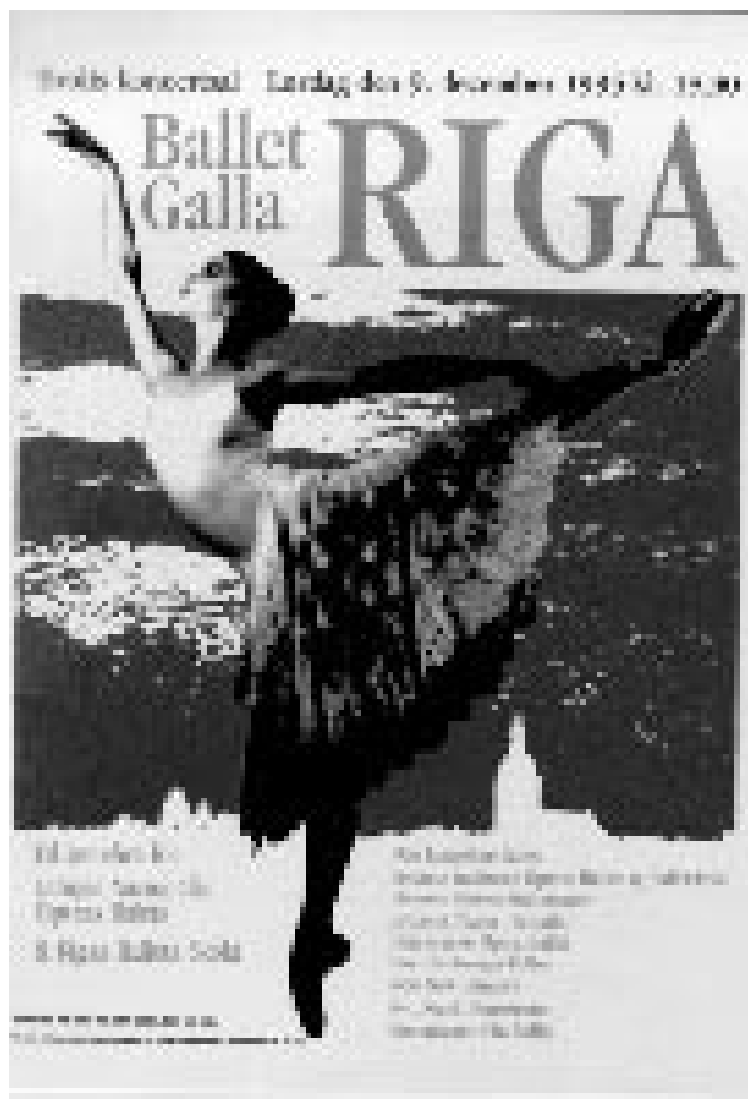
Balletassosiationen og dens pensionerede medlemmer har modtaget 45.190,55 DKK.

I en reservefond er anbragt 37.292,85 DKK.

Komiteen i Riga udtrykker glæde over at balletassosiationen takket være den danske hjælp har kunnet tilgodese to grupper af sine med-

lemmer: balletskolen (og dermed de mange unge elever) samt de pensionerede medlemmer på en måde, så det virkelig er blevet en mærkbar hjælp.

/ iha

Plakat fra Ballet Galla'en, hvor H.K.H. Kronprins Frederik deltog som æresgæst.

Hjælp Rigaballetten

Rigaballetten har sine rødder tilbage i slutningen af 1700-tallet, men den professionelle ballet begyndte først i 1922, hvor den havde sin første opførelse 1. december.

Balletten har domicil i det lettiske Opera- og Ballethus, også kaldt De hvide Hus, som er fra 1863. Huset har været lukket de seneste fem år på grund af en omfattende restaurering. Men i september i år blev huset genåbnet. Balletten vil derfor fra januar 1996 genoptage sit daglige virke i eget hus og på egen scene.

Letlands overgang til markedsøkonomi har medført, at det har været nødvendigt at skære stærkt ned på kultur/undervisningsområdet og sundhedsvæsenet. Det har bevirket, at der ikke er tilstrækkelige økonomiske midler til videreuddannelsen af lovende balletaspiranter og nødvendige sociale ydelser til pensionerede balletdansere, hvis pension er under eksistensminimum.

Da en kreds af balletinteresserede danskere og andre, der har interesse i at udbygge forbindelsen mellem Danmark og Letland, blev klar over Rigaballettens elendige økonomiske vilkår, besluttede de "at gøre noget ved sagen", således at der fra Danmark kan gives en tiltrængt økonomisk målrettet håndsrækning til Rigaballetten, hvis formelle benævnelse er Letlands nationale Operas Ballet og Balletskole.

Dansere fra Den kongelige Ballet i København, New Now Dancers, Nyt Dansk Danseteater og Copenhagen City Ballet (CCB) samt andre danske dansere fra Hamburg og København tilbød uden honorar at medvirke i en forestilling til benefice for Rigaballetten. Foruden lettiske dansere fra Riga tilbød også lettiske dansere fra Estland, Litauen og Norge at medvirke.

Balletmester Astra Sterns fra CCB og Lita Beiris fra Riga har tilrettelagt det kunstneriske program.

Mange velvillige sponsorer og fonde har givet bidrag til arrangementets praktiske gennemførelse, således at entréindtægten kan gå til Rigaballetten. Vi håber derfor på et talrigt publikum.

Med den store tilslutning af både internationalt kendte dansere og ukendte unge balletaspiranter er det lykkedes at sammensætte et unikt program, der indeholder både klassiske og moderne balletter. Og samtidig kan tilskuerne få et indtryk af, hvad de unge lettiske og danske balletaspiranter formår.

Mange af danserne kommer direkte fra engagementer i udlandet til denne Ballet-Galla, og vi er overbeviste om, at det alsidige program bliver en stor kunstnerisk oplevelse for publikum.

Aftenens konferencier er Kulturredaktør Lone Bastholm.

Sponsorer og fonde, der har bidraget til arrangementets gennemførelse er:

blandt andre Dronning Margrethes og Prins Henriks Fond, A.P. Møllers Fond, Peter Augustinus Fond, Bikubens Fond, Croissant, Den Danske Banks Fond, Egmont Fonden, Europæiske Forsikring, De forenede Bryggerier Fond, Grundfos' Fond, Jorks Fond, Jyllands-Postens Fond, Hermod Launnings Fond, Nykredits Fond, Obels Fond, Politikens Fond, House of Prince's Fond, Rotary København og UniBanks Fond.

Vi ønsker publikum en god og oplevelsesrig aften!

Arrangementskomitéen

Gvido Zemribo
Letlands Ambassadør i Danmark

Lisbet Dyrehøj
Foreningen Danmark-Letland

Astra Sterns
Copenhagen City Ballet

Inspiration og resultat

En hilsen fra Natalija Cernetsova

The silvery sky reflects in the dark Baltic Sea.
The clumsy ships
- tacking in a fog between the numerous
islands –
follow the far lighthouse.
The roar of the waves creates a unique,
strange melody...
DENMARK.

The sullen northern wind
crosses the old sleepy forests, glassy lakes
and,
absorbing a salty sea air and
a delicate fragrance of country flowers,
brings a fresh breath into towns.
The wet cobble-stones,
the moss-grown walls,
red tiled roofs,
old wood carvings,
screaming tower bells,
canals and bridges...
The mysterious, poetic atmosphere of danish
towns.

Seems all the time you follow the steps of
personages
of H. C. Andersen's fairy-tales.

Mit første kendskab til Danmark fik jeg – naturligvis igennem den magiske verden, skabt af drømmenes, lysets vidunderlige mester,

eventyrets mester. Efter 15 års beskæftigelse med grafik (jeg laver primært små ejermærker/ekslibris), dukker eventyr-motiver ofte op i mine arbejder.

I snart mange år har jeg gennem Dansk Ekslibris Selskab fået god, både professionel og venskabelig kontakt til mange danske kunstnere og samlere. Vi gennemfører sammen forskellige kunstneriske projekter og afholder regulære møder. Særlig kendt blandt ekslibris kendere er Frederikshavn Kunstmuseum med dets store og værdifulde samling ledet af den entusiastiske og særdeles kompetente specialist og respekterede samler: Klaus Rødel. Adskillige gange har dette museum udstillet værker af lettiske grafikere og museet forbereder netop nu en publikation og illustreret katalog med mine ekslibris.

I samme periode som Foreningen Danmark-Letland's jubilæum fejres, august 2002 vil Frederikshavn stå som vært for den 29. internationale ekslibris-kongres, en biennale for ekslibris kunstnere og samlere fra hele verden. Denne kongres åbner for mig mulighed for at møde venner og kolleger fra forskellige lande og en vidunderlig mulighed for at vende tilbage til Danmark, et fortryllende eventyrland, uforlignelig i sin skønhed og fuld af inspiration.

*Natalija
Cernetsova.
oversættelse v. iha*

Natalija Cernetsova er kunstneren bag nogle af foreningens egne kunstkort

Generalforsamling Rite Tautas Augstskola Kristi Himmelfartsdag 2002

En højskole på landet i Letland.

Der har ind imellem været skrevet artikler til bladet om oplevelser på Rite Tautas Augstskola (folkehøjskole). Højskolen, som blev etableret i en nedlagt folkeskole langt ude på landet 170 km sydøst for Riga af en gruppe lettiske og nordiske skolefolk.

Nu her 8 år efter er der en anledning til at gøre status, og se lidt tilbage. I den forbindelse vil vi citere lidt fra et referat skrevet af Frederik Jørgensen, DGI, som deltog i den stiftende generalforsamling i 1994.

Han skriver, at DGI var inviteret til at deltage i generalforsamlingen for at klarlægge vilkårene for gennemførelsen af et sommerkursus i Letland, på den første egentlige højskole i Letland efter dansk idegrundlag og tradition, tilpasset de givne vilkår i Letland.

Videre fortæller FJ at Rite højskoles kommende forstander Aija Rutka indledte mødet med

at sige: „Mani sauce par traku“ - „Man siger jeg er tosset i hovedet når jeg begiver mig ud i det her, men jeg tror på ideen og jeg har set i Danmark, at skoler af denne her slags har stor betydning for udviklingen af menneskers mentalitet.“

På mødet bliver Niels Bendix Knudsen, fra Smededal Efterskole, valgt som formand for bestyrelsen for Rite Højskole. Han svarer „Vi, den danske del af skolekredsen, vil gerne hjælpe til især her i begyndelsen, hvor der er mange opgaver at løse, men det er yderst vigtigt at arbejdet på længere sigt hviler på en betydelig indsats fra lokale kræfter. For os fra Danmark betragter vi højskolearbejdet som en væsentlig part af det demokratiske fundament. Vi ønsker at Rite Højskole vil få betydning for udviklingen i Letland både i henseende til udvikling af menneskelige kvaliteter og i henseende til at skabe bedre livsvilkår i regionen og ikke mindst være med til at sikre demokratiet i Letland.“ „Vi hjælper gerne til, men I skal selv trække det største læs.“ sluttede Niels Bendix.

Hvem trak så det store læs? Det gjorde såmænd Niels Bendix selv.

Efter tre forsøg med forskellige forstandere, endte Niels Bendix selv med at overtage jobbet som leder af skolen og her er det sidste brev, som han lige har sendt hjem efter en gåtur i området:

NB skriver: "Det er en dejlig sommeraften i Ciruli -landsbyen tæt ved Rite højskole. Jeg vil gå en aftentur omkring det nymalede rådhus - et gammelt herresæde opført i tysk byggestil og tæt ved den nærliggende skole, der er opført af grå sovjet-cementsten. Folks nyttehaver er nydeligt passede og lige nu gælder det om at pille coloradobiller fra kartoffeltoppene. Det er sand økologisk bekæmpelse, men rigtignok noget af et sisyfosarbejde.

Jeg passerer gamle landbrugsbygninger i forfald. På græsmarken står en rusten vandvogn hvor der er indridset ordet „vodka“. Da der ikke var trængsel ved vognen kan det konkluderes, at køer ikke kan læse!

Nabomarken dufter af nyslået græs under forvandling til hø - denne vidunderlige duft af hundreder af forskellige planters tørring.

Min vej fører forbi små skure og halvtag fyldt op med nysavet og kløvet træ til at modstå kommende vinters kulde, der her af og til kommer ned på minus 30 grader. De står der stabel ved stabel med en bæk hist og her, så arbejdet har kunnet ledsages af passende hvil og drøftelse med naboen om dette eller hint.

I dets uforskammede grimhed, planløshed og upraktiske etablering vidner disse små lokaliteter mellem lejlighed og have om et levende dagligliv, hvor der er plads til både børn og høns uden at nogen lider skade.

På min vej tilbage gynger en flok unge i den store gyngende i rådhusets have mens et par druk-

kenbolte hænger ud på bodegaens udebænk. Længere henne ad vejen prøver et par unger jeg kender, at slå mig for en Lat (14 kr). Bevidst har jeg ikke penge med, det var dog mest for ikke at fristes af en øl på bodegaen. Lige inden jeg går ind i min lejlighed råber Juris mig an fra sin lejlighed, han har været på høarbejde, fået mad og tjent lidt penge, kysser mig på hånd og kind, ender op med at spørge om der er arbejde på Rite højskole og spør for en sikkerheds skyld om jeg ikke kan låne ham 2 Lat. Vi aftaler at snakkes ved i morgen!

Dagen efter ser jeg ham komme med en øl og et brød fra købmanden. Lidt før vi mødes gemmer han øllen under jakken.

Gennem de 8 år jeg er kommet til denne, for mange, gudsforladte egn, er der kommet en fortrolighed til folk, en accept og forståelse af den nødvendige levevis her.

Rite højskole er fortsat placeret et godt sted, nemlig blandt folk. Der er godt nok ikke så mange folk og det er besværligt at komme her til, men der vil også en dag komme asfalt på vejene her, men lad det ikke ske alt for hurtigt. Alligevel 8 år og meget er ændret, som meget andet i Letland i øvrigt. Lovgivningen tilpasses vesten, sågar køerne har fået samme slags øremærker som danske køer! Vi må så håbe, at de så bedre kan konkurrere med de vestlige mælkeprodukter, der pt. fylder butikkerne i Letland

For 8 år siden var Rite nødt til at gennemføre sine kurser i lånte lokaler. Nu kan skolen tilbyde kurser, lejrskoler, overnatning for op til 25-30 personer på sovesale med 6- 8 personer. Vi har computerlokale med 12 pc-er. Køkken og undervisningslokale til rådighed, der er sket meget.

Se mere om skolen på hjemmesiden: www.

zednet.lv/~rta
Niels Bendix Knudsen”

Når man læser Niels Bendix brev, kan man læse, at han selv har oparbejdet en fortrolighed og forståelse for den nødvendige levevis han møder. Han har accepteret, at det ikke kan være anderledes under disse vilkår, og han er i det skisma at han egentlig helst ville have, at det blev ved med at være sådan. Han skriver: “lad der ikke komme asfalt for hurtigt” ændringerne må ikke komme for hurtigt.

Bygningerne er grimme og der er planløshed, men alligevel tid til drøftelse mellem folk, og plads til høns og børn, det menneskelig samvær prioriteres højt hos Niels Bendix, og han holder af duften af det nyslåede hø.

Alle disse ting som NB skriver om er oplevelser, de fleste af os er blevet betaget af på landet i Letland, og som vækker minder om dansk landbrug da vi var børn. Men lettisk landbrug og Letland har ikke kun betaget os danskere, som kom på besøg, også den store forfatter Janis Jaunsudrabin's har skrevet højt skattede

romaner om livet på landet i Letland. Det er jo nemt at komme en sommerdag og nyde duften af nyslået hø og henfalde til nostalgis, og glemme at livet på landet ikke kun er romantik, det er også hårdt legemligt arbejde til en ussel løn. Så lad os håbe at Letland tager hånd om sit smukke land og får etableret gode arbejdspladser, uddannelser og produktion for landbefolkningen så den kan komme ud af fattigdom, armod og vodka-drikkeri. Et mål for den gode højskole.

Niels Bendix Knudsen

Lis Nielsen

Rites Tautas augstskola

mailto:rta@zednet.lv

Tel: +371 52 46532

Bestyrelsen for Rite Højskole

Interesse haves, interesse søges

Litterær udveksling

Det lettiske forlag Atena blev i 1996 oprettet af Peteris Jankavs og mig i forening, da ingen andre i Letland turde udgive hans oversættelse af Karen Blixens „Syv fantastiske Fortællinger“. Der var ganske vist et forlag som havde bestilt oversættelsen, men de veg alligevel tilbage for at udgive noget så smalt (læs: kvalitetslitteratur). For os lykkedes det imidlertid at få første oplag solgt i løbet af et halvt år – og siden også 2. og 3. oplag. Samtidig havde Inga Mežaraupe, en af mine studerende ved Letlands Universitet, hvor jeg underviser i dansk og oversættelse, oversat „Frøken Smillas fornemmelse for sne“, og også den var blevet afvist af to forlag; så hun spurgte os om ikke vi ville udgive den. Og jo, det ville, og det gjorde vi – og vi fik en flyvende start.

Siden starten i 1996 har Atena til dato udgivet 27 bøger oversat fra dansk, yderligere 5 er undervejs, og flere planlagt. Næsten alle sælger godt, der er tilstrækkelig efterspørgsel efter blandt andre Inger Christensen, og Kirsten Thorups „Bonsai“ er i foråret 2002 blevet udsolgt på 4 måneder. Så vi kan konstatere at efterspørgslen efter dansk litteratur – og skandinavisk litteratur – i Letland ikke er mindre end efterspørgslen efter de store angelsaksiske forfattere som Atena nu også udgiver.

I forbindelse med udgivelsen af nye bøger har vi besøg af en eller to danske forfattere om året, og ved besøgene er interessen også god. Der bliver lavet interview til fjernsyn og aviser. Og selv garvede interviewofre som Kirsten Thorup kommer ud for helt nye spørgsmål, fordi

det i Letland endnu ikke er vedtaget hvordan hendes bøger skal læses.

De oversatte forfattere vi udgiver, står der så meget respekt om, at også nogle af de bedste blandt de yngre lettiske forfattere har lyst til at udkomme på forlaget Atena. Og for os er det en fornøjelse at kunne udgive bøger af høj kvalitet på originalsproget.

Men det er en kilde til undren at interessen i Letland for dansk litteratur ikke synes at modsvares af nogen interesse for lettisk litteratur i Danmark. Til dato har kun vores næststørste lettiske salgssucces fundet vej til det danske bogmarked, nemlig Nora Ikstenas roman „Livets fest“, som blev udgivet af Rosinante i 2001. En anden af vores mest anerkendte lettiske forfattere, den noget yngre Inga Abele, betragter primært sig selv som dramaturg, og hendes andet teaterstykke, Kvikgræs, bliver sat op i København af Teaterkatten i september 2002 (oplysninger: www.teaterkatten.dk). Men nogen stor interesse for lettisk litteratur kan ikke siges at have manifesteret sig i Danmark – hvilket måske hænger sammen med at omtrent intet endnu er tilgængeligt. Derfor hører vi meget gerne fra forlag i Norden der kunne tænke sig at give læserne en chance for at se hvad der rører sig i den nye litteratur hos danskernes nye, gamle naboer i Letland.

*Karsten Lomholt
atena@parks.lv*

Bjørnedræberen

Det lettiske folks heltepos

Litteraturen, og især mit nære venskab med den nu afdøde lettiske forfatter Harijs Skuja, blev min indgangsvinkel til Letland. En af de store oplevelser var, at den danske udgivelse af leternes heltepos „Bjørnedræberen“ næsten kom til at falde sammen med Letlands selvstændighedserklæring i september 1991. Med udgivelsen i november 1991 blev „Bjørnedræberen“ således det første lettiske litterære værk, der udkom på dansk efter Letlands genvundne selvstændighed. Her vil jeg kort fortælle historien om „Bjørnedræberen“.

I 1800-tallet vågnede den nationale bevidsthed for alvor hos mange små og undertrykte folkeslag rundt om i Europa. Fortidens sagn og heltegerninger var godt stof, når den nationale identitet skulle styrkes.

Allerede i 1831 havde den finske sprogforsker Elias Lönnrot samlet og udgivet det finske epos Kalevala.

I de tre baltiske lande havde man på det tidspunkt ingen heltepos, men inspireret af finnerne skabte distriktslægen Fr. R. Kreutzwald, ud fra indsamlet folkedigtning og sin egen frie fantasi, det estiske epos om kraftkarlen og folkehelten Kalevipoeg.

Den lettiske nationalromantiske digter Andrejs Pumpurs brugte den samme fremgangsmåde, blandingen af folkesagn og fantasi, da han skrev det lettiske heltepos „Bjørnedræberen“. Dette epos udkom første gang i Letland i 1888. Litauerne har mange sagn og legender, men ikke et egentligt nationalepos.

I sit forord til den første udgave af „Bjørnedræberen“ i 1888 skrev Andrejs Pumpurs: „Fortæl-

lingen om Bjørnedræberen, som jeg hermed præsenterer for mit folk, er ikke et epos af den slags, man almindeligvis forventer af et folk eller en digter. Det er kun brudstykker af den righoldige skat af lettiske sagn, så meget, som et enkelt menneske har formået at aflure folket, derfor foretrækker jeg at betegne mit værk som en episk sang“.

Men hverken udgiver eller læsere har taget notits af forfatterens beskedenhed, så værket har siden udgivelsen været betegnet som et epos.

Værket, der er opdelt i 6 sange med i alt 1160 verselinier, er baseret på lettiske sagn, folklore og myter. Handlingen i „Bjørnedræberen“ udspiller sig i slutningen af 1100-tallet og begyndelsen af 1200-tallet. På det tidspunkt var Letland ikke et samlet rige, men var opdelt i mindre høvdingedømmer. Grundtemaet er de tyske ordensridderes erobring af Letland og indførelsen af kristendommen. Helten, Bjørnedræberen, er en ung mand med overnaturlige kræfter. Han er født af en bjørn, men har menneskeskikkelse. Dog har han bjørneører, og det er her, at hans overnaturlige styrke sidder gemt. På lettisk hedder han Lacplešis, og skulle man oversætte det direkte til dansk, ville det blive til Bjørnesønderriveren. Han fik navnet efter sin første heldedåd, hvor han reddede sin fosterfar fra en rasende bjørn ved at gribe om dens kæber med de bare næver og flænge dyret midtover i to halvdele.

Foruden hekse og overnaturlige væsner optræder der i eposet mennesker, som har solgt deres sjæl til Den Onde selv. I fællesskab forsøger disse onde kræfter at fremme indførelsen af kristendommen i Letland. Fordi denne religion har Djævlen en god andel i, siges der i eposet: Bjørnedræberen er udvalgt af de

baltiske - hedenske - guder til at frelse Letland fra de tyske ordensriddere og kristendommen. Bjørnedræberen må kæmpe hårdt imod dette lyssky forbund af djævl, landsforrædere og de kristne tyske riddere. Ordensridderne har sat sig „det ædle mål“ at døbe letterne, men reelt er ridderne mere interesseret i at tilrane sig lettisk jord og ejendom. Hele sceneriet ses fra de baltiske guders synsvinkel, og kristendommen sættes unægteligt i et lidet flatterende lys.

På sin vanskelige vej møder Bjørnedræberen kvinden i sit liv, Laimdota. Det er Laimdota, som fortæller ham om Letlands gamle sagn og legender.

Bjørnedræberens fjender kidnapper på et tidspunkt Laimdota, og tvinger hende med til Tyskland. Efter mange anstrengelser og farefulde eventyr genforenes Bjørnedræberen atter med hende. Bjørnedræberen fører Laimdota frelst tilbage til fædrelandet og fordriver de fremmede riddere fra Letland. En tid kan Bjørnedræberen og Laimdota leve lykkeligt på borgen i Lielvarde, men så dukker den Sorte Ridder op. Han er søn af en heks og indbegrebet af alt ondt i denne verden. Den Sorte Ridder kender hemmeligheden om bjørneørerne, og det bliver Bjørnedræberens skæbne. Den Sorte Ridder og Bjørnedræberen udkæmper en tvekamp, hvor det lykkes den Sorte Ridder at hugge begge ørerne af Bjørnedræberen. Det betyder, at Bjørnedræberen mister sine overnaturlige kræfter, - og eposet slutter dramatisk med både Bjørnedræberens og Den Sorte Ridders død. Men forfatteren lader ikke alt håb ude, og Bjørnedræberens genfærd minder i århundreder letterne om landets skæbne:

Det sker, at flodskippere,
Der sejler på Daugava,

Ved midnatstid ser to kæmpende
På den stejle skrænt,
Samtidig skimtes der lys
I slottets ruiner.
De kæmpende skikkelser
Kommer nærmere skrænten,
Indtil de endelig
Styrter i dybet,
Et skrig lyder fra ruinen,
Lysskæret forsvinder.
Det er Bjørnedræberen,
Der stadig kæmper,
Laimdota venter på slottet
Og håber på hans sejr.
Og den time kommer,
Hvor fjenden
Falder alene
Og drukner i flodens strøm.
Da bli'r det nye tider,
Da bli'r folket frit!

De to sidste linier blev i 1888 ved den første udgivelse af eposet strøget af den russiske zars censur.

Eposets forfatter Andrejs Pumpurs er født den 22. september 1841. Han voksede op i Lieljumprava ved Daugava, Letlands største flod. Han gik i grundskole i Lielvarde og ville gerne studere videre; men forældrene var bønder, og deres økonomiske forhold tillod det ikke. I stedet kom han i lære hos en landmåler. På den måde fik han et indgående kendskab til den lettiske provins Vidzeme og egnens sagn og myter.

Efter fem år som landmåler tog han til Riga. Her åbnede han i 1875 en boghandel, men gik konkurs året efter. Efter sin fallit prøvede han lykken i Moskva, men uden held. Han meldte sig som frivillig i den russisk-tyrkiske krig (1.877.-1878) og fortsatte karrieren i den russi-

ske hær, hvor han endte som officer. Han døde i Riga for 100 år siden den 6. juli 1902. Andrejs Pumpurs skrev mange digte, og, da Letland, mens han levede, hørte under det russiske zardømme, blev han meget optaget af letternes vågnende nationale selvbevidsthed. Hans grundide var at bruge sagn, legender og folkeviser til at styrke letternes voksende selverkendelse.

Hans væsentligste værk er „Bjørnedræberen“. Det er tydeligt, at gamle lettiske sagn ligger til grund for eposet. Helteskikkelsen Bjørnedræberen er hentet fra det lettiske sagn om Lácasis = Bjørnøre. Nogle af personerne i eposet er historiske skikkelser, f.eks. biskop Alberts, der grundlagde Riga i år 1201, mens andre personer er skabt af Pumpurs selv.

„Bjørnedræberen“ er højdepunktet i 1800-tallets lettiske nationalromantiske litteratur og har været en inspirationskilde for senere generationer af lettiske forfattere. Den store lettiske digter Janis Rainis (1865-1929) var også optaget af legenden om Bjørnedræberen og brugte figuren i sit skuespil „Uguns un Nakts“ („Ild og nat“) fra 1904. Bjørnedræberen er også afbildet som en del af frisen på billedhuggeren Karlis Zāles (1888-1942) frihedsmonument fra Letlands første uafhængighedstid mellem de to verdenskrige. Et monument, der stadig den dag i dag kan ses på Frihedens Boulevard i Riga.

I 1970 blev der åbnet et museum for Andrejs Pumpurs og „Bjørnedræberen“ i Lielvárde. Her kan man se ruinerne af Bjørnedræberens borg og stedet, hvor han styrtede i floden. Her er der også en fin samling af illustrationer og oversættelser.

Der har siden 1888 været omkring 20 genudgivelser af „Bjørnedræberen“ på lettisk. 1988 var hundredåret for udgivelsen af „Bjørnedræberen“, og det blev bl.a. fejret med en nyfortolkning og opsætning af „Bjørnedræberen“ som rockopera. Men 1988 var også det år, hvor frihedsbevægelsen „Latvijas Tautas Fronte“ („Den Lettiske Folkefront“) blev dannet, og ved massemøder og demonstrationer kunne man se folkeheltens billede på bannere og plakater.

I 1991, samme år, hvor Letland igen fik sin selvstændighed, udkom „Bjørnedræberen“ for første gang på dansk. Wilhelm Munch Jurcenoks, der var født og opvokset i Letland, men boede i Odense, lavede en linær oversættelse af værket fra lettisk til dansk. På det grundlag gendigtede jeg, efter bedste evne, en dansk version af „Bjørnedræberen“. Det lille modige forlag Brage stod for udgivelsen. Desværre kom forlaget i økonomiske vanskeligheder og måtte lukke, inden hele oplaget af „Bjørnedræberen“ var færdigproduceret. Omkring halvandet hundrede bøger nåede dog at blive sendt ud i handel. Det var en flot gestus overfor det lettiske folk at udgive en gendigtning af deres heltepos samme år, hvor Letland genvandt sin selvstændighed. Men det er en trist skæbne for den danske udgave af „Bjørnedræberen“, at bogen nu kun kan købes antikvarisk, hvis man er meget heldig. Vil man gerne læse bogen, er der dog hjælp at hente hos det danske biblioteksnæsen, for „Bjørnedræberen“ nåede at blive indkøbt af en række biblioteker.

„Bjørnedræberen“ er et vigtigt værk i den lettiske litteratur, et værk, som danske læsere, der interesserer sig for Letland, bør kende. Det er ikke verdenslitteratur; men det er en fortælling, der giver en god indsigt i det lettiske folks sagn

og myter, og man får en forståelse af letternes selvopfattelse og selvstændighedstrang. At „Bjørnedræberen“ er et stykke nationalromantiske litteratur fra det 19. århundrede bør ikke holde nogen tilbage fra at læse bogen, for det er en spændende historie, fuld af stærke følelser og skæbnesvangre begivenheder.

Per Nielsen

Hilsen fra Usmaskirkens menighed

Frilandsmuseets Usmaskirkens menighed (grundlagt 1991) har i foråret 2002 fejret 10-års-jubilæum med sin venskabsmenighed i Brøndbyvester. Venskabet blev etableret i vinteren 1991/92 som resultat af en forespørgsel fra en af Usmas menigheds grundlæggere, Gunta Abele, til den lettiske evangelisk-lutherske kirkes konsistorium om mulig kontakt til en dansk venskabsmenighed. På denne vis kom kontakten til Brøndbyvester menighed i stand. I starten var kontakten alene brevkorrespondance, fra lettisk side først ved Martins Abele og siden

ved Leonids Libermanis. Siden foråret 1996 er dette behagelige job blevet fortsat af mig. Fra dansk side er korrespondancen kontinuerligt blevet varetaget af fhv. menighedsrådsformand Georg Mørch.

I august 1993 besøgte den første danske gruppe under ledelse af Helge Andersen Letland, og oktober samme år var en gruppe fra Usmas menighed under ledelse af Martins Abele på genvisit i Danmark. I 1994-1996 var to grupper fra Brøndbyvester menighed i Letland og fra 1995-1998 var lettiske grupper på genvisit i Danmark. Udgifterne hertil blev afholdt af

vore danske venner. Mange tak for det.

Der blev på denne vis ikke kun etableret samarbejde mellem menighederne men også mellem danske og lettiske familier, som fortsætter den dag i dag med udveksling af familiebesøg.

I september 1996 fik Brøndbyvester menighed besøg af Usmas menigheds kor, der under ledelse af Ieva Praulina gav koncerter i flere københavnske forstadsmenigheder. Koret var under besøget indlogeret privat hos danske familier.

Ved danske venners hjælp har vi lært meget om dansk historie og kultur. Og danske venner har på samme vis tilegnet sig en del viden om Letland – særligt Georg Mørch, der kender lettisk historie bedre, end vi selv gør. Han har lært sig lettisk og fletter altid nogle lettiske sætninger ind i sine breve til os. Og stiller du spørgsmål til ham, kan han svare perfekt på lettisk.

Vi er Brøndbyvester menighed og Foreningen

Danmark-Letland meget taknemmelig for vore muligheder for at besøge Danmark, for materiel støtte til vores søndagsskole, vores kor samt kirken og menigheden generelt. Som nævnt har menighedssamarbejdet allerede haft 10 årsjubilæum, og det er dejligt at vide, at Foreningen Danmark-Letland ligeledes har jubilæum i år. I de 10 år (efter vores genvundne uafhængighed) er der sket store forandringer i Letland – men også i Danmark og i resten af verden. Landegrænser er noget, man har på kort og i officielle dokumenter, men de forsvinder i menneskers hjerter og tanker.

Alle fra Frilandsmuseets Usmas menighed ønske den dansk-lettiske forening hjerteligt tillykke med 10-årsjubilæet.

Silvija Stalidzane
Oversættelse v. Gunta Møller Jørgensen

Usmas kirke

En lettisk kulturperle

„Fra min Bitte-Tid“ kan jeg, og sikkert også flere af dette jubilæumsskrifts ældre læsere, der ligesom jeg var børn midt i 30-erne, huske de rød-gule pakninger med kaffetilsætningsprodukterne Richs og Danmarks og alle de flotte samlemærker og albums, der var en del af denne fjerne tids markedsføring. Hjemme i overskabet i mit arbejdsværelse gemmer jeg endnu det godt slidte gamle blå Danmarks-album med alle de 180 billeder af de europæiske landes flag. Meget tidligt blev jeg klar over, at alt det med geografi og historie, det var lige mig, og det var spændende med alle disse flag. Også at kigge på de medfølgende 8 landkort! Allerede det første med vort eget Danmark havde ude til højre 3 små lande, som jeg straks skulle vide noget mere om!: Hvorfor er der i Estlands flag 3 løver, der til forveksling ligner løverne i det danske kongeflag? Og et par år senere: Hvorfor har russerne besat de 3 lande? Dér startede vistnok min første lille interesse for Baltikum. Og den holdt sig i mange år, men i det skjulte, da vi faktisk ikke kunne få ret meget at vide om, hvordan det f.eks. var at være lette.

I 10 år fra 1984 til 1994 var jeg medlem af Brøndbyvester Menighedsråd i Helsingør Stift, heraf de sidste 9 år som formand. I september 1991 besluttede vi, at vi ville prøve at etablere forbindelse med en venskabsmenighed i et af de nu befriede lande i Østeuropa: Østtyskland, Polen eller en af de 3 baltiske stater? Der var stemning for det sidste, og det blev så den i 1991/92 nydannede menighed USMA i landsbyen Bergi 10 km nordøst for Letlands hovedstad Riga. Brøndbyvester sogn blev dermed den første danske menighed med venskabs-

kontakt til Letland. (Hvordan det egentlig gik til, hvad det er for en menighed, og hvordan denne venskabsforbindelse efterhånden blev udbygget og udviklede sig, har jeg redegjort nærmere for i en større artikel skrevet til og trykt i Helsingør Stiftsbog 2001 „Bergi-Brøndbyvester 1991-2001. En slags 10-års jubilæum“.)

Så med dette engagement blussede naturligvis min gamle interesse for de baltiske lande op igen, og vi fik en god opslutning om denne hjertesag. Menighedsrådet fik arrangeret nogle studiekredsftener om Letland, hvor vi så småt

prøvede at råde bod på vores manglende faktuelle viden om Letland og dets kultur. Meget givende aftener som god forberedelse til endelig den dag kom i august 1993, hvor en usikker og meget (an)spændt rejsegruppe kunne efterkomme vore nye venners venlige indbydelse til at aflægge dem et besøg. Jeg havde billederne og landkortet fra min barndoms gamle Danmarks-album med i baghovedet, og funderede meget over, hvor underligt det ville være nu med egne øjne at få lov til at se noget af dette af skæbnen så hårdt prøvede land! her hele 55 år efter, at min første spæde interesse blev vakt. Som noget paradoksalt uvirkeligt og dog meget nærværende oplevede vi både vore lettiske værter og vore venners hjertelige modtagelse, og ikke mindst, da vi dagen efter ankomsten skulle deltage i gudstjenesten i „deres“ kirke, kunne vi, med alle sanser åbne, bænke os i en sand lettisk kulturperle.

Det viste sig, at kirken var bygget i 1703-05 til landsbyen Usma i Kurland, ca. 160 km nordvest for Riga, men siden 1930-erne havde den været et museumsekspонат i Bergi. Da Letland blev selvstændigt i 1918, nedsatte regeringen et udvalg til at tage hånd om bevaringsværdige bygninger og andre kulturminde, og i 1924 vedtog man at etablere et etnografisk frilandsmuseum, der skulle rumme alle disse kulturminde. Det blev åbnet i 1932 på en meget idyllisk plet ved Jugla-søen i Bergi, og i 1935 blev Usmas kirke efter en omhyggelig opmåling nedtaget og overført til dette fine museum, der består af karakteristiske bondegårde, huse, fiskerhytter og kirker. Da vore Bergi-venner havde dannet deres nye menighed, forhandlede de med museumsledelsen og fik en brugsret for 5 år til Usmas kirke, og denne brugsret er siden fornyet. Således er kirken altså både en udstillingsgenstand og rammen om gudstjene-

stetivet i Usmas menighed i Det Etnografiske Frilandsmuseum i Bergi, der med alle sine bygninger er et kultur-“must“ for Latvija-turister.

Med støtte i og frimodige lån fra en opsats udfærdiget af den lettiske kunsthistoriker Ojars Sparitis, der i 1999 også har udgivet et større værk om Usmas kirke, vil jeg prøve at beskrive denne enestående kirke. Det er noget helt specielt, at der i Baltikum med de store nedbørsmængder er bevaret træbygninger af op til 300 års ælde. At en baroktidskirke nu er på museum, er ikke så specielt, men det er Usmas kirke både på grund af sin alder, tømmerkonstruktion og udsmykning. Den 4. august 1935 holdt menigheden ved bredden af Usmas-søen for sidste gang gudstjeneste i kirken på dens oprindelige sted, inden den i løbet af den næste måned blev nedtaget og 3 måneder senere genopført i frilandsmuseet. Landsbymenigheden hørte sammen med nabomenigheden i Renda, og de tyske junkere på godset Renda, friherrerne von Firk og baronerne von Brinken sørgede for en regelmæssig vedligeholdelse af kirken, der var bygget af bjælker i blokhusstil og uden omsorg ellers ville være gået til efter 60-80 års forløb. Kirken er en typisk baroktidskirke uden tårn. Tagkonstruktionen er kraftig og væggene står på et muret fundament. De 10 vinduer giver kirkerummet en let karakter, og alle detaljer i vinduer, døre og vægge tyder på, at det ikke er fremmede tømrere, men lettiske håndværkere, der har bygget den.

Den indre udsmykning står i en villet modsætning til kirkens ydre jævne karakter. Bænkene, alteret, prædikestolen, herskabsstolen og det øvrige inventar udstråler en vis form for pragt, bl.a. efter den på herresæderne almindelige skik at lade vægsoklerne bemale med røde draperier, ligesom vindueskanterne er prydet med

de for barokken karakteristiske akantusblade og tofarvede spiralmotiver. Kunsthistorikerne mener, at de må være ældre end de effektfulde loftsmalerier, hvormed man har ønsket at skabe en illusorisk udvidelse af det indre kirkerum. På en baggrund af blågrå skyer har den ukendte maler fremtryllet et musicerende himmelorkester, der i hele loftets bredde strækker sig hen til orgelet, som om det medinddrages i gudstjenesten. Maleriet er ikke oprindeligt, nok ca. 100 år yngre end kirken.

I koret finder vi overdådige træskærerarbejder med søjler med blomsterranker. Den tunge prædikestol med apostelfigurer bæres af Moses, der i sine hænder holder lovens tavler som symbol på det gammeltestamentlige fundament, som Jesus byggede på. Over den er der et massivt topstykke med udbredte akantusblade. Undersiden af topstykket er en lydhimmel med en svævende due. Ved korbuen står den akantusmykkede herskabsstol og over den er der en baldakin med en krone som magtens og ærens symbol. Oven over portalen mellem prædikestolen og herskabsstolen sidder som et symbol på kristen uselvished og næstekærlighed en pelikan, der sønderflænger sit bryst og fodrer sine unger med sit eget kød. Altertavlen er i 2 „etager“, der udgør en ramme om 2 billeder, malet på træ: for den en Golgata-scene med den knælende og grædende Johannes og ovenover påskemorgen med den åbne grav, 3 romerske soldater og den opstandne frelser. Rundt om altertavlen slynger sig akantusspiraler og blomster med små basunengle. Altertavlens overdel afsluttes med et billede af Christi opstandelse. Hans hoved rager højt op mod loftet, hvor der er

malet en stor trekant, der med Guds altskudende øje symboliserer den hellige treenighed. Og så kan den opmærksomme iagttager til sidst se endnu en usædvanlig detalje. Bag ved alteret er der på kirkens endevæg ind mod sakristiet med sort farve malet en silhuet af alteropsatsen, så det ser ud som om lysets stråler kommer fra treenighedssymbolet på loftet. En meget enkel og synlig måde at illustrere troens kraft på!

Med sin udsmykning og sit inventar er den lille Usmas-kirke en af de flotteste udstillingsbygninger i Det Etnografiske Frilandsmuseum, til gavn og glæde for mange besøgende. En bevaringsværdig bygning, en gammel, velvedligeholdt trækirke, som både museumsledelsen og Brøndbyvester sogns lettiske venskabsmenighed Usma i Frilandsmuseet i Bergi hæger meget om.

En meget god oplevelse at besøge denne smukke kirke og frilandsmuseet i øvrigt! Det kan jeg varmt anbefale!

*Georg Mørch
Ulf Jarls Vej 10
2605 Brøndby
43962948*

10 år med kartografi og udvikling

April 1992. Jeg skulle til Letland for første gang. Det var ikke meget man kunne læse om landet på forhånd. Det eneste jeg kunne finde hos Nordisk Korthandel i Studiestræde var en guide, udgivet i Canada i 1990: "A guide to the Baltic States". Set med den viden jeg har om Letland i dag, så var den faktisk ret god.

På side 246 står der bl. a. om Tukums " ..the Tukums regional Studies and Art Museum has collected notable works by Latvian artists from 1920's and 1930's. The collection was established in the 1930's and fortunately, escaped the destruction of World War II. On display are the works of many famous Latvian artists, including Vilhelms Purvitis, Voldemars Tone and Janis Rozentals". Det skulle senere vise sig, at dette lille kunstmuseum skulle få stor betydning både for mig og for Foreningen Danmark-Letland idet direktøren for museet - i dag min veninde - Agrita Ozola altid er parat til at hjælpe med råd og dåd vedrørende den lettiske kultur.

Men bogens kortmateriale består af tre overordentlig amatøragtige rids over de baltiske lande. Altså måtte jeg anskaffe mig et brugbart topografisk kort selv.

Det lod sig – skulle det vise sig – ikke gøre i Danmark. Svaret på min søgen var: det fandtes slet ikke – det lød helt umuligt i mine ører, der måtte da være noget der svarede til Geodætisk Institut hos os! Men nej, det havde der ikke gjort frem til årene 1990-1992.

Jeg måtte bruge et verdensatlas til omtrent-

ligt at finde frem til byen Slampe, som min 10. klasse fra Sankt Annæ Skole og jeg skulle besøge. Heldigvis var det de lettiske elever, der først besøgte os her i København, så de kunne pege på kortet og sige: ca. der ligger Slampe. Den var og er så lille, at den ikke var omtalt i verdensatlasset!

Stor var derfor min glæde, da jeg erfarede, at jeg skulle indkvarteres i en familie, hvor faderen var topograf/kartograf, så kunne jeg da få en forklaring på den for mig at se umulige situation. Jeg var selv gift med en kartograf og kunne derfor have specielt udvalgte gaver med

til min vært. Endnu større blev min glæde, da jeg fik et topografisk kort over Letland forærende ved min ankomst.

Min glæde og overraskelse var dog det rene vand mod min værts stolthed og nærmest euforisk jublende glæde over overhovedet at have et detaillert kort med lettisk navnestof. Der havde aldrig eksisteret kort til offentlig brug i sovjettiden.

Jeg, der var vant til kort, foldede det fint rullede lettiske kort sammen, tegnede vor udflugter rundt i Letland ind på kortet, gjorde notater udenfor kortrammen.... Kort sagt, jeg brugte kortet i de 8 dage vi besøgte Slampe. Og det var mere end kortet kunne holde til! Papirkvaliteten var så ringe, at blot 5-6 gange folden sammen og folden ud igen fik papiret til at smuldre. Papiret var lavet af meget grove fibre og med al for lidt limstof.

Dette første lettiske kort over Letland efter selvstændigheden indgår i dag som en stor klenodie i min efterhånden ganske gode kortsamling.

Ovenstående episode randt mig i hu ved Foreningen Danmark-Letland's generalforsamling i april 2002. På bordet med bøger, pjecer og brochurer fra Letland lå også et kort over

Letland. Trykt med farver, mange farver på fast glittet papir. Et sådant kort kan såmænd tåle en lille regnbyge. Teksten på kortet er både på lettisk og på engelsk. Et helt nyt kort i en kvalitet, der kan tåle at blive brugt.

Der er naturligvis kommet stadig bedre og bedre topografiske kort i den periode, der er forløbet mellem april 1992 og april 2002. Informationerne, nøjagtigheden, kvaliteten af såvel indhold som papir er fuldt på højde med hvad der fremstilles på det der i dag hedder Kort- og Matrikelstyrelsen her i Danmark

Det er ikke blot på det kartografiske område, at Letland har halet ind på Vesteuropa, det ved vi godt; men når jeg står med de to kort: det første fra 1992, kun trykt i en farve og det nye fra 2002, trykt i mange farver så ser jeg konkret og særdeles overbevisende hvilken udvikling Letland som helhed har gennemlevet i samme periode.

Jeg håber og tror på at Letland på alle områder er parat til at blive medlem af EU... jeg håber at alle de forskellige afstemninger ude i Europa og til sidst i Letland vil bane vejen for et fredeligere og mere åbent Europa.

Inger Harbo Andersen

Stumper hentet i en fremmedarbejders hukommelse

Henimod slutningen er et langt liv rigt på mindeværdige datoer. Femte januar 1992 vil dog altid stå klart i min erindring. Efter endt gerning i det danske skolesystem startede jeg den dag i det lettiske på, hvad jeg troede skulle være et halvt års job, - det endte med næsten otte år!

Det sket på "Rigas 1. fødevarerindustriskole", en slags erhvervsgymnasium. Grundstammen i mit skema var engelskundervisning i skolens to afgangsklasser, den ene russisk, den anden lettisk. Der var praktisk talt ingen kommunikation mellem de to klasser. Det svarede helt til, at der også var to lærerværelser med hvert sit lærerkollegium, som dog ved større begivenheder godt kunne mødes, men deltagerne sad altid i de faste sproggrupper. Det fælles sprog var selvfølgelig det gamle statsprog, russisk.

Jeg blev fra den første dag knyttet til det lettiske lærerværelse og begyndte så småt at prøve at lære lidt lettisk. En russisk lærer undrede sig. Hvorfor ville jeg dog have ulejlighed med at lære det inferiøre, lille sprog, når det store, smukke russiske dog ville være langt nyttigere? Jeg gav hende ret i, at russisk er et smukt, stort sprog, men forklarede, at jeg helst ville lære lettisk, fordi jeg jo var i Letland for at give dette land en håndsækning i dets helt nye situation. Hun rystede opgivende på hovedet, og jeg tror aldrig, vi siden talte sammen. Mange undrede sig over, at jeg slet ikke talte russisk, man havde jo lært, at det var et verdenssprog. Mine kolleger kunne knap tro mig, da jeg fortalte, at russisk kun var valgfag på nogle få danske gymnasier.

En uvidende lærer

Hvem kan lide at skrive under på en tekst, man ikke har læst? Nej, vel. Men jeg skrev dog under på min russiske ansættelseskontrakt, og så kunne arbejdet begynde! Det skortede ikke på instrukser, bl.a. blev det mig indprentet, at det var af yderste vigtighed ved hver times begyndelse at føre protokol over fremmødet og at slutte timen med nøje notater om dens indhold. Jeg gik spændt ind til min allerførste time med den lettiske afgangsklasse. Under megen moro læste jeg deres navne op med en sær dansk/engelsk udtale og timen kunne begynde. Ved dens afslutning blev eleverne meget betænkelige ved, at jeg skrev notaterne på engelsk. Men alt i alt syntes jeg, det var gået godt.

Så kom turen til mødet med den parallelle russiske klasse. Efter at have hilst på dem og introduceret mig selv, slog jeg protokollen op – og gloede. Ja, selvfølgelig! Alt var skrevet med kyrilliske bogstaver. Stor morskab over min forvirring og stille undren over, hvad det mon var for en lærer, der end ikke mestrede verdenssproget russisk. Efter skolens henvendelse til ministeriet blev de engelske notater modstræbende godtaget.

Tilslibning

Erhvervsgymnasiet ønskede mig til stedet, fordi man på det tidspunkt stod helt uden kvalificeret engelsklærer. Men samtidig var alle meget skeptiske. Kunne man virkelig undervise i engelsk kun på engelsk? Hvordan ville jeg forklare grammatikken? Og hvad med oversættelse når jeg end ej talte russisk? Mit standardsvar lød: "Hvad tror I, lærere gør på de utallige sprogkurser i England, hvor folk fra alverdens nationer bliver undervist sammen"? Straks fra første time slog eleverne og jeg derfor i fællesskab fast, at dette var et eksperiment, og begge parter var lige ansvarlige for dets resultat. Min måde at gribe tingene an på

undrede dem dybt, men skønt skeptiske var de samarbejdsvillige. Deres opførsel i timerne undrede om muligt mig endnu dybere. Der var ikke tale om egentlige disciplinære problemer, men hver gang jeg stillede et spørgsmål, skyndte de to, tre dygtigste sig at svare, som oftest i munden på hinanden; resten af klassen sløvede opgivende hen. Jeg bad de ivrige tie stille, så at også andre kunne få en chance. Forgæves. Og så en dag eksploderede jeg, og vi fik redt trådene ud. Deres synspunkt var, at læreren spurgt for at få et rigtigt svar, så derfor skulle de dygtige svare. Mit synspunkt var, at ingen lærer at tale engelsk uden at tale engelsk. Derfor skulle alle prøve at sig noget i timen. I løbet af et par uger fik vi slebet hinanden til, og de lærte om ikke andet at markere, før de talte.

Kultursammenstød i klassen

Jeg følt at det var eleverne magtpåliggende at gøre mig tilpas; det var ubehageligt, men svært at gøre noget ved. En dag havde jeg udleveret materiale, som hurtigt viste sig alt for svært. Jeg bad om elevernes mening om det. Aldeles uhørt, læreren vidste jo bedst! Ved en lille hurtig afstemning svarede de fleste, at det var ok, nogle få at det var for let. Nu manglede kun den dygtige Olga's stemme. Hun svarede: "For svært!" Klassen gispede. Og jeg for over og trykkede hendes hånd og takkede for det ærlige svar. Måbende ansigter hele vejen rundt. Episoden førte til en samtale om det hensigtsmæssige i at svare ærligt frem for at prøve at behage. Næste dag havde jeg lavet nyt materiale, og de klemte på, som jeg aldrig før havde oplevet det.

Et svært systemskifte

Da første afsluttende eksamen nærmede sig, spurgte jeg skolens ledelse, hvordan jeg skulle gribe den an. Svaret var, at jeg blot skule lave

den. Jamen, hvordan? Vis mig materiale fra tidligere år. Ingen ville eller kunne hjælpe, nu der ikke mere kom direktiver fra Moskva. Skolen hørte under landbrugsministeriet, så jeg henvendte mig der og blev sendt videre til undervisningsministeriet. Ej heller der var der hjælp at hente! Jeg fandt aldrig ud af, hvad det hele egentlig handlede om. Så de første par eksaminer blev den helt store øvelse i improvisation fra min side. Jeg spurgte, hvor jeg kunne henvende mig for at få en censor. Skolens leder er censor, lød svaret. Hendes kundskaber i engelsk var minimale. Jeg krydsede fingre for, at hun ikke ville lufte dem i nogle af de meget dygtige elevers påhør. Hun gennemtvang, at en totalt blank elev bestod og de andre elever grinede højlydt. Argumentet var, at det skadede skolen, hvis en elev dumpede i et fag. Jeg har siden deltaget i ganske normale eksaminer.

Det lysner - trods alt

Jeg var i de første år meget interesseret i mine medmenneskers baggrund i det sovjetiske system, men var klar over, at man skulle være varsom med direkte spørgsmål. Trods al omtanke kom jeg alligevel galt af sted. I en samtale løb troede jeg, at jeg stillede en jævnaldrende kollega et ganske neutralt spørgsmål, nemlig om hun havde søskende. Hun brast i voldsom gråd. Efter nogen tid undskyldte hun meget, hvad hun kaldt sin upassende opførsel. Under fortsat stille gråd forklarede hun så, at kort efter at de første sovjettropper var kommet til landsbyen, blev hun en dag som otteårig holdt hjemme, mens hendes to søskende på 11 og 14 år blev sendt i skole, - - - og aldrig siden fundet. Hun sluttede med denne bemærkning: "Jeg hader russerne, - men mine allerbedste venner er russere."

Mange har forklaret mig forskellen i synet på

russisk og sovjetisk, men ingen så klart som hun.

I midten af halvfemserne kørte jeg i nogle år engelskurser i et stort projekt ledet af Odense Tekniske Skole. Det var i princippet for lettiske skoleinspektører, viceinspektører og erfarne lærere fra Rigaområdets erhvervsskoler. Efterhånden kom der dog også en del russere med. De lettiske deltagere var synligt stolte af disse russiske kolleger, der havde lært tilstrækkeligt lettisk til at bestride gode stillinger under det nye system. En del af dem havde også opnået statsborgerskab.

Efter at have undervist i nogle år oplevede jeg, at en russisk elev blev voldsom vred, da jeg en dag i skyndingen oversatte en engelsk glose til lettisk, som mange i klassen jo mestrede fuldstændigt. De kunne så oversætte videre. Efter vredesudbruddet måtte kammeraterne forklare mig, hvad hele oprindelsen handlede om. De fortalte, at han ville klage til inspektører, fordi han som elev i en russisk klasse ikke behøvede at finde sig i, at en ignorant udlænding underviste på lettisk. Vi mødtes kort efter på inspektørens forkontor; han fik først foretræde. Jeg så ham aldrig siden.

Hen imod slutningen af halvfemserne fik jeg tilknytning til en lille provinsby og dens gymnasium. En sommerferie blev der på skolen arrangeret tre ugers "lejr" for ca. hundrede unge mennesker. Halvdelen var stedlige letter, resten russere fra Riga, som ønskede at øve deres talefærdighed på lettisk. Alt foregik konsekvent på lettisk, mens man hyggede sig med alskens sommeraktiviteter. Det var bare dejligt at opleve så megen fordragelighed. De unge viser vejen.

En stikker?

En forlængst pensioneret engelsklærer blev på et tidspunkt ansat til at arbejde lidt igen bl.a. til også at være tolk ved forskellige arrangementer. Hun var altid rystende nervøs, for som hun sagde, var jeg den første englænder, hun i hele sit liv havde talt med. Jeg insisterede på heller ikke at være englænder, men det hjalp intet. Men så en dag slog hun helt om, blev glad og naturlig og talte meget bedre engelsk. Jeg vovede at spørge, hvad der dog var sket. Jo, til ferien ville hun definitivt stoppe som lærer, og så gjorde det ikke mere noget, hvis jeg fortalte inspektøren, hvor dårlig hun var til sit fag. Det var aldrig faldet mig ind, at nogen kunne se på mig som en almindelig stikker.

Riga 1992 og Riga i dag

Drømmer vi eller er vi vågne? Det er svært at fatte, at så meget har kunnet ske på så kort tid. Og næsten lige så svært er det at begribe den omstilling, menneskene har klaret sig igennem. Men vi må ikke lade os forblænde. Det centrale Riga har vist vejen, men nogle af betonforstæderne forekommer så trøstesløse som nogen-sinde. Kommer turen mon snart til dem? Og til de fjernereliggende landdistrikter?

Det forgangne tiår bragte stor fremgang til nogle, stilstand til mange og desværre også tilbagegang til en del. Kan de vinde, som nu blæser over Europa, afhjælpe dette?

Nete Thomsen.

Nogle erfaringer og erindringer fra 12 års engagement i Letland

Vi ønsker foreningen Danmark-Letland hjertelig til lykke med 10-års jubilæet. Tak til de mennesker, der i sin tid tog initiativet til foreningen, og som siden har båret foreningens arbejde. For vort eget vedkommende må vi sige, at det har været både en berigelse og en værdifuld støtte, at vi i foreningen har mødt mennesker, vi har kunnet dele såvel engagement som praktiske erfaringer med.

Vort engagement begyndte tilbage 1990 med at jeg (JT) via Rikke Helms fik en invitation til at være gæstelærer på Rigas tekniske universitet i 5 uger, hvor jeg skulle undervise i produktion efter markedsøkonomiske principper. A-L fik en invitation til at følge med i 2 uger som universitets gæst. Det blev en meget spændende tid, hvor vi fik lejlighed til at opleve sovjetsamfundet, da det stadig stod i fuldt flor.

Universitetet var præget af en meget stram styring og både lærerne og de studerende var stærkt præget af det. Lærerne måtte ikke udleve så meget som et eneste ark om økonomi til de studerende, før det pågældende papir havde været censureret i Moskva. En enkelt af lærerne omgik dette påbud ved i stedet at diktere sine notater til de studerende i timerne.

Miljøet på universitetet var også stærkt påvirket af gammel østeuropæisk kultur. Det gav sig bl.a. udslag i, at alle lærerne ved ankomsten om morgenen hilste på hinanden med højtidelige håndtryk. For A-L's vedkommende betød det, at hun fik håndkys af dem, hun hilste på.

Så skal det da lige nævnes, at det lokale, jeg fik at undervise i, lå lige ud til en meget stærkt trafikeret vej, hvad der gav en næsten ulidelig støj i lokalet. Hertil kom, at jeg havde aftalt at

undervise på engelsk, men ingen havde forberedt mig på, at halvdelen af de studerende bedre forstod tysk, og at en af de tysksprogede ville simultantolke mine forelæsninger. Det nedsatte unægtelig tempoet i forelæsningerne en del og belastede i øvrigt undervisningen en del.

Før forelæsningerne fortalte nogle af de studerende mig, at der ville være politisk overvågning af mine forelæsninger. Det begyndte også med, at en temmelig barsk udseende herre på omkring de 35, satte sig lige ved siden af mig og noterede, alt hvad jeg sagde. Jeg startede derfor med at sige, at jeg var blevet bedt om at undervise i markedsøkonomi, og det ville jeg gøre, ikke fordi jeg mente, det var verdens bedste system, men fordi det var det, jeg havde lovet, og det jeg kendte til. Derefter gik min strenge censor, og jeg så ham ikke senere.

Før vores ankomst havde A-L med sin faglige baggrund som ergoterapeut givet udtryk for interesse i at se sociale institutioner. Det startede med, at hun meget overraskende blev inviteret til at møde den lettiske socialminister. Han udtrykte megen interesse i at blive orienteret om danske sociale institutioner og de sociale forhold generelt i Danmark. Til alt held havde A-L medbragt et eksemplar af den nyeste udgave af Statistisk Årbog. Den lånte ministeren, og han var specielt glad for, at teksten til samtlige tabeller var forsynet med engelske undertekster. Det lettede den videre samtale, og vi mener, at ministeren blev orienteret om de spørgsmål, der lå ham på sinde. Han var specielt optaget af oversigterne over de sociale pensioner. Derefter arrangerede ministeren meget venligt, at A-L kom rundt og så en række institutioner. Selv i det udprægede mangelsamfund vi så, var der gode ideer, især var et blind hjem meget inspirerende.

Under disse besøg konstaterede A-L at der

var udpræget mangel på handicaphjælpe- midler. Da A-L kom hjem igen til sit arbejde på et plejehjem, gav det inspiration til videre sam- arbejde. For netop på det tidspunkt var man på plejehjemmets hjælpemiddelcentral i gang med at sortere defekte kørestole fra, og deraf opstod ideen til at undersøge, om de kunne repareres og overføres til Letland. Tilladelsen til at bruge stolene til det formål blev hurtig givet. Via den lettiske socialminister fik vi kontakt med to lettiske socialmedarbejdere, der kom herover og deltog i reparationen af stolene. Dermed var vores lille private hjælpeorganisation på 3 personer startet. SAHVA var os stærkt behjæl- pelige med at organisere reparationsarbejdet. Kort efter kunne vi køre over med 23 fuld- stændig restaurerede kørestole. Efter en lang køretur via Stockholm, en sejltur med Estonia til Tallin og derefter en meget lang køretur til Riga afleverede vi stolene til det Lettiske proteseinstitut, hvor vi blev modtaget med en overvældende begejstring af flere honoratiores og en fotograf fra landets største dagblad med efterfølgende billede på forsiden. Under dette besøg fik vi kontakt til andre sociale institutio- ner, hvor vi kunne fortsætte det samarbejde, det nu var lykkedes at etablere, og det arbej- dede vi med i flere år. Kernen i disse projekter var indsamling af hjælpemidler og at arrangere at 4 af A-L's dygtige, unge kolleger i to omgange rejste over til de pågældende institutioner for at indføre personalet i danske behandlings- principper og lære dem at anvende de hjælpe-

midler, der fulgte med. Det blev modtaget med utrolig åbenhed og blev til stor glæde for begge parter.

Det, der har optaget os mest i de senere år, har været samarbejdet mellem vores menighed her i Lyngby, Christianskirkens menighed, og en luthersk menighed i den lille by Kemer i Jurmala kommune. Rammen om arbejdet har været en lille arbejdsgruppe i vores menighed, Letlandsgruppen. Med den som udgangspunkt har vi dels arrangeret rejser til Kemer, organi- seret forskellige støtteaktiviteter til at få deres kirke bragt i bedre stand og efter evne støttet dem økonomisk til de mange sociale aktivi- teter, der også udspringer af menighedens arbejde.

Det har på alle måder været en stor og god oplevelse at følge med i, hvordan det lettiske samfund har udviklet sig i positiv retning i de 12 år, vi har været i kontakt med Letland. Og samtidig har vi oplevet at udvikle en lang række personlige venskaber. Når vi tænker på vore lettiske venner, fyldes vi af taknemlighed over at vi fik chancen for at involvere os i arbej- det i Letland.

Anne-Lise (A-L) og Jens Thorkil (JT) Keiding.

Letlands børn bærer fremtidens håb

Sommerlejrene i Murmuiza for farve- og mæglade børn har netop (juli 2002) fundet sted for 9. år i træk. Foreningens medlemmer har gennem årene bidraget til, at Murmuiza's børn får mulighed for kunstnerisk udfoldelse – som et lyspunkt i en vanskelig hverdag.

„Det er børnene, der skal skabe de nye veje for Letland“, siger Aija Freimane, der nu leder sommerlejrene. „Grunden bliver lagt i de tidlige år. Mere end 200 lettiske børn får hver sommer mulighed for at opøve deres kreative sider på sommerlejrene i Murmuiza. De arbejder med pensler og farver, træ og ler, stof og

garn, glas og metal – de spiller teater og laver video, skaber mode – og får afløb for de fysiske kræfter ved sport og leg. Et højdepunkt er hvert år bål-aftenen ved floden, hvor der ristes pølser – selv i regnvej. Så er det de voksnes tur til at optræde! Den sidste aften i lejren er børnene slet ikke i seng – de fester hele den lyse nat. Så er barnesindet let – og de voksne har fået nye kræfter til at møde hverdagens kamp. Jeg er glad og taknemmelig over, at vore børn får denne mulighed for at udvikle energi – det er den, der skal bygge Letlands nye fremtid op“, slutter Aija Freimane.

Den danske forbindelse til Murmuiza blev skabt på følgende måde: I 1989 tog Foreningen Norden's Københavnsafdeling kontakt med det

nyåbnede Letland. På en rejse hertil besøgte man Murmuiza's folkehøjskole, som skulle vise sig at have været i funktion i det frie Letland i mellemkrigsårene. Den var delvis baseret på den danske oplysningstanke som formuleret af N.F.S. Grundtvig. På et lille museum i Murmuiza er mange arkivalier fra højskoletiden bevaret.

I 1988 blev oplysningstanken genoptaget af professor ved Rigas universitet, Ingrida Sokolova. Den første lørdag i hver måned arrangeres en foredragsdag med universitetslærere, politikere, kulturpersoner og kunstnere. Disse arrangementer giver et pust af liv til den stillestående landsby. Enkelte af højskolens elever fra 1930'erne har nået at opleve genfødslen af den frie tanke i det nye Letland.

Den 15. sæson på Murmuiza's folkehøjskole – eller folkeuniversitet, som det vel nærmere må kaldes - er nu under forberedelse. Alle medvirkende deltager på frivillig og ulønnet basis. Ingrida Sokolova, der næste år fylder 80, er fortsat den ledende kraft - hun har lige skrevet en bog om skolens virksomhed.

Tanken om aktiviteter for Murmuiza's børn opstod, da der blev bevilget midler fra en privat fond i Danmark til arbejdet omkring højskolen. Det var Murmuiza's egne indbyggere, som ønskede en sommerlejr med kunstneriske aktiviteter for byens børn, der blev ladet tilbage i et tomrum efter kommunismens fald og det økonomiske kaos, som fulgte.

Murmuiza var tidligere et velfungerende landbrugskollektiv. Der var mange mennesker beskæftiget, og børnene tog del i arbejdet som et naturligt led i den daglige tilværelse. Alting forsvandt imidlertid fra Murmuiza sammen

med kommunisterne – høst, dyr, maskiner og kassebeholdning! Og samtidig gik alle aktiviteter i stå – også i relation til børnene. Men en stor, nybygget børnehave stod tilbage. Den blev nu kun lidt benyttet og var lukket i sommermånederne (som den stadig er). Den var det ideelle sted at arrangere sommerlejr på kunstnerisk basis.

Med den kendte lettiske kunstner, Janis Anmanis, som inspirator blev den første lejr i 1994 en stor succes. 4 danske børn deltog i lejren. Der var også børn fra Riga med – mod betaling

fra deres forældre. I de følgende 3 år lykkedes det at gentage succes'en ved hjælp af danske midler indsamlet fra foreningens medlemmer og private fonde. Sommerlejrene gav børnene og dermed deres forældre et „vitamintilskud“ – i form af aktivt indhold og ved opholdet i de naturskønne grønne omgivelser.

Som årene gik, voksede den unge generation til – og her i blandt også nogle enkelte iværksættere. Aija Freimane, akademiuddannet tekstilkunstner, datter af den tidligere leder af landbrugskollektivet, så mulighederne i at udvikle sommerlejrene. Medvirkende hertil var, at Aija havde fået et sommerophold på Holbæk kunsthøjskole, betalt af den danske Demokratifond. Det skulle vise sig at være en god investering! Aija fik i 1998 midler fra den private Soros Foundation til hjælp til at afholde hele 3 lejre i Murmuiza med i alt 270 børn fra hele Letland. Det gav omsætning i den lille by og løn til børnehavens personale, som ellers er uden løn, når børnehaven er lukket! Desuden gav det sommerbeskæftigelse til adskillige unge kunstnere – og nyt mod blandt mange med et moderne syn på Letlands fremtid.

Siden 1998 har det været en glædelig tradition i mange familier at sende børnene på sommerlejr i Murmuiza hos Aija Freimane, der nu selv har to små børn. Ganske vist må forældrene betale fuld pris for deres børns lejrhold – men trods alt et overkommeligt beløb i forhold til disse familiers indtjening. Det kunne løbe rundt økonomisk – som et godt eksempel på virkningen af det private initiativ.

Det skabte imidlertid et nyt problem: Murmuiza's egne indbyggere havde slet ikke råd til at betale prisen for deres børns deltagelse i lejrene. Det ville være meget svært at se dem stå

med store øjne udenfor hegnet og se til – uden at kunne tage del i aktiviteterne. Her blev der igen brug for foreningens assistance. Under de umådeligt vanskelige forhold i landdistrikterne i Letland er der et rystende stort behov for social bistand. Et ophold på den festlige sommerlejr med de spændende aktiviteter betyder en uforglemmelig oplevelse for Murmuiza's egne børn. Ved midler indsamlet blandt foreningens medlemmer er det hvert år lykkedes at skaffe udvej for, at 25-30 af byens egne børn kan deltage i sommerlejrene. Der er stor glæde og taknemmelighed i byen herfor.

Mens aktiviteterne for Murmuiza's børn i begyndelsen var udformet i tilknytning til højskolen, udviklede forholdene sig sådan, at de to ting ikke kunne forenes. Højskolen fungerer på sin måde, og børneaktiviteterne lever deres eget liv. Højskolens bygning står derfor stort set tom, bortset fra foredragsarrangementerne i vinterhalvåret. Der er kommunal administration i nogle af lokalerne. Børnelejrene foregår omkring børnehavebygningen.

Det er nu et spørgsmål, hvor længe man kan regne med at leje sig ind i børnehaven. Det nuværende arrangement er som nævnt baseret på, at børnehaven lukker om sommeren! Det er naturligvis i sig selv et problem for småbørnsfamilier, hvor begge forældre arbejder ude – bortset fra en kort ferieperiode. Nogle af Murmuiza's småbørn er daglig alene hjemme i sommertiden, hvor børnehaven har lukket! For disse børn er sommerlejrene et ganske særligt lyspunkt. Men der er en kommunalreform undervejs i Letland, og det er ikke sikkert, børnehaven vil vedblive at være til rådighed for sommerlejrene.

Der ligger således en stor og spændende op-

gave i eventuelt at videreudvikle oplysnings- og uddannelsesaktiviteterne i Murmuiza – for eksempel i lighed med udviklingen på Rite Højskole i det sydlige Letland. Hele området omkring Murmuiza har brug for information og oplysning. Med den påtænkte kommunalreform kommer der formentlig nye kræfter til på det lokale plan. Måske kunne der skaffes EU-midler til en udvikling af den grundlæggende faktor: oplysning og uddannelse – centreret omkring Murmuiza – til gavn for byens udvikling i øvrigt. Her kaldes på gode danske kræfter, der sætter sig et mål og arbejder hen imod det – sammen med en ny generation af

Letlands børn og unge.

Dora Bentsen

Pilsetas dome, Tukums.

Mit første møde med Foreningen Danmark-Letland fandt sted her på mit kontor på rådhuset i Tukums. Det var Inger Andersen og hendes mand, der var på rejse for at samle stof til den bog* hun var i gang med at skrive om Letland.

Jeg husker mødet som konstruktivt og venligt, og resultatet blev et større afsnit om vor by, Tukums i Ingers bog. I forbindelse med fejringen af Letlands 80-års selvstændighedsdag i 1998 var afsnittet om Tukums blev oversat til lettisk og bragt i vor lokale avis: TUKUMA ZINAS.

Inger og Erik Andersen fejrede 80-års dagen sammen med os og under en privat middag spurgte Inger om vi ikke skulle have en venskabsby i Danmark. Vi havde på det tidspunkt venskabsbyforbindelse med Tidaholm i Sverige, Sesele i Tyskland, Krasnogorska i Rusland og Plunge i Litauen.

Mit svar var: Tja – hvorfor ikke.

Vi aftalte, at Inger skulle tage kontakt til Frederiksværk kommune og efter mange kontakter mellem Frederiksværk og Tukums besøgte økonomiudvalget og personale fra borgmesterkontoret under ledelse af borgmester Helge Friis vor kommune i december 1999. Vi gjorde gensejls i Frederiksværk marts 2000; og 21. juli 2000 – i forbindelse med byfestivalen her i Tukums – underskrev borgmester Helge Friis

og jeg en partnerskabsaftale mellem Tukums og Frederiksværk.

Partnerskabet er altså forholdsvis nyt, men alligevel har vi allerede haft flere fælles aktiviteter. Vi har bl.a. gennemført et arbejdsløshedsprojekt som omfattede planlægning og indsamling, istandsættelse og distribution af humanitær hjælp til Tukums. Vi havde på forhånd fremsat nogle ønsker, hvorefter frederiksværkfolkene gik i gang med indsamling osv. Skolemøbler, legetøj, og tøj blev efter transporten til Letland fordelt på skoler og i børnehaver her i byen. Projektet skal på sigt danne grobund for udveksling af knowhow på beskæftigelsesområdet.

Lederen af vort sociale udslningsprogram har i 2001 været på studiebesøg i Frederiksværk, en af vore skoler deltager sammen med Vinderød skole i Frederiksværk i et projekt

under EU-Copernikusprogrammet om miljø og bæredygtighed og vi har haft en større udstilling af lettiske børnetegninger på hovedbiblioteket i Frederiksværk.

Vi håber at ildsjæle og idémagere i vore to byer vil tage tråden op og få partnerskabet til at leve og udvikle sig. Det kan være inden for erhverv, kommunaladministration, uddannelse og også gerne på foreningsplan.

Modtag vore bedste ønsker for fremtiden.

Juris Sulcs, borgmester.
oversættelse v. iha

* Det ny Europa / Letland Forlag: Alinea
1998

10 års venskab med Liepaja

Nykøbing F. Kommune har i mange år haft sædvanlige venskabsbykontakter til byer i Vesteuropa - Notodden i Norge, Nyköping i Sverige, Iisalmi i Finland og Eutin i Vesttyskland.

Efter omvæltningerne i Østeuropa besluttede Nykøbing F. Byråd, at det ville arbejde for at skabe venskabsbyforbindelser til byer i alle de øvrige lande omkring Østersøen. Gennem Nykøbing F.'s strategiske beliggenhed ved Østersøen havde vi længe nok levet med de usikre fredsforhold. Nu måtte man gøre noget aktivt, og Byrådet ville i hvert fald ikke senere kunne risikere, at det kunne bebrejdes sig selv, at det ikke havde vist aktiv handling, hvis udviklingen pludselig skulle falde tilbage til de tidligere tiders trusselsbillede.

I 1992 optog byen forbindelse til Lublin i Polen og - via Eutin - til Putbus på Rügen i det tidligere DDR. I løbet af 1992 modnedes også tanker om venskabsbyforbindelse til byer i de baltiske lande. I årets løb koncentreredes interessen om Liepaja, bl.a. i forbindelse med generalforsamlingen i The Union of the Baltic Cities - som Nykøbing F. Byråd havde været med til at stifte i september 1991 i Gdansk - i Kalmar i maj 1992, hvor de første kontakter for alvor blev etableret. Ved Kommunernes Landsforenings mellemkomst kunne vi i slutningen af november 1992 byde de første „uofficielle“ repræsentanter fra Liepaja velkommen i Nykøbing F.

I februar 1993 gæstede en mindre delegation fra Nykøbing F. Kommune Liepaja. Ét af de

absolutte højdepunkter under vores ophold var besøget i den tidligere russiske flådehavn, og der var ikke et øje tørt - i bogstaveligste forstand - hverken hos letterne eller danskerne, da vi alle som det første hold ikke-russere for allerførste gang overhovedet fik mulighed for at sejle i havnen og se de betydelige miljømæssige problemer, der fremover ville skulle tages hånd om.

Letterne og vi danskere „swingede“ godt fra allerførste færd, og efter „forlovelsen“ hen over sommeren 1993 blev den formelle venskabsbyaftale indgået med pomp og pragt i Liepaja i oktober 1993.

Samarbejdet har siden da udviklet sig meget positivt på en række områder, der alle har haft til formål at være til gensidig inspiration for hinanden:

- der har fundet udveksling sted af fotokunst
- der har været udveksling af sports udøvere
- den herværende lokale produktions højskole - Produktionshøjskolen Sundt oftegård, nu Multi Center Syd - har i to omgange renoveret brugte landbrugs redskaber og bragt dem til Liepaja-regionen
- der har fundet udvekslinger sted af politifolk fra de to byer; det var en stor oplevelse for alle de medvirkende politifolk at køre/gå med deres kolleger på patrulje
- der er etableret kontakt mellem skoler på folkeskoleniveau, hvor elever og lærere gensidigt besøger hin-

anden og lever med i hinandens dagligdag
· der har været sporadiske kontakter mellem erhvervsskoler i de to byer.

Til en del af aktiviteterne har der været ydet støtte fra Nykøbing F. Kommune og Udenrigsministeriets Demokratifond.

Det har stedse været Nykøbing F. Kommunes intention at virke som inspiration for de lettiske venner. De har ikke skullet „adoptere“ danske løsninger, men gennem en introduktion til vore initiativer sættes i stand til - hvis de ville - at skabe deres egne lettiske løsninger. Og vi har da f.eks. haft den store glæde, at et studiebesøg i Nykøbing F. Kommunes „straksbutik“ „Satelitten“ har ført til, at vore lettiske venner har kunnet se ideen med en bedre borgerservice. De har etableret deres egen fremskudte borgerservice, som de så i øvrigt - til danskernes store glæde - markedsfører overalt i Letland som prototypen på god borgerservice.

Som et mere kuriøst indslag kan det i øvrigt nævnes, at Nykøbing F. Kommune har „adopteret“ en sporvogn i Liepaja, idet vi har købt al reklamepladsen på én af de leddelte sporvogne, der befarer den eneste sporvejslinie, der er i byen.

I forbindelse med Liepajas 670 års byjubilæum i marts 1995 var en række af byens venskabsbyer samlet for at feste sammen med letterne. I et fint samarbejde mellem Darmstadt i Tyskland, Darmstadts kontaktby Freiberg i det tidligere DDR, Nykøbing F. og Liepaja blev det besluttet at iværksætte et udviklingsprojekt inden for rammerne af EU's såkaldte ECOS/Ouverturestøtteprogram. Projektet skulle have til formål at danne grundlag for at tilvejebringe en

region- og kommuneplanlægning for Liepaja med en række tilgrænsende planer, f.eks. en turishandlingsplan og en plan for vedligeholdelse af det grønne område.

I de følgende år var medarbejdere fra alle fire byers administrationer travlt optaget med udviklingsarbejdet, og der blev skabt mange venskaber. Fra dansk side var vi især aktive inden for den konkrete fysiske planlægning, ligesom vi meget konkret kunne hjælpe til med at udvikle turishandlingsplanen og give gode råd vedrørende plejen af byens grønne områder.

Projektet blev formelt afsluttet i 1998. Selv om det måske er begrænset, hvor stort et fingeraftryk vi har kunnet sætte på udviklingen, kan vi dog nok tillade os at konstatere, at præsentationen af den systematiske tilgang til planlægning sikkert har været til inspiration for det arbejde, der derefter er igangsat i Liepaja med henblik på at udarbejde byens „egen“ udviklingsplan frem mod 2015.

Der har - uden held desværre - været søgt etableret kontakter mellem erhvervsvirksomheder, skibsmæglere o. lign. i byerne. Et pænt anlagt arrangement i Liepaja i 2001, hvor Nykøbing F. Kommunes venskabsbykontakt kunne have været „døråbner“ - efter at vi for alvor havde gødet jordbunden i 2000 - måtte desværre aflyses.

Liepajas 675 år byjubilæum blev fejret i marts 2000 under overværelse af præsident Vaira Vike Freiberga, som spiste frokost med Borgmestrene fra alle de tilreisende venskabsbyer. Venskabsbyernes gaver til byen var bronzetavler med alle byernes byvåbener til den venskabsbypark, som byen har etableret på Rosenpladsen, hvor i tidligere tider statuen af

Stalin paraderede.

Det seneste initiativ i en - som det forstås - lang række af kontakter er, at Nykøbing F. Kommune her i foråret 2002 - takket være en generøs medvirken fra Falcks Redningskorps - har kunnet forære Liepajas Brandvæsen en kun lidt brugt højtrykssprøjte fra det danske redningsberedskab, som ikke mere opfylder de danske bestemmelser, men som i nogen tid fremover vil kunne gøre god fyldest i Liepaja. Vi fragtede selv brandsprøjten til Liepaja under anvendelse af færgeruterne Gedser-Rostock og Rostock-Liepaja - alene på den sidstnævnte rute varer sejladsen ca. 26 timer. Efter at alle toldformaliteter var iagttaget, var det en glad Borgmester Uldis Sesks, der kunne modtage tændingsnøglen til sprøjten, som han dog hurtigt overlod til de professionelle brandfolk i Liepaja. Der er aftalt genbesøg af nogle af brandfolkene fra Liepaja her Nykøbing F. i løbet af dette efterår for - som led i den gensidige inspiration - at gøre dem bekendt med dansk brandbekæmpelse.

Når man skal gøre status efter 10 hæsblæsende år, så har det hele så ubetinget været umagen

værd - helt bestemt og uden nogen forbehold overhovedet. Der er etableret nogle pragtfulde venskaber - letterne har jo som bekendt den samme „sorte“ humor, som danskerne er berømte/berygtede for. Vi har oplevet den ellers så lukkede by Liepaja gennemgå en betydelig forandring i de forløbne år. Det er måske for meget at sige, at der er opstået en smuk svane - dertil mangler der nok for meget - men vi har oplevet en by og dens indbyggere, som har sat sig for, at de vil noget med deres by - og som gør sig umage for ikke at være alt for meget bagefter udviklingen i forhold til hovedstaden Riga.

Nu mangler der kun, at vesteuropæerne som turister eller som aktive samarbejdspartnere i større målestok sætter sig for også at ville opleve charmen og noget af det oprindelige i Letland - medens tid endnu er !! Thi som det forstås, så går det stærkt, og der er ikke tvivl om, at det kommer til at gå rigtig stærkt i det kommende tiår, når Letland her til vinter er blevet optaget som medlem i EU.

*Peter Rygaard Andersen, Kommunaldirektør,
Nykøbing F. Kommune,
lokal repræsentant for Foreningen Danmark-*

Bredgade, maj 1997

Vi har stadig varme og stærke minder fra maj 1997, da vi – en lille gruppe på 8 personer (en del af Skt. Josef kirkes kor og fader Artur Modzelewski OP) kom til København for at synge i Skt. Ansgar kirke og andre steder for at rejse penge til Sankt Martins hus i Liepaja – et værested, hvor børn kan modtage den hjælp og omsorg, som ofte er fraværende i deres hjem. Under vort ophold i Danmark, havde vi også

mulighed for at deltage i en valfart, hvor vi i sang og bøn kunne forenes med andre katolikker i Danmark.

Vi er taknemmelige for det arbejde pastor Dietrich Timmermann, fru Inger Andersen og mange andre gjorde. De var alle med til at gøre vort besøg i Danmark uforglemmeligt ved at tage godt imod os og de hjalp os til at få en dybere forståelse af dansk kultur og folk.

*Artur
Modzelewski,
dominikaner, præst i
Letland*

DUK's Letlandsprojekt 1995-1997

Danmarks Unge Katolikkere (DUK) interesse for Letland startede i 1994 med en henvendelse fra Inger Andersen, der som katolsk skolelærer under et besøg i Riga var blevet bedt om hjælp til det katolske ungdomsarbejde i Letland. DUK blev straks vundet for sagen, da vi her havde en enestående mulighed for både at gøre noget udadvendt og "være med" i åbningen mod øst, som selvsagt også havde en katolsk dimension. Finansielt søgte vi Udenrigsministeriets nyligt etablerede Demokratifond, hvis ambitiøse formål formelt blev styrende for programtilrettelæggelsen. Siget var i løbet af tre fælles ungdomssommerlejre at etablere en lettisk søsterorganisation til DUK – intet mindre.

De fælles ungdomslejre blev gennemført som planlagt i hhv. Subate syd for Daugavpils i 1995, Saulkrasti nord for Riga i 1996 og ved Nykøbing Sjælland i 1997 med 15-20 unge fra hvert land ud fra nogenlunde samme programskabelon: Vi startede med nogle dage i hovedstaden og udvekslede siden viden om vore landes samfundsforhold, historie og trostraditioner samt besøgte omkringliggende seværdigheder – ikke mindst kirkelige. Endelig gennemgik vi DUK's opbygning samt drøftede mulighederne (eller mangel på samme) for en parallelorganisation i Letland. Særligt på den sidste lejr i Danmark, hvor de lettiske deltagere var udvalgt ud fra geografisk spredning i hele Letland, gennemdiskuterede vi mulighederne for en landsdækkende lettisk søsterorganisation til DUK. Fællessproget var fortrinsvist engelsk, men også tysk blev hyppigt anvendt. Hvad kom der så ud af det...?

Som andre østeuropæiske kirker har Letlands katolske kirke levet "på trods af" kommunismen og har derfor fået stor tilslutning som nationalsymbol under og efter kommunismens fald. Men Kirken var samtidig helt upåvirket af de gennemgribende reformer, som de vestlige katolske kirker havde undergået siden 1960'erne og virker med sin kirkeabsolutisme nærmest middelalderlig i de unge danske katolikkere øjne.

Men overraskende nok affødte denne betydelige forskel i kirketradition hverken gnidninger eller teologiske diskussioner under de fælles lejre... tværtimod... Letterne købte næsten kritikløst vores mere liberale og livsbekræftende, men samtidig også mere reflekterende trosopfattelse. Naturligvis var både sprogvanskeligheder og almindelig høflighed medvirkende årsager, men jeg er overbevist om, at de deltagende letter reelt foretrak vores frem for deres eget lands trospraksis. Projektets formelle formål fik derfor uforvarende langt større aktualitet, end vi oprindeligt havde troet.

Men succes hos 30 – 40 unge letter er ikke identisk med succes hos den officielle lettiske kirke... og her var holdningen tværtom, at vestlig indflydelse og selvstændig tænkning blot medførte sekularisering. Så selv om vore lettiske venner faktisk fik startet et "Letlands Unge Katolikkere", så kan en sådan organisation aldrig få reel gyldighed uden den stedlige officielle kirkes accept. Det formelle formål med projektet kan derfor ikke siges at være opfyldt. Men vi fik alle nogle uforglemmelige oplevelser – og for de letter, der deltog, er jeg overbevist om, at der blev rykket på nogle barrierer, som måske en dag også vil bidrage til ændringer internt i den lettiske katolske

kirke...

Og hvis ikke andre, da kan i hvert fald jeg selv påvise et håndgribeligt resultat af samarbejdet, idet nærværende er forfattet hos min svigermor i en lille flække i Latgale – ikke langt fra den store valfartskirke i Aglona, hvor jeg i 1995 ved et uheld nær var blevet efterladt af de øvrige lejrdeeltagere – og hvor min søn seks år

senere blev døbt af min lettiske kones fætter...

Michael Møller-Jørgensen

Samarbejdet Roskilde amt og Talsi amt

Samarbejdet mellem Roskilde amt og Talsi amt begyndte i 1993 og omfatter en bred vifte af de emner som amtskommunen administrerer, og faktisk førte samarbejdet også til et samarbejde mellem flere af primærkommunerne i amterne og mellem dele af den danske og lettiske fagbevægelse i amterne.

Den politiske del af samarbejdet har været plejet gennem besøg mellem de to valgte råd, således var Amtsrådet fra Talsi på besøg i Roskilde september 1996 og Roskilde amtsråd var på besøg i Talsi i november. Besøgene resulterede i mange gensidige besøg, der skulle præcisere samarbejdsområderne nøjere.

Et samarbejdsområde blev planlægning, hvor Roskilde amts administration ydede en ikke ringe hjælp til det nyetablerede amtsråd i Talsi. Men administrationen i Roskilde trak sig lidt i baggrunden, da Talsi amt ville bruge deres ekspertise om regionalplanlægning som argumenter over for centraladministrationen i Riga. Men samarbejdet fortsatte med kurser i planlægning ved Roskilde amt.

Et af flagskibene i samarbejdet er det samarbejde, der foregår som udveksling af erfaringer, undervisning og hjælp fra Danmark til Letland af materiale og apparater.

Hjælpearbejdet omfattede en ambulance i 1995 og en redningsvogn i 1996. Ambulance og redningstjeneste er amtslig i Letland, men i Roskilde varetages funktionen af Falck, så det var Falck, der gav de to køretøjer. Ambulancen fordoblede udrykningstjenesten i Talsi.

Hospitalerne leverer overskydende udstyr, senge, sengeborde, computere og enkelte apparater til røntgenundersøgelse og bedøvelse.

I et vist omfang leveres stadig udstyr til Letland, men den fremherskende aktivitet i dag er undervisning af sygehuspersonalet.

Der bliver afholdt kurser i Letland forestået af danskere og kurser i Danmark for letter i brugen af hospitalsudstyr og behandling af patienter, ikke blot almindelig pleje, men også samtale med sygehuspersonalet. Problemet inden for sundhedsvæsenet er imidlertid, at arbejdsfordelingen er forskellig mellem læger og sygeplejersker i Danmark og i Letland. Det og indkvarteringsforholdene gav lidt af et kulturшок for det deltagende danske personale, men man skriver i sin indberetning, at de lettiske sygeplejersker var meget lydøre over for undervisningen. Det understreges også fra Talsi amts indberetning, hvor undervisningen bedømmes til at have haft en endog meget stor indflydelse, så de kulturelle forskelle er store. Forskellen i serviceniveau og pleje mellem Danmark og Letland mærkes også i det samarbejde, som Kvindekrisecentret fra Roskilde etablerede med et lignende kvindekrisecenter i Talsi. De fandt meget dårlige forhold både økonomiske og lokalemæssige forhold. De udsendte fra Danmark var meget konstruktive i deres kritik og etablerede efterfølgende en række kontakter i Danmark for at prøve på at forbedre forholdene.

På gymnasieområdet er der etableret kontakt mellem to gymnasier, Greve og Himmelev, i Roskilde amt og to gymnasier i Talsi amt. Samarbejdet betyder at der udveksles elever mellem gymnasierne og at lærerne samarbejder om videreuddannelse. Indtil nu har der i Talsi været to efteruddannelseskurser i tysk og historie og der har været udstationeret en engelsklærer i seks måneder i Talsi.

Det rådgivende fritidsudvalg støttede i 1997 et kursus om demokrati og foreningsledelse for ledere i sportsklubber, ved fritidsundervis-

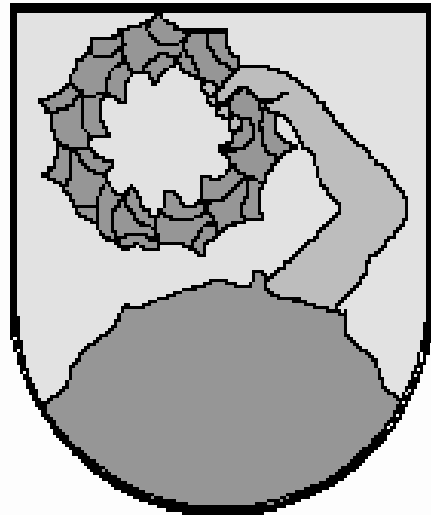
ningen og for kulturmedarbejdere. Danskerne brugte den danske model for fritidsundervisning og demokrati i foreningerne, og som man skriver i beretningen for "at letterne skal se de barrierer, der måtte eksistere i et post-kommunistisk samfund." Kurset vurderedes som en succes, hvor letterne ville arbejde videre med demokratiseringsprocessen.

Kulturel forvaltning har forestået besøg af lettiske orkestre og dansegrupper ca. hvert andet år fra 1996, og det kulturelle samarbejde har også resulteret i workshops for kunstnere og

kunstudstillinger i Roskilde.

Samarbejdet fortsætter, men der er ikke planlagt helt så mange aktiviteter i fremtiden. Men den brede interesse for samarbejdsemner, der førte til kontakter mellem landmænd om et mejeri i Letland og landbrugsmaskiner samt et samarbejde mellem fagforeninger landene imellem, det er der ikke mere behov for.

Allan Jørgensen

Venskabskor Babite - Vallensbæk

Vallensbæk Koret har siden 1995 haft et venskabskor, Atskana Koris, i Babite udenfor Riga. I efteråret 1996 besøgte Atskana Koris Vallensbæk for første gang. Korene gav 2 koncerter sammen.

I foråret 1998 var Vallensbæk Koret på genvisit i Babite. Det var utrolig dejligt at opleve den lettiske gæstfrihed og spændende at se en del af landet. Vi gav sammen koncert på Babite Skole og en i Det Lettiske Hus i Riga.

Nu kommer Atskana Koris igen til Vallensbæk fra den 15. til den 20. august 2002. Koret indkvarteres igen privat hos kormedlemmer og andre interesserede.

Koret modtages onsdag den 15. august af borgmester Kurt Hockerup på Vallensbæk Rådhus. I forbindelse med receptionen åbner en dansk-lettisk kunstudstilling på biblioteket. De udstillende kunstnere er Inese Pranca fra Babite, Ieva Bluma, der er fra Letland, men bosiddende i Danmark – og endelig Uffe Schønnemann fra Vallensbæk. Udstillingen kan ses på Vallensbæk Bibliotek i åbningstiden til og med onsdag den 4. september.

*Vibeke
Mørch*

5 års jubilæum for venskabet mellem Bramsnæs og Gibuli

Det er festligt at Foreningen Danmark - Letland kan fejre 10 års jubilæum. TILLYKKE med det!

I Bramsnæs glæder vi os over at kunne se tilbage på 5 indholdsrige år. Den 27. august 2002 er det 5 år siden, borgmestrene fra de to kommuner underskrev vores venskabsaftale.

Vi har meget lyst til at fortælle om vores samarbejde, som har beriget mange i begge kommuner, men af pladshensyn er dette en meget forkortet udgave, som vi har forsøgt at inddele lidt efter emner.

Demokratiseminarer

har været afholdt for forskellige aldersgrupper. En gruppe på 33 unge og deres ledere fik i maj 99 stort indblik i hvordan det danske samfund er opbygget og hvordan demokratiet fungerer her. Elevråd og elevindflydelse blev præsenteret. Demokratiets udformning på kommunalt- og landsplan ligeledes. Gruppen besøgte en efterskole, TV-byen og så på arbejdsmiljø. Derudover var der lagt besøg ind, så de fik lidt kendskab til Danmark og danskerne. Naturligvis var en Tivolitur en del af ugeprogrammet.

Samtidig var en gruppe voksne, der bestod af folkedansere og –musikere, inviteret til foreningsseminar. I deres program var vægten lagt på demokratiet set gennem foreningslivet, men også den politiske opbygning i det danske samfund, blev de præsenteret for. Alle var privat indkvarteret, hvilket betød at rigtig mange mennesker i Bramsnæs fik en ekstra oplevelse det forår. Hele ugen var godt krydret med kulturelle oplevelser. Derom

senere.

Lærerne i Gibuli og Bramsnæs har indledt et godt samarbejde. Otte lærere fra Gibuli har været to uger i Bramsnæs i 2000 og seks lærere fra Bramsnæs har i 2001 været på genvisitet, også i to uger. Det har været meget udbytterigt og givet anledning til mange gode diskussioner og erfaringsudvekslinger. Et positivt samarbejde, som begge sider er indstillet på at arbejde videre med. Lærerne er indkvarteret privat. Det giver dels en økonomisk gevinst, - men det vigtigste er den personlige kontakt, der tit udvikler sig til gode venskaber.

En tur for Bramsnæs' pensionister til Letland i maj 2000 gav ideen til at invitere Gibulis pensionister hertil. Det blev til et pensionistseminar i Bramsnæs i maj 2001, hvor 25 pensionister og medarbejdere fra Gibuli fik stort kendskab til de danske pensionisters liv og muligheder for at påvirke egen livskvalitet. Alle var, også denne gang, indkvarteret privat hos danske pensionister. Den sproglige udfordring havde nok vakt den største bekymring, på begge sider, inden besøget. Men efter et kort sprogkursus og med en lille ordliste i hånden var den første hindring overvundet. – Og der blev tegnet, skrevet og brugt godt med kropssprog hele denne uge, til stor morskab for alle!

Alle demokratiprojekter har fået støtte fra Demokratifonden. Desuden fik vi støtte fra §115-puljen til pensionistseminaret.

Fremtidsværksted

Foreningsseminaret udløste et ønske fra letterne om at realisere nogle af de mange ideer, de havde fået under besøget. Fremtidsværkstedsmodellen blev foreslået og vakte stor interesse. Derved var dagsordenen for vores næste projekt lagt. I december 99 blev fremtidsværkste-

det gennemført i Gibuli med 45 deltagere, der arbejdede hårdt en hel weekend med fokus på fritiden. - Det var en forrygende oplevelse! Det bedste ved denne arbejdsmodel er, at det er de mennesker, der ønsker forandring, der får lov til selv at udvikle ideerne og lægge planer for denne forandring. Rigtig mange ideer blev vendt og mange af dem er også realiseret. Netop nu er et nyt fremtidsværksted i støbeskeen. Denne gang primært for de unge med fokus på en meningsfuld fritid for de unge i Gibuli.

Kulturelle arrangementer

I mødet med mennesker fra andre lande bliver vi ikke kun klogere på andres forhold, men også mere opmærksomme på vore egne betingelser og muligheder. Derfor er der altid kulturelle indslag i vore programmer. De tidligere omtalte demokrati- og foreningsseminarer blev godt krydret med kulturelle indslag fra lettisk såvel som fra dansk side. Det er meget berigende for alle! F.eks. havde ét af de danske kor lært et par lettiske sange. Folkedanserne og de unge musikere fik vi lov at opleve, da de optrådte på Plænen i Tivoli.

Ungdommen i de to kommuner er også kommet tæt på hinanden. Igennem vores Ungdomsskole har mange unge fra Bramsnæs været i Gibuli og omvendt. Det største projekt var i 2001, hvor musicalen "Skatteøen" med Sebastians dejlige musik blev udsat for et eksperiment!

I alt 90 unge fra Bramsnæs, Gibuli og Saldus (en anden kommune i Letland) øvede hele vinteren på Skatteøen. Resultatet blev en kæmpe-opførelse med alle 90 involveret på én gang. Først i Letland i begge kommuner dér og derefter i Danmark. Det var et perfekt udtryk for et internationalt samarbejde. Sangene blev sunget vekslende mellem dansk og lettisk.

Det har ingen betydning om man forstår alle ordene, når der er teater samtidig.

Denne oplevelse overgår nok alt andet, vi har oplevet. Den kildrende fornemmelse ned ad ryggen kan stadig mærkes!

Foruden den kæmpe oplevelse det var for alle involverede, var det også en kulturudveksling, der gik "ind under huden". I så tæt et samarbejde lærer man meget om hinandens kultur og tradition.

Godtnok siges det, at en succes ikke skal gentages. Men omvendt må gode erfaringer kunne genbruges. Derfor er et nyt musical-projekt også et af punkterne i vores nye handleplan.

Den lettiske kultur virker stærkt på mange danskere. Den sang- og dansetradition, vi møder i Letland, er meget livsbekræftende. Allerede to gange har Bramsnæs-borgere haft lejlighed til at opleve Sang- og Dansefestivalen i Riga. Første gang i 1998 og igen i 2001. I 1998 var vi 8 personer, der fik mange store oplevelser. Disse gav så meget ekko i Bramsnæs, da vi kom hjem, at der var 44, der var klar til at ta' afsted i 2001, da Riga fejrede sit 800-års jubilæum. Igen fik alle uforglemmelige oplevelser. At opleve afslutningskoncerten i Mezaparks en smuk sommeraften er en oplevelse for livet. Allerede nu er der efterspørgsel på turen i 2003.

Udveksling

I de allerede omtalte arrangementer, er der megen udveksling m.h.t. erfaring, tradition, kultur m.m.

Derudover har vi haft en del udveksling af enkeltpersoner. Lederen af kulturhuset i Gibuli, som også er formand for Danmarkskomiteen i Gibuli, var en måned i Danmark for at opleve fritidstilbuddene til børn og unge. En børnehaveleder fra Bramsnæs og en hjemmesygeplejerske har været på studiebesøg i Gibuli m.h.p.

samarbejde indenfor disse sektorer. To gange har to unge landmænd fra Gibuli været i praktik i Bramsnæs i en periode på ca. 2 måneder; og to unge landmænd er igen på vej i denne sommer.

De to komiteer har som et punkt på den fælles handleplan et årligt møde, hvor der drøftes fælles og forskellige problemer samt lægges planer for fremtiden.

Siden august 2001 har to unge piger på 18 år været udvekslingsstudenter i Danmark. De har gået på Roskilde Handelsskole og boet hos to familier i Bramsnæs. De er nu – mange oplevelser, mange minder og mange venner rigere – ved at gøre klar til afskeden omkring 1. juli. En afsked, der vil være lige hård for pigerne som for deres værtsfamilier. Der er bundet stærke bånd over Østersøen – endnu engang! To andre unge piger i Gibuli er ved at pakke deres kufferter og glæder sig til et ophold i Danmark fra 1. august 2002 til juli 2003.

Forsendelser

Efter ønsker fra Gibuli har der i årenes løb været forsendelser af diverse.

PC'er til skolerne, rådhuset og institutioner. Det blev muligt at opfylde dette ønske, da vi blev tilbudt computere fra Holbæk og Roskilde og da der skulle udskiftes PC'er på hele rådhuset i Bramsnæs. Computerne er installeret i Gibuli og en af lærerne blev i løbet af 4 dages intensiv instruktion oplært som superbruger med efterfølgende videre uddannelse inden for IT.

Der er i Gibuli et ønske om at tilgodese de ældre borgere, der har behov for hjælpemidler. Derfor er gangredskaber, senge og personlifte også sendt over vandet.

Et stigende elevtal i Gibuli har øget behovet for skolemøbler og desuden er der brug for skriveborde m.m.

Et meget stort ønske blev fremsat ved et møde

i december 1999. En ny skolebus var påkrævet, da den gamle bus var for lille og efterhånden meget nedslidt og ulovlig. Vel vidende at det ikke var det letteste ønske at opfylde gik vi i gang med opgaven. Ved hjælp af sponsorer – private såvel som forretningsfolk - lykkedes det! I december 2000 var det en stor fornøjelse at køre til Gibuli med en julegave i form af en god, brugt bus!

Holdninger bag handlinger

Som vi indledte med, og som det fremgår af denne beretning, har det været fem meget indholdsrige år. Foruden det omtalte er der mange personlige kontakter, der plejes og vedligeholdes.

Nogle af overskrifterne for vores samarbejde er gensidighed, ligeværdighed og respekt. I et venskab er det af afgørende betydning, at der gives og tages fra begge sider, hvis venskabet skal udvikle sig og blive stærkt. Vores handleplaner laves i fællesskab og ud fra fælles ønsker, så vi alle kan tænke ideer og planer for de næste projekter.

Økonomien har naturligvis også betydning. Vi har et lille kommunalt budget på ca. 26.000 kr. Derudover har vi gjort god brug af Demokratifonden og søgt støtte hos sponsorer. Bag Letlandskomiteen er en støttegruppe, som netop har afviklet et loppemarked for anden gang. Overskuddet går til komiteens arbejde, primært til ungdomsprojekter.

Vi ser med glæde frem til de næste 5 års samarbejde!

Letlandskomiteen i Bramsnæs

Uddannelse og efteruddannelse af tysklærere i Letland

Det var i sommeren 1992, altså for nøjagtig 10 år siden, at den daværende undervisningsminister, Piebalgs, Minister for Folkefronten og den første frie lettiske uddannelseschef efter omvæltningerne, anbefalede fremmedsprogscenteret den danske gæstelektor Kirsten Gjaldbæk. Sådan dukkede for første gang begrebet "Kirsten Gjaldbæk" op på området med lettisk læreruddannelse og efteruddannelse, og har siden i disse ti år fulgt os, parat med hjælp og råd. Kirsten kom simpelthen op til os i Fremmedsprogscenteret, for at præsentere sine ideer for lederen af centeret Dr. Irina Maslo. Vores chef, der i dag er professor ved Letlands Universitet, Riga, begreb med sin sikre fornemmelse for fornyelser, strålende ideer og kreative medarbejdere øjeblikkeligt denne danske dames særlige betydning. Fremmedsprogscenteret tilbød fru Gjaldbæk en gruppe lærerinder, som skulle omskoles og uddannes til tysklærere, der skulle undervise både på folkeskole- og gymnasieniveau. Det

var en fuldstændig ny start, både hvad angik læseplaner, studieplaner og m.h.t. uddannelsesstruktur og undervisningsmidler. Når vi kigger tilbage, var den daværende situation ret så vanskelig. Der manglede noget over alt. Jeg mindes lektioner, hvor Kirsten underviste i stearinlysenes skær, fordi der pludselig ikke var strøm længere. Sommetider har såvel studerende som undervisere siddet i overfrakkerne foran en rygende kamin, hvor de gamle sovjetiske papirer og formularer blev brændt, fordi der bare ikke var varme på i disse lokaler. Kirsten Gjaldbæk har oplevet og overlevet ekstreme vejrforhold – sne på grønt græs, hede og tørke (som er særlig slemt at klare i Riga), styrtregn og uvejr. Også gæstelektorens indkvartering var ofte direkte eventyrlig. Hun har sågar overnattet i et forboldstadions garderobe uden bademuligheder, men har ofte også delt sine lettiske værter beskedne boligforhold med dem.

Efterhånden blev Kirsten Gjaldbæk brugt til mange forskellige efteruddannelsesarrangementer for fremmedsproglærere. I det uafhængige Letlands første år var efteruddannelse af lærere et særligt vigtigt anliggende, og her har Kirsten ydet et ganske betydeligt bidrag. Hun har haft mange uselviske, engagerede venner ved sin side – medlemmer af Foreningen Danmark-Letland, folk fra hendes nærmeste omgangskreds og mange danske institutioner, f.eks. Demokratifonden. Jeg kan med god samvittighed bekræfte, at mange lettiske lærerinder gennem danskeren Kirsten Gjaldbæk har opnået en forestilling både om det almindelige og det danske demokrati. De studierejser, som Kirsten

har foranstaltet og gennemført til Danmark har bidraget meget til dette. Vi var begejstrede over den uvante mangfoldighed i de danske uddannelsesinstitutioner og over den demokratiske ånd.

Da der i Letland blev oprettet regionale fremmedsprogscentre (en slags amtscentraler) i Bauska, Jekabpils, Jelgava, Rezekne, Talsi og Valmiera, kom der på Kirsten Gjaldbæks foranledning mange værdifulde bøger fra Danmark. Lettiske forlæggere har udgivet de undervisningsmaterialer, som Kirsten havde sammensat, og derefter er de blevet brugt ved efteruddannelseskurser overalt i Letland. Fru Tekla Ozoli, en erfaren tysklærer fra Aluksne sagde nyligt i en samtale til mig, at hun kunne takke inspirationen fra Kirsten Gjaldbæk for, at hun havde gennemført sit magisterstudium og skrevet speciale om "Kreativ skrivning i tyskundervisningen på gymnasiet", en inspiration hun havde fået både gennem seminarerne om kreativ skrivning og gennem måden, der var blevet undervist på.

Mange danske rådgivere, undervisere og institutioner har været med til at fremme den lettiske lærerefteruddannelse. Når man bladrer gennem rapporter og planer for årene i 90'erne dukker der hele tiden danske navne op. F.eks. står der i aktivitetsoversigten for 1995: Samarbejdsprojekt med Danmark/K.Gjaldbæk, Frederiksberg Studenterkursus: 8.-13.april: Seminar om Landeskundetekster og kreativ skrivning, 32 Lektioner, 30 deltagere. 3.-7. Juli, samme emne i Valmiera, 15 deltagere. August 1995: 25 tysklærere i Danmark, "Demokrati og tyskundervisning" August 1995: 10 lærere/lærebogsforfattere i Danmark i forbindelse med en seminar om godkendelse af undervisningsmidler.

24.-27. November: Kirsten Gjaldbæk og Kurt Jonas i Riga, Evaluering af udbyttet af studieturen i august.
Boggave fra Kurt Jonas, Forlaget Sprogboøger.

15.-19.august 1994:
Kommunikativ fremmedsprogsundervisning ved Kurt Jonas/tysk, og
Kristen Bundgaard, dansk koordinator af uddannelsesaktiviteter, engelsk

I 1996 fortsættelse af projektet med at uddanne multiplikatorer til de regionale efteruddannelsescentre for tysklærere,
o.s.v.

Der nævnes vore danske rådgivere Carl Vilbæk, Uge folkehøjskole, Lars Holm, Ebbe Vestergaard og mange andre uforglemmelige navne, som vi nu vil takke af hele vort hjerte, og samtidigt vil vi sende mange hilsener til Foreningen Danmark-Letlands 10 års jubilæum.

På vegne af Dr. Irina Maslo

*Sniedze Eglite,
tidligere medarbejder ved Fremmedsprogscenteret
oversættelse v. K. Gj.*

Danske og lettiske tysklærere

Danske og lettiske tysklærere har været gode venner lige siden 1992. De første kontakter blev knyttet af Kirsten Gjaldbæk med det lettiske undervisningsministeriums fremmedsprogscentrum og dets leder Dr. Irina Maslo. Dengang, efter murens og jerntæppets fald, var enhver udlænding en stor berigelse for fremmedsproglærernes faglige erfaringer. Det var naturligvis de mest engagerede kolleger, der kom til os, og de var også meget interesserede i vores land, som netop havde genvundet sin uafhængighed.

Kollegerne i Riga og i mange andre byer i Letland har med stor interesse deltaget i Kirstens interessante arrangementer og har med stor hjertelighed inviteret hende igen og igen. Fremmedsprogscentret fik også mange bog-gaver fra Danmark, noget der i de år var meget vigtigt på grund af mangelen på lærebøger. Efter grundlæggelsen af en ny højere læreanstalt (Rigas højere læreanstalt for læreruddannelse og skoleadministration) har Kirsten med stort engagement deltaget i uddannelsesprogrammerne for de unge tysklærere – der har været afholdt en hel del seminarer og kurser. Men det, vi er allermost taknemmelige over, er de studierejser, som hun muliggjorde ved et samarbejde med Demokratifonden, og som blev til uforglemmelige oplevelser for de studerende.

Også lettiske lærere fik muligheden for at lære det smukke Danmark, uddannelsessystemet i dette land og dets venlige mennesker at kende igennem de øvrige studieture, som Kirsten organiserede.

I 1996 organiserede vores Højere Læreanstalt en international konference Elevautonomi i Fremmedsprogsundervisningen. Blandt foredragsholderne på denne konference var også

Kirsten Gjaldbæk.

Lektor Nanna Bjargum (tidl. Formand for Tysklærerforeningen) har deltaget i videnskabelige konferencer i Riga og Jelgava og holdt oplæg om uddannelsessystemet i Danmark, bl.a. også om fremmedsprogsundervisning i forskellige skoleformer. Tysklærerne i Letland kender flere af hendes lærebøger og benytter dem også delvist i deres undervisning, fordi de indeholder fornyende ideer og fremmer den kreative læreproces hos eleverne.

En god bekendt her i Letland er også Lektor Kurt Jonas, lærebogsforfatter og forlægger fra Holbæk, som tog sig af os på vores studierejse og som i Riga har arbejdet sammen med de lettiske lærebogsforfattere.

Den danske gæstelektor Margit Baldvinson har været medarbejder ved fremmedsprogsafdelingen på vores læreanstalt, og også hun har bragt os Danmark endnu nærmere.

På vegne af alle Letlands tysklærere og tyskele-
ver sender jeg en hjertelig tak for disse kolle-
gers hjælpsomhed og deres arbejde.

*Dr. Margarita Kaltigina
Leder af Fremmedsprogsafdelingen
Rigas højere læreanstalt for læreruddannelse og
skoleadministration
oversættelse v. K. Gj.*

Mit Danmark

En grå vinterdag i 1993 i Marzsalaca. Vi, fremmedsproglærerne og skolens ledelse, er spændte – i dag kommer der to danske studenter til os, som vil afvikle deres praktiktid hos os. To unge mænd stiger ud af bilen, ser sig om og – peger med undren på en storkeede i et træ i skolens park. "Har I storke her?" spørger Jesper og da vi svarer bekræftende, kan jeg høre, hvor overrasket han bliver over denne informaton. "Vi har desværre kun ganske få storke tilbage i Danmark", siger han. Nu er det os, der er overraskede, for i Letland hører det sig egentlig til, at der bør være en storkefamilie ved enhver bondegård.

Snart finder vi ud af, at ordene "stork" og "starkis" ligner hinanden meget. Og sådan forløber de unge danskeres praktiktid, de og vi forsøger at få stadigt mere at vide om hinanden og glæder os, når vi igen har opdaget noget fælles.

I skolen er danskerne naturligvis den helt store begivenhed. Alle engelskelever vil gerne undervises hos Ken og Jesper, men det er desværre ikke muligt. Især de helt nye begynderhold er vildt begejstret over de unge lærere, for i timerne bliver der leget og sunget meget. Også vi, de to engelsklærere – Ilona Budule og jeg – finder det sjovt i alle de timer, hvor vi er med. Diskussionerne –hvad og hvordan skal der indlæres – går videre om aftenerne – ligesom samtalerne om vore lande. Så får danskerne en ide. "I skulle tage og søge om et studieophold i Danmark", siger de. "Det ville være noget for Jer". Til at begynde med er vi noget skeptiske, men så beslutter vi os til det.

Og det lykkes! I slutningen af august stiger jeg, forventningsfuld og usikker, ud af flyveren, det er mit andet ophold i Vesten (det første var en uges besøg på en partnerskole i Sverige i

1992). Denne gang skal jeg tilbringe tre måneder på Københavns Dag- og Aftenseminarium i Skovlunde. Alt er nyt for mig – storbyen, en del ting på kollegiet, de offentlige trafikmidler i København, som jeg i øvrigt nu roser som de bedste jeg nogensinde har set. Det største indtryk for mig er dog selve studie- og læreprocessen. Underviseren går ind på de studerendes ønsker, der bliver diskuteret meget (og danskerne hører efter hvad de andre siger i diskussionen, til forskel fra os!), man skal selv læse meget og forberede sig selvstændigt til undervisningen. I Skovlunde lærer jeg meget gode lærere at kende – Inger Samuelson, Ludvig Hjartberg, Karen Kunzendorff. Både vores danske venner og den internationale koordinator Inge Dahlgaard sørger for, at vi får oplevet så meget som muligt af livet i Danmark. Især glæder Ilona og jeg os over muligheden for at se danske skoler og at tale med kollegerne der. De finder altid tid til os og svarer på vore spørgsmål. I midten af november oplever vi en hel skoleuge i Skibby. Der ser vi særligt tydeligt, hvor elevcenteret undervisningen er, hvordan demokratiet bygges op nedefra (helt fra børnehaven af). Om eftermiddagen gør de danske kolleger Berit Bak, Jette og Niels Nielsen, Karen Nielsen, Lisa Nielsen sig store anstrengelser for at vise os omegnen og at besvare vore utallige spørgsmål. Ugen i Skibby giver os stof til eftertanke – vi sammenligner hele tiden forhold, undervisningsmetoder, lærerholdninger. Vi finder meget af det attraktivt og nyttigt – f.eks. inddragelse af eleverne i planlægningen og brugen af gruppearbejde. Efter hjemkomsten til Letland ser det ud til, at der er en del, der har ændret sig ved min måde at undervise på – det er i hvert fald hvad mine elever siger til mig.

Mit andet vigtige møde med Danmark finder sted i sommeren 1995. Takket være støtten

fra Demokratifonden og entusiasmen hos de to lektorer Kirsten Gjaldbæk og Kurt Jonas kommer vi, 25 tysklærere fra hele Letland, til Danmark for at lære landet og dets undervisningssystem at kende. Programmet er virkelig anstrengende – besøg på skoler, på seminariet i Holbæk, på en højskole, og også på erhvervsskoler, firmaer, ja endog et folketingsmedlem finder tid til en samtale med os. Kirsten og Jonas sørger utrætteligt for, at vi føler os godt tilpas. Vi nyder den danske gæstfrihed, glæder os over muligheden for at lære landet bedre at kende. Jeg finder dog allervigtigst, at vi får mulighed for at overvære timer i danske skoler og at udveksle erfaringer og diskutere med kolle-

gerne. Jeg diskuterer til langt ud på natten med Else Toft Madsen, som jeg bor hos i Frederikssund, om uddannelse, demokrati og problemer i skolevæsenet. Hun stiller mig spørgsmål om mit land og jeg må overveje, hvordan er det nu hos os, og hvorfor er det nu sådan og ikke anderledes. Jeg gør mig tanker om den mulige udvikling af demokratiet i Letland, noget der jo er af største betydning for os, ligesom det er det for et „U(dviklings)-land“.

Fra 1993 og til i dag har jeg haft tæt kontakt til Danmark og har lært mange danskere at kende. De er forskellige – for det meste er det lærere og studenter, men også erhvervsfolk, chauffører og kommunalpolitikere. Har de

alle nogle fælles træk? Ja, bestemt. Demokrati-
bevidsthed – det kunne vist kaldes en meget
vigtig egenskab hos danskerne. De respekterer
andre, de opfører sig ikke bedrevidende. De
lytter til dig, de stiller spørgsmål, men de giver
ingen opskrifter! Jo, de anbefaler noget, rådgi-
ver, men betonere altid: Det er Jeres land, I skal
og kan bedre bedømme processerne. Dansker-
ne er hjælpsomme, men ikke påtrængende. De
er jordbundne og praktiske. For danskerne er
miljøet og omgivelserne meget vigtige – hvad
enten det nu er i gæsteværelset eller i klassevæ-
relset. Man kan stole på danskerne, de elsker
deres land og er stolte af det. Og – de opfat-
ter ikke livet så kompliceret, de har en god
fornemmelse for humor og kan også se let og
utvunget på livet. Netop dette burde vi lære af

danskerne, tror jeg.
Danmark er det næstvigtigste land i mit liv
– frem for alt på grund af dets mennesker, som
har fået mig til at tænke over mange ting, som
har lært mig meget – både rent menneskeligt
og også professionelt.
MANGE TAK

Anita Kulackovska
Rigas Højere Lærestalt for
Læreruddannelse og Skoleadministration
oversættelse v. K. Gj.

Lettiske lærere på studiebesøg i Holbæk

Liepaja og Danmark

Den Lettisk - Danske forbindelse har været langvarig og den udvikler sig stadigvæk i den gensidige respekt og forståelse tegn.

Jeg vil her fortælle om mine personlige erfaringer og min skoles - DALP 5. gymnasiums tysklærer uddannelse og videreuddannelse med hjælp af Danmark.

Den første gang var i juni 1995. Vores klasser var på studietur, hvor vi kørte gennem Polen og Tyskland og kom til Als. Vi blev modtaget og boede hos de meget gæstfrie elever fra den lokale kommuneskole. Vi blev passet og plejet også af deres forældre og lærere (Rita Thomsen). Vi lærte mange herlige mennesker at kende, som hjalp os til at forstå Europa og få et bedre indblik i hvordan det er at bo i et velstruktureret land. Vi besøgte også Odense og Ribe, og børnene fik lov til at se Legoland.

Så mødte jeg Kirsten Gjaldbæk. Det var i sommeren 1995, da jeg var medlem af en gruppe tysklærere fra Letland, som deltog i et fagligt efteruddannelses kursus. Kirsten og Kurt Jonas fra Holbæk seminarium var instruktører der. Vi var dybt imponerede over den entusiasme

de viste, og det fagligt rige program vi fik. Under denne tur mødte jeg Lisbeth Andersen. Min kollega og jeg boede i Lisbeths hjem. Vi holder stadigvæk vores forbindelse i live. For 3 år siden var Lisbeth på besøg hos os, men for 2 år siden var min mand og jeg gæster i København.

Venskabet og samarbejdet med Kirsten fortsætter ligeledes. Hun holder regelmæssige seminarer for vores skoles tysklærere. Der deltager også lærere fra andre skoler i byen og Liepaja Amt. Seminarerne er altid velplanlagte. De giver os ny og dybere faglig indsigt og materiale, samt stimulerer vores kommende arbejde. Selv om Kirsten har meget travlt på sit arbejde, finder hun altid tid til at komme over med nye ideer og en god del vigtige tilføjelser til vores faglige kunnen.

I taknemlighed for det vi har opnået i fællesskab og fuld af håb til vores fremtidige samarbejde vil jeg ønske Danmark- Letland venskabsforeningen succes og produktivitet i fremtiden.

Arija Adama, Liepaja
oversættelse ved Elina Stilling

Samarbejde mellem Rigas pædagogiske center RSIC og Danmark

RSCI har arbejdet i 7 år og vort hovedformål er at skabe aktiviteter til lærernes efteruddannelse. Vi har deltaget i samarbejde med forskellige europæiske lande. Samarbejdet med Danmark begyndte i 1996.

De første kontakter blev skabt af Alan Anov og projekt "Skole Demokratisering" blev gennemført i perioden marts-oktober 1996. Projektet omfattede 4 seminarer og et besøg i Danmark. 20 rektorer og skoleinspektører fra Riga deltog. Næste projekt "Ny vej for vor skole" blev gennemført i 1997, 12 ledere fra fire skoler deltog i projektet. I 1998 gennemførtes "Ny vej for vor skole II" og igen deltog flere skoleledelser.

Vore kontakter med Kirsten Gjaldbæk begyndte i 1998. Gennem fem år har Kirsten gennemført 8 undervisningsprogrammer for tysklærere på vort center. De har været med stort varieret indhold fx. "Brug af video i tyskundervisningen", "IKT i tysktimerne" og "Læsestrategier." Særlig populære har kurserne "Østrig temaer" og "Schweiz temaer" været. Takket være Kirstens kontakter i Østrig og Schweiz har vi kunnet få meget nyttigt undervisningsmateriale om disse lande. Kirsten har også hjulpet med at etablere kontakter til det østrigske undervisnings- og kulturministerium. Resultatet blev en studierejse til Østrig for

tysklærere. I 1999 organiserede RSCI en konference med emnet "Sprog i skole og samfund". Kirsten deltog med foredraget "Autonomi og demokrati i fremmedsprogundervisningen".

I 2000 startede vi samarbejdet med Carl Vilbæk, Uge højskole, Sønderjylland. Tre projekter er indtil nu blevet gennemført med økonomisk støtte fra Demokratifonden.

- "Undervisningssystemer og demokratisering", oktober 2000, 28 deltagere fra Letland.
- "Identitet, integration, assimilation, nationale minoriteter, demokrati, danske og tyske skoler", februar 2001, 30 deltagere.
- "Social integration i demokratiske stater", november 2001, 28 deltagere.

Alle disse projekter er blevet højt værdsat på grund af deres store bredde, deres anvendelighed på alle niveauer og i forskellige miljøer (skoler, børnehaver, plejehjem, biblioteker, kommunal administration osv.)

Den viden og ekspertise vore lærere på disse workshops, seminarer og studierejser modtager er overordentlig værdifuld og anvendelig og vil blive inkorporeret i Letlands nuværende situation.

Tak for dette!

Samite Vegere, centerleder
Signe Neimane, afdelingsleder for fremmedsprog.
oversættelse v. iha

Talsi og Greve - fjern og dog så nær

Lærerne og eleverne på Talsi 2. mellemskole har været heldige. Heldige, fordi der allerede fra 1994 består et samarbejde med Greve gymnasium og dermed forbinder vi ikke Danmark kun med Andersens eventyr, Den lille havfrue eller Legoland. Vi lærer om Danmark af mennesker, der besøger vor skole, og vi har også haft lejlighed til at besøge Danmark flere gange.

Når vi tager afsked siger vi altid, at det igen har været et samvær til gensidig berigelse, og disse ord kommer virkeligt fra hjertet.

Især vi jeg fremhæve indsatsen, som kollegerne på Greve gymnasiet har ydet ved at organisere og heldigt gennemføre efteruddannelsesseminarer i Talsi amt. Det kunne man allerede kalde for en god tradition, påbegyndt i 1998, da Stefan Polke og Leif Christophersen var leder af et efteruddannelses kursus for tysklærere om anvendelsen af de nyeste metoder ved indlæring af tysk. I august og september 1999 kom Stefan Polke sammen med Johan Heje igen til Talsi for at give engelsklærerne nye impulser til deres arbejde. I marts i år blev amtets historielærere indbudt til et efterud-

dannelses seminar og lektorerne Erik Lonning og Allan Jørgensen delagtiggjorde dem i deres erfaringer i historie indlæringsmetodikken i fagets historie.

En uvurderlig hjælp til at forøge mængden af skolens materiale med hensyn til læremidlerne er de tilsendte lærebøger i engelsk og tysk samt skønlitteraturen. Det i skolen oprettede metodiske center for tysk tilbyder, takket være sin omfangsrige mængde af litteratur, materialer til amtets øvrige skoler. Men over en af de tilbudte bøger er vi særligt stolte — det er Greve gymnasiets lærer Stefan Polke og Talsi 2. gymnasiums lærerinde Iveta Rorbahas udarbejdede og i 1999 på forlaget „RaKa“ udgivne rollespilssamling „Das kleine Rollenspielheft“

Skoleåret 2001/2002 har bragt en nyhed i vore skolars samarbejde - vi har påbegyndt et udvekslingsprogram for elever. Der er mange forventninger, så der resterer kun at ønske vore venner og kolleger i Greve samt også os selv - held og lykke!

Iveta Rorbaha
Rektor for Talsi 2. mellemskoles stedfortræder i
projektarbejdet
oversættelse v. G. Grinvalds

10 dage i Danmark

Som led i det internationale program for udveksling af elever var 2 elever fra Talsi 2. gymnasium (Juris Zacs og Kaspars Petersons) fra d.13. til d. 23. marts 2002 gæster i Greve. I disse 10 dage lærte de unge det danske skolevæsen at kende, opnåede at lære lidt dansk og fik indblik i den danske ungdoms måde at leve på.

Greve ligger smukt ved Østersøens kyst ca. 20 km fra København. Byen er ikke særligt stor, men med et højt udviklingsniveau. De unge i Danmark har i deres fritid mulighed for at besøge forskellige musikarrangementer udenfor skolen, en af de mange sportsklubber eller bare at slappe af i Greves svømmehal, som er den største i hele Nordeuropa.

Juris og Kaspars var gæster på det berømte Greve gymnasium. Vi havde mulighed for at deltage i forskellige undervisningstimer, diskutere forskellige problemer med de unge og lære dem Letland at kende. Vi var meget overraskede, da vi erfarede, at mange slet ikke vidste hvor Letland befinder sig. Der blev dog også givet udtryk for ønsket om at besøge dette „ukendte“ land.

Vor arbejdsplan var ikke særligt belastende. Vi skulle møde på skolen hver dag og udføre de af lærer Stefan Polke givne opgaver. Det var for det meste prosastykker over Letland og Danmark, sammenligning af dansk med andre sprog og artikler til Greve gymnasiets avis. Om eftermiddagen og aftenen havde vi fri, og i den tid lavede vi udflugter til København, Roskilde og Køge. Efter min mening var Roskilde den smukkeste by. Den kunne man sammenligne med Kuldiga med gammeldags små stræder

samt med det verdenskendte vikingeskibsmuseum og domkirke. Roskilde bliver anset for byen fra hvilken København skabtes. Man må dog medgive, at København er en mere moderne og større by. Set på gaderne og byplanen ligner København meget Riga. Lige som Riga, deles København af en stor flod, på hvilken der sejler sejlbåde. Her er der imponerende bygninger, kunstmuseer, indkøbsgader og mange imponerende biografer. Der er dog flest biografer, i hver bydel er der op til 10 biografer og i hver biograf omtrent 20 tilskuersale. Det gjorde indtryk, for i Letland har man ikke så moderniserede biografer. Vi havde mulighed for at se 2 film - „Rat Race“ („Musejagten“) og „Monsters ING“ („Uhyrer“). Det var dog ingen billig fornøjelse, idet billetten til en forestilling kostede omtrent 60 kroner (ca. 5 lats). Om aftenen var vi som regel sammen med familien og spillede billard (en yndet sport i Danmark).

Lørdag aften gik vi med Jeppe og Morten (personerne vi boede hos) på diskotek. De unge danskere har for vane før et diskotekbesøg at besøge deres venner hjemme, for så ved midnatstid at følges med vennerne til denne klub. Det er dog heller ikke så ligetil, for i klubben kommer man kun ind hvis man er fyldt 18. Men spiritus og cigaretter kan man købe i forretningerne når man er fyldt 15 år. Det forklarer de med, at forældrene påtager sig ansvaret for deres afkom.

Danmark er et ret dyrt land, dog står de arbejdendes indtægt i forhold til det. Elever og studenter kan forholdsvis let få arbejde i et supermarked, hvis han eller hun ønsker det. Det er dog heller ingen paradys, for at finde et arbejde er lige så let som at miste det. Men over lønningerne kan man ikke klage - de skulle helt svare til danskernes leveomkostninger. De

har vænnet sig til, at en halv liter „Coca Cola“ koster næsten en lats og at danskerne betaler halvdelen af deres indkomst i skat.

Familien er meget vigtig for danskerne. Den betragtes som et symbol for samhørighed. Familien glemmer man ikke selv i livets sværeste stunder. Meget vigtige er spisetiderne, for da har man mulighed for at være sammen og drøfte forskellige begivenheder. Disse herlige 10 dage gik næsten uden at vi mærkede det. Vi havde helt glemt livet i Letland. Vi mente, at sådan vil det altid være, men sådan var det dog ikke. Tiden oprandt, hvor der skulle siges farvel til familien, den gode

skole, fritiden og det frie liv. Det var en solfyldt dag. Vi fornemmede, at selve Danmark tog afsked med os. Tilbage var kun tanken: „Måske engang ....“

*Juris Zars, deltager i udvekslings projektet
oversættelse v. G. Grinvalds*

Local Government Administration Programme in Latvia

1. Programme Objectives.

Since 1992 the Danish Ministry of the Interior (now named the Ministry of the Interior and Health) has closely co-operated with the State authorities in Latvia responsible for the local and regional authorities. The co-operation programme aims at providing assistance to the counterpart institution in Latvia for the central Danish municipal authorities. In Latvia the central municipal authority at ministry level is named The Administration of Local Government Affairs in Latvia (ALGA). Another relevant partner is the Union of Local and Regional Authorities in Latvia (ULRAL).

The purpose of the programme is to support the further decentralisation of public administration in Latvia and to develop and strengthen local government administration and local democracy. Furthermore the assistance has been provided with an aim of facilitating the Republic of Latvia's accession to the European Union by means of assisting in the development of structures, competencies and local government standards required for successful implementation of European Union policies and regulations.

2. Sectors.

Under the Local Government Administration Programme many activities have been carried out since 1992. The focus of the activities has been to provide assistance to develop and implement local government legislation, including review at proposed legislation and principles of self-government, formation of

a financial information system by providing consulting service, software and hardware for the necessary financial units.

Furthermore introduction of an annual audit in local governments, improvement of a taxation system, a local government supervision system, assistance to develop a consultancy service within the Association of Local Governments and assistance to the Local Government Training Centre to develop courses for training of local politicians and employees.

Also some activities have provided assistance to establishment and implementation of a local government administrative territorial reform in Latvia, evaluation of local government structure in accordance with EU standards, formation of a database system of local government information, publication of a handbook on inter-municipal co-operation in Latvia and general assistance to Administration of Local Government Affairs (ALGA).

3. Danish Resource Base.

Projects are carried out in co-operation with Danish authorities, organisations and companies, e.g. the National Association of Local Authorities in Denmark (NALAD), PLS Consult A/S, Mercuri Urval A/S and the County of Bornholm, which are awarded contracts with the Ministry of the Interior and Health on individual projects on the basis of a public tendering procedure. The programme does not distribute money on application.

4. Management of Co-operation.

According to the Co-operation Agreement

signed by the respective Ministers a joint Danish-Latvian Co-ordination Committee have the responsibility for the implementation of the programme and activities according to the needs and priorities of the Latvian partners. The Co-ordination Committee consists of representatives from the respective parties; the Minister responsible for local government in Latvia, a representative selected by the Administration of Local Government Affairs in Latvia and a representative selected by the Union of Local and Regional Authorities in Latvia and two representatives selected by the Danish Ministry of the Interior. The Danish financing and the Latvian co-financing are regulated by the agreement.

5. Time Frame for Implementation.

The co-operation has been carried out in different timeframes, which has been adjusted in the Agreement for the period 1995-1998, the Agreement for 1998-1999 and the present Agreement for 1999-2002. The present programme is expected to last at least until the moment

when Latvia will become a member of the European Union.

6. Size of Commitments.

For the co-operation period 1992 – 2002 a total amount of about 13,7 mill. DKr. has been allocated to the different projects performed in Latvia.

7. Further information.

*Jann Larsen,
Legal Counsellor, International Division,
Ministry of the Interior and Health,
Slotsholmsgade 10 - 12,
DK-1216 Copenhagen K.,
Denmark
Phone: (+45) 33 92 60 52,
Fax: (+45) 33 32 13 67,
E-mail: JL@IM.DK*

Danske erhvervsfremstød i Letland

”Den kongelige norske fortjenstorden”

Vor første forbindelse med Letland stammer fra 1992, hvor vi gennem Rotary havde en ung mand ved navn Dairis Calitis boende i tre måneder, som et led i hans uddannelse i markedsøkonomi på Handelshøjskolen i København. Der boede i alt 8 studerende fra Letland, og det samme fra de to andre baltiske lande, hos forskellige Rotaryfamilier i Københavnsområdet. De studerende var universitetsuddannede og

udvalgt fra universiteterne blandt flere hundrede ansøgere.

Efter opholdet her i Danmark, og dernæst flere udenlandsophold, udnævnte den lettiske finansminister Dairis til administrerende direktør i den nyoprettede norsk-lettiske investeringsfond. Dette hverv bestred han så godt, at han for sin indsats for norsk-lettisk samarbejde i 1998 fik ”Den kongelige norske fortjenstorden” af Kong Harald. Det glæder os naturligvis, at det er gået ham godt efter opholdet her i Danmark.

Medens han boede hos os, havde vi mange og lange samtaler til ud på de små timer, hvor han spurgte meget til vestlige forhold.

Vi har fulgt ham – og nu hans familie – gennem årene, hvilket vi har haft megen glæde af, og jeg tror, det er gensidigt for dem.

The Royal Norwegian Order of Merit was established on the 14th June 1985 by the late King Olav V, who laid down the statutes of the Order.

The Royal Norwegian Order of Merit shall be bestowed upon foreign nationals and Norwegian nationals who are permanently resident abroad as a reward for outstanding service in the interests of Norway. The King of Norway is the Grand Master of the Order.

During the state visit of HM King Harald of Norway on September 1998. Some Latvians received the Order for service and contribution towards bilateral cooperation between Norway and Latvia. As Director of the Norwegian-Latvian Business Development Fund (investment company providing risk capital to private Latvian companies). Mr. D. Calitis has supported the establishment of various business links between Norway and Latvia.

Kontorartikel forretning

I 1993 åbnede vi en forretning i Riga sammen med Helena, som er mor til en af de unge studerende, som boede hos os. Hun var dengang ansat i Landbrugsministeriet, men ville gerne skifte job. Vi aftalte, at hun skulle stå for den daglige drift, og gik i gang med at søge om tilladelse til at drive forretning, hvilket lykkedes efter nogen tid.

Hun fandt så en butik på Stabu Iela, som hun indrettede godt med disk og reoler til varerne. På dette tidspunkt kunne de næsten bruge alt, hvad vi kunne skaffe af vestlige varer, blot prisen var lav.

Jeg kørte selv til Letland et par gange igennem Sverige og sejlede fra Stockholm til Riga. Den store varevogn blev læsset med næsten alt til

kontorer, det var lige fra kuglepenne, papir og møbler til computere og andet IT-udstyr som vi købte billigt. Et større antal opslagstavler – som vi selv fremstillede og havde patentretighederne på – blev også solgt der.

Helena og en person mere var også her i Danmark et par gange. Sidste gang blev vor varevogn fyldt med varer, som de kørte hjem i. Firmaet overtog bilen, en ældre, men absolut brugbar Toyota Hiace som blev registreret med lettiske plader.

Senere udviklede firmaet sig til at omfatte blomsterdekorationer til kontorer og hoteller. Salget gik godt, på et tidspunkt var der beskæftiget 8-9 personer. Vi aftalte så med Helena, direktøren, at hun kunne overtage firmaet, da de efterhånden mest købte lokale materialer til blomsterdekorationer/-arrangementer. Vi solgte firmaet for den symbolske pris af 1 lat.,

og var glade for, at de var godt i gang med forretningen.

Vi gjorde denne indsats for at hjælpe Helena og få andre i gang, så de kunne klare sig selv – og det må vi sige er lykkedes, flere personer levede af denne forholdsvis lille forretning. Nu er Helena gået på pension, men kan dog ikke stoppe helt, hun fremstiller stadigvæk blomsterdekorationer.

Der var ingen økonomisk fordel for os – men vi fik mange gode oplevelser med disse dejlige mennesker.

Danske gaveartikler i Riga

I 1997 oprettede vi endnu et firma i Riga, denne gang med dansk design, hvor vi fik forhandling af Royal Copenhagen/Georg Jensen, Stelton, Tommy Larsen og flere andre gode danske designere. Ieva, vor lettiske direktør, gjorde et stort arbejde med at gøre forretningen attraktiv og indbydende til de dyre gaveartikler.

Kunder og forretningsforbindelser var meget imponerede over forretningen og den måde den blev indrettet på. Møbler, reoler og belysning blev designet til netop denne butik, således at varerne blev bedst muligt præsenteret og stod fremme som en slags udstilling, hvilket ikke var så almindeligt i Riga dengang.

Det viste sig at være lidt for tidligt med den type forretning – selvom kunderne var meget interesserede – på grund af den dårlige økonomi, rublens fald og dermed forringet købekraft hos indbyggerne. Letland var endnu ikke moden til eksklusive designervarer, så forretningen på Jana Iela i den gamle by måtte lukke, der er dog stadigvæk et lager, som sælges fra

mere beskedne forhold.

Jytte N. Helio

Danmarks erhvervsliv i Letland

Letlands rivende udvikling de seneste 10 år har naturligvis smittet af på den dansk-lettske samhandel og på de danske investeringer i Letland.

Som dansk forretningsmand i Letland bliver man normalt hilst velkommen. Danmark og danskere har et positivt omdømme, bla. i kraft af vores nære forbindelser og omfattende støtte til letterne gennem de seneste 10 år.

Når man betragter de danske virksomheders investeringer er Danmark i dag en af de største udenlandske investorer i Letland med godt 10 % af de samlede udenlandske investeringer. I alt har danskere og danske virksomheder investeret omkring 1,5 mia. DKK. Dansk eksport til Letland udgør til gengæld kun godt 3,5% af Letlands samlede import. Man kan derfor umiddelbart mene at der bør være potentiale til forøget dansk eksport.

Samhandelsstatistikken afspejler, at en stor del af samhandlen består af dansk eksport til danske datterselskaber i Letland, som efter videreforarbejdning reeksporterer produktionen. Kun en lille del sælges i Letland. Dette ses tydeligst indenfor tøj og tekstil, metalforarbejdning og træindustrien, som samtidig er de tungeste poster på statistikken.

Danmarks samhandel med Letland, mio. DKK

	1998	1999	2000
2001			
Eksport	903	853	908
Import	697	912	1.058
Handelsbalance 206	- 59	- 150	- 294

Kilde: Danmarks Statistik

Ambassaden har registreret ca. 170 aktive, helt eller delvist danskejede selskaber i Letland. Hovedaktiviteterne ligger indenfor produktion og transport. Indenfor servicesektoren findes en række danskejede shipping- og transportvirksomheder med Maersk og DFDS som de største. Disse er især beskæftiget med transittransport til og fra Rusland.

Danskejede virksomheder i Letland fordelt på brancher:

Antal	
Landbrug , skovbrug og udstyr hertil	25
Metalindustri	9
Træ- og møbelindustri	15
Transport	14
Handel og service	41
Konsulentvirksomhed	13
Fødevarerproduktion	4
Byggeindustri og fast ejendom	17
Finans	3
Tekstilproduktion	13
Andre	15

Kilde: Datterselskabsliste udarbejdet af ambassaden ud fra Company Register of Latvia 2001

Danmark har siden Letlands genvundne selvstændighed været blandt landets største donorer af bistand til omstilling af samfundet – herunder til integrationsbestrebelse - og forberedelse af EU- og NATO-medlemskab. Ca. 2/3 af den bilaterale danske bistand til Letland har været miljørelateret.

Den danske bistand sker inden for rammerne af de danske programmer for støtte til Cen-

tral- og Østeuropa. Den samlede danske bistand efter Letlands genvundne uafhængighed er opgjort til godt 1,3 mia. kr. heraf 200 mio. kr. i årene 2000 og 250 mio. DKK i 2001. Herudover bidrager Danmark gennem sit medlemskab af EU, Nordisk Ministerråd, Verdensbanken og Den Europæiske Udviklingsbank bidrag til disse organisationers støtte til Letland.

Se i øvrigt ambassadens hjemmeside www.denmark.lv for yderligere information omkring Letland og ambassadens ydelser til danskere og danske virksomheder.

*Lars Sall
Danmarks Ambassade i
Letland*

Fra tidsskriftet
”Landbrug og fødevarerproduktion i et
udvidet EU”
har vi fået lov at bringe nedenstående fire artikler.

Landbrug og fødevarerproduktion

I de lande, hvor folk bliver spurgt, om de vil
med i EU, har begejstringen ikke været over-
vældende, man går med, fordi de fleste mener,
at der ikke er noget reelt alternativ.

Men er det ikke EU, der forud for indlemmel-
sen skaber den situation i de såkaldte ”ansø-
gerlande”, ved hjælp af dumping af subsidi-
erede overskudsfødevarer, høje toldmure og
andre handelsbarrierer. Spørgsmålet er så, hvor
stabil og tilfredsstillende en situation der kan
opnås i et EU, som er udvidet på den måde.

Efter min opfattelse har vi ikke for gode erfa-
ringer i Danmark. EU’s landbrugsordninger
har bestemt ikke været til gavn for dansk land-
brug på længere sigt.

I mange bøger kan man læse om den frie dansk
bonde. I den tid, Danmark har været med i
EU, er danske bønder blevet mindre frie og
mere forgældede. Landbrugets gældsprocent
er siden vi kom med i EF (det senere EU) i 1973
steget fra 41% til 56% i 2000. Disse procenttal
siger måske ikke så meget, for den kapitalise-
ring, der er sket af de forskellige EU støtteord-
ninger, har været med til at gøre ejendomsvur-
deringerne ”kunstigt” høje, og dermed gælds-
procenten ”kunstig” lav. Hvad, der måske siger
mere, er, at 1/5 af de danske landbrugsbedrifter

i 2000 havde negativ konsolidering.

Jeg snakkede for kort tid siden med en dansk
bonde om EU’s støtteordninger til sukker- og
kartoffelmelsproduktion og den skade de for-
volder for andre landes produkter, han sagde:
”Det er ikke retfærdigt, men det kan vi jo ikke
gøre noget ved”.

Hvis en ”fri” dansk bonde siger sådan, så er
det enten fordi han ikke vil give afkald på
privilegier, eller også fordi han ikke er en ”fri”
bonde.

Dertil siger min landbrugsregnskabsfører:
„Hvis han ikke vil eller ikke kan, så er det fordi
mange af de danske bønders økonomi er så
trængt, at de selvfølgelig modtager alle opnå-
elige subsidier. De har ikke overskud til at lade
være, selvom jeg tror, at mange af dem gerne
ville være fri for subsidier. Mange danske bøn-
der er ikke ”frie” bønder”.

EU’s landbrugsordninger har også skadet
landbruget i mange lande udenfor EU, med
dumping af subsidieret overskudsproduktion,
som har gjort det urentabelt for disse landes
bønder at producere.

Den svenske landbrugsminister, Margareta
Winberg siger 21.03.02 i ”Landbrugsmagasi-
net”: ”Jeg vil have denne sindssyge eksport
stoppet, fordi det kan ikke være rigtigt, at EU
direkte skal bidrage til at smadre den 3. ver-
dens fødevarerproduktion”.

Fødevarerproduktionen i EU vil i fremtiden
ske på stadig større og stadig færre landbrugs-
bedrifter. Selvejet er truet, også fordi så store
bedrifter er vanskelige at overtage ved genera-
tionsskifte. Landdistrikterne vil blive yderlige-

Lettiske bønders brev med underskrifter til EU

Vi lettiske bønder vil gerne give udtryk for vores holdning, efter at vi har fået kendskab til EU kommissionens forslag af 30. januar, vedrørende forhandlingerne med ansøgerlandene om landbrug.

Flertallet af bønderne synes, at nogle af forslagene er uacceptable og vil gerne informere Dem derom. Vi kan ikke forstå EU's motivation i forbindelse med valget af kvoten til Letland. Forslaget giver ikke de lettiske bønder mulighed for at producere nok til forbruget i Letland. Vi spørger ikke om retten til at producere til andre lande, men vi anser det for uacceptabelt og endda fornærmende, at det bliver os forbudt at producere nok til at dække den lettiske befolknings behov.

De lettiske bønder finder også det forhold uacceptabelt, at en ligeværdig støtte først vil blive indført i 2013. Det forhold placerer os i en ufordelagtig situation i lang tid, fordi vi bliver forhindret i at få samme betaling for vores produktion som andre EU bønder.

Vi er af den opfattelse, at vi, efter vores indtræden i EU, skal have de samme rettigheder til støtte som de andre EU lande. I modsat fald vil vi have god grund til at tvivle på de af EU udtrykte basale værdier – demokrati og lighed.

Letland har været et landbrugsland

Jeg har aldrig forventet mange fordele; men jeg er meget utilfreds med de foreslåede kvoter som er ydmygende. Som jeg sagde i et tidligere interview: – De ønsker ikke at se os som producenter, men kun som forbrugere. Forslaget passer ikke sammen med de lettiske interesser.

Letland har traditionelt været et landbrugsland, desuden er der i Letland ingen infrastruktur til at udvikle industrien, som kan erstatte manglen af eller reduktionen i landbruget. Det er svært at forudse det endelige resultat af forhandlingerne. De lettiske bønder samler underskrifter på et dokument som gør rede for deres mening. Jeg håber, det vil være muligt at forbedre betingelserne. Før vi indtræder i EU skal der være en folkeafstemning, og jeg er bange for, at mange folk vil være imod. Samtidig har vi ikke noget alternativ. Jeg tror ikke det er muligt for Letland at eksistere separat, vi er et for lille og for fattigt land. Betingelserne er ikke retfærdige, også fordi de er ikke de samme som da Spanien, Portugal og Grækenland kom med i EU. De skulle ikke betale skat til EU's budget og de havde ingen begrænsninger vedr. kvoter.

*Janis Rascevskis,
landbrugsskolelærer og amtsborgmester
Jekabpils.*

Vi vil konkurrere ligeværdigt.

EU's forslag vedrørende landbrugspolitik for Letland som ansøgerland er umoralsk og ydmygende, især fordi EU's landbrugspolitik kaldes for den fælles landbrugspolitik. Det ser ud som om EU kun respekterer ordene demokrati og moral så længe det ikke drejer sig om penge og politisk magt. Vi letter er et lille folk, men vi har ikke glemt hvem og med hvilket politisk formål, vi blev solgt til Sovjetimperiet i 1939, hvilket resulterede i at vort lands økonomi og kultur blev ødelagt. Også dengang blev de samme principper, som nu er vigtige, ignoreret, og Letlands fattigdom er et resultat af det. Det vil være interessant at vide, hvad bureaukraterne i Bryssel ville sige, hvis de fik 25 dage til at træne i og derefter gå i bokseringen imod Mike Tyson, hvor der i forvejen er blevet annonceret om en ligeværdig kamp.

Vi kan forstå, hvorfor EU ikke ønsker at betale samme støtte til ansøgerlandene (de begrænsede finansielle resurser, manglende vilje til at begrænse støtten til de gamle EU lande, de nært forestående valg, mulig util-

fredshed blandt bønder i EU etc.) men vi kan ikke forstå de minimale produktionskvoter til ansøgerlandene, som ikke engang tillader os at dække behovet i vores egne lande og berøver os enhver mulighed for udvikling i landbruget. Er det det, der er hovedformålet? – Det Bryssel ønsker at opnå? Hvor skal vi lede efter de høje mål og idealer som I argumenterer med? Det ser ud for os, som om disse dårlige kvoter er foreslået med det formål, at Bryssel vil give efter i spørgsmålet vedr. kvoter, men støttebetalingerne vil blive forskellige som det ligger i tilbuddet og det vil betyde, at vi vil konkurrere meget lidt "ligeværdigt" i det europæiske fællesmarked, og hver af os vil ha' sin egen rolle.

Vi spiller vores egen rolle, og I spiller jeres – som Tyson.

Sov fredeligt.

Andriss Felss,
bonde og forhenværende parlamentsmedlem.

Storcken sidder på bondens tag

Han ser over marker og enge
Det bliver så dejlig en solskinsdag
Nu kommer den fagre tid
vi ventede så længe...

Denne sang fra min skoletid lød mange gange for mit indre øre, både da jeg for 10 år siden gæstede de østlige dele af Letland omkring Rezekne og Gulbene, og da jeg i sommeren 2002 genså de samme steder og mennesker. Barndoms minderne vælger frem, min opvækst på et husmandssted i Vendsyssel i 50'erne blev meget klar i mine erindringer, og det er selvfølgelig meget dejligt, og lidt sentimentalt. Samtidig er det også skræmmende, Letland og Danmark var i landbrugsproduktionen så sammenlignelige i 1930'erne, men derefter skiltes så udviklingerne, betinget af de politiske forhold i Europa. At jeg for 10 år siden, da jord og ejendomme lige var kommet på privathænder igen, genså 50'ernes produktionsformer, undrede og skræmte egentlig ikke, der var jo nu meget, der hurtigt skulle indhentes. Men at jeg 10 år senere møder samme billede,

blot med den forskel, at familiens søn, der kører høriven, egentlig er studerende i Riga og blot hjemme på ferie, er skræmmende set fra et

landbrugsteknisk synspunkt.

Det ser meget idyllisk ud med de gamle trælænger på den lille gård og med høns, gæs og kalkuner fritgående på gårdspladsen, om aftenen sad der to storke på taget, mens de to køer blev hentet ind fra marken, hunde og katte trimlede rundt, jamen, det er da stortrivsel?

Og dog, det hele rodede, høns og gæs gik nærmest ind ad køkkendøren, og gik man selv rundt, ja så måtte man passe på, at der ikke kom altfor meget hønsemøg o.lign. på ens fodtøj. Tænker vi på gamle gårde og gårdspladser, som vi stadig ser dem på diverse danske museumsgårde, med pikkede brosten, ja, så var det jo husmoderens stolthed, at disse pladser var rene, uden ukrudt og uden efterladenskaber, og det samme ses faktisk i det lettiske Fri-landsmuseum ved Riga. Da jeg omtalte denne overvejelse og min undren over nutidens små lettiske gårdes manglende oprydning, kom svaret som et projektil: Det er den russiske/sovjetiske indflydelse, der har fjernet denne bondestolthed! Det tjener jo ikke kun æstetikken med denne renlighed, men det holder også brøndvandet rent, at der ikke løber for meget møg hen over kanten på den! I dag er de fleste bondegårdsbrønde så colibakterie-forurenede, at også folk på landet køber vandet i dunke.

Den hjemmelavede ost, det hjemmekærnede smør, de friske æg, alt smager pragtfuldt, men....

Egentlig fik min nagende uro først fast grund under sig, da jeg efter at have fortalt, at jeg også fra min barndom kendte sådanne forhold med vand fra brønden, brændekomfur og gammeldags lokum, blev spurgt, om vi også havde kærnet vores eget smør dengang.

Nej, da, al vores mælk blev hentet af naboen, der kørte til andelsmejeriet om morgenen og om eftermiddagen bragte kærnemælk og skummetmælk tilbage til dyrefodringen, det var jo den kontante indtjening på et lille landbrug: mælkepengene og ægpengene!

Gammelmor i denne familie sagde derpå: sådan var det også hos os i 1930'erne, men nu er der ingen aftagere til vores små mængder af produkter, så vi er gået over til kun at producere til os selv og er så til gengæld selvforsynende med næsten alle madvarer.

Set rent teknisk er dette landbrug egentlig ikke en produktionsenhed inden for landets økonomi, men snarere en ren forsøgelse af en familie med naturalier, men ikke med midler til at købe andre fornødenheder, investere i effektivisering af dyrkning af afgrøder eller investere i børnenes uddannelser. Disse økonomiske midler skal tilvejebringes ved familiemedlemmernes arbejde andre steder i produktions- eller tjenesteydelsessektorer. Og som mange har

omtalt, så kniber det med nye produktionssteder, arbejdspladserne ligger i service og handel, måske turisme, men hvordan finansieres opbygningen af sådanne arbejdspladser?

Et autoværksted havde 17 mand ansat til på skift at reparere den lille bys og hinandens biler, men pengene til indretning af værkstedsfaciliteter, ja, de kom fra salg af pejsebrænde, stakket i de sække, vi kender fra diverse salgssteder i Danmark. Er den arbejdsplads rentabel? Hvad betyder den for samfundsøkonomien?

I forbindelse med øststaternes optagelse i EU tales der meget om, hvorvidt disse arbejdsstyrker straks skal have del i den "frie bevægelighed" eller ej. I 2001 havde Irland allerede givet lovlige arbejdstilbud med både arbejds- og opholdstilladelser til arbejdere fra Baltikum, der så udfyldte manglen på ufaglært arbejdskraft i Irland, og i år har Spanien på samme måde fået lovliggjort sine mange frugtplukkere ved at give disse tilbud til østlandene, hvis arbejdsstyrker så erstatter de mange illegale arbejdere fra Nordafrika.. Disse arbejdstilbud er meget populære i Letland, de giver en indtjening for familierne, der kommer penge hjem fra de "udsendte" familiefædre, men hvad finansieres dermed? Familiens overlevelse eller investeringer, der fører til en mere langsigtet indtjening? Det er svært at fortænke nogen i, at de nærmeste behov først og fremmest dækkes, men hvad er perspektivet for landets økonomi?

I 1992 kørte jeg med lettiske bekendte sydpå fra Riga for at se slottet Rundale, i nærheden af Jelgava gjorde vi holdt ved et nybygget "skur" for at få en portion mad, udvalget var pauvert, men stoltheden over den europæiske standard, at man nu havde en "rastepads", var stor.

I 2002 kørte jeg igen samme strækning, min bekendte sagde smilende, at vi lige skulle spise undervejs, og jeg tænkte ærligt talt, "Åh, nej!",

så stor var min forbløffelse, da vi drejede fra hovedvejen og ved en lille sidevej standsede foran en uendeligt velholdt gård med store rekreative områder.

Og da vi kom indenfor i de rene og lyse rum, var der straks en venlig og effektiv betjening med et stort spisekort med mange grøntsags-tilbud

Reklamen gik på den økologiske dyrkning, og man kunne se, hvordan køkkenpersonalet hentede tomater, salat, jordbær osv. direkte ind i køkkenet ude fra haven og drivhusene. Jeg undrede mig over et så gennemført koncept, hvad var det for en landmand, der havde fostret denne tanke og fået den gennemført med de nødvendige investeringer?

Jo, nu var det sådan set en af de garvede og højtuddannede lærere på Landbohøjskolen i Jelgava, der havde arvet den lille gård, der oprindeligt lå på dette sted, og han havde så haft overskuddet, både økonomisk og uddannelsesmæssigt til at kunne udvikle et koncept og få nogen til at medfinansiere. En succeshistorie, fordi den viser, at det er muligt at skabe en ny produktionsenhed, at det er muligt at vække interesse for seriøse kvalitetstilbud (der var både letter og turister ved de mange fyldte borde i gæstgiveriet) og fordi den også tyder på, at uddannelse skaber en åbenhed for nytænkning.

Mange børn fra landet får en videregående uddannelse, fordi deres forældre og bedsteforældre satser på dem og tror på uddannelse som midlet til at komme ud af det økonomiske dødvande. Mange børn fra landet bliver også hængende i landsbydyndet med alkoholisme og arbejdsløshed/uduelighed, fordi kommu-

nerne ikke har resurser til at samle op på alle de socialt dårligt stillede familier.

Får man en uddannelse er næste problem jo, hvor er jobbene? Ikke på landet, måske i byerne, men allersnarest et sted i Europa, hvor der så kan tjenes penge til at skabe en tilværelse hjemme i Letland igen. Ikke uden grund er diskussionen om arbejdskraftens frie bevægelighed essentiel for Letland.

En ung nyuddannet pige med stor fremmedsprogskunnen sagde det så klart: Jeg kan se en masse, der skal gøres her ude på landet, men efter endt uddannelse orker jeg ikke at vende tilbage her til og revolutionere, jeg tror, jeg kan gøre mere gavn ved at bruge min kunnen i byen på et nationalt og internationalt plan.

Investering i uddannelse begynder for mange familier meget tidligt, der er stor enighed om, at kendskabet til fremmedsprog er vejen frem. I

juli 2002 tilbød man på Rite Højskole en 2 ugers sprogsommerlejr for børn på ca. 9-14 år, unge lettiske lærerinder stod for hele indholdskonceptet og amtet ydede et lille tilskud til afholdelse af lejren. Der var så mange tilmeldinger, at man prøver at dublere, så der i alt bliver 2 gange 24 børn, der får denne mulighed.

Og hvem kommer så? Det er fortrinsvis børn fra de omliggende kommuner, men også en hel del storbybørn, som tilbringer deres sommerferie på landet hos bedsteforældrene i Rites omegn, og hvor bedsteforældrene ønsker at give børnene denne chance for at forbedre engelskkundskaberne. Der var rigtig sommerlejrstemning, bål om aftenen, løb og lege, højt humør, sovesalspjank og samtidig stor indlæring af det fremmede sprog. For mig var det en stor oplevelse at mærke den kreativitet og den motivation, der bar disse uger, både hos de deltagende børn og de ansvarlige lærere/ledere.

Og det er opløftende at se et sådant eksempel på, at inspiration fra højskoleideerne fører til så konkrete tiltag, der skal fremme moderniseringen af Letland, også langt ude på landet hvor der kun er støvede grusveje! Ganske poetisk kaldes de på lettisk "hvide veje"!

Stilstand, forfald, modernitet og kreativitet, man møder det hele på sådan en rundtur i Letland med rutebil og tog og overnatninger hjemme hos forskellige gode bekendte, og denne sommer var der desuden eet gennemgående diskussionstema overalt!

EU, skal vi eller skal vi ikke?

Man diskuterer egentlig ikke, om EU vil have østudvidelsen eller ej, højst om man er tilfreds med betingelserne. Nej, diskussionen går meget mere på, om Letland vil have EU eller ej! Præsidenten Vaira Vike-Freiberga havde i et TV-interview sammenlignet befolkningens situation med den, som et kommende ægtepar er i før brylluppet: da er de involverede præget af nervøsitet og usikkerhed, er han/hun nu den rigtige, bringer og tilbyder vi det, vi gensidigt har behov for og kan leve lykkeligt med? Denne nervøsitet er naturlig og konstruktiv, og bør ikke føre til aflysning af brylluppet! Tilnærmelsen til hinanden skal bæres af de gensidige varme følelser.

Det lyder smukt, men er måske lidt for poetisk, set med vestlige briller, især når vi også kender de gamle EULandes forbehold overfor østudvidelsen i fuldt omfang.

Et argument for mange lidt ældre borgeres skepsis er, at Union har vi haft før, dengang med social sikkerhed og indelukthed, og nu? Skal vi bare være marked for andre, men uden sikre udviklingsmuligheder?

De yngre derimod formulerer oftere, at for 10 år siden fik vi friheden, men politikere uden egentlige planer, og derfor ikke den ønskede økonomiske udvikling for befolkningen, EU har planlægning, så måske kan det give udvikling, vi har egentlig ikke noget andet valg! Eller

Det, vi har nu, har intet fremtidsperspektiv, måske mister vi nationale særegenheder ved at blive medlem af EU, men vi kommer til at høre til Europa og ikke til Rusland/Asien.

Et tilbageblik på 10 års udvikling i Letland er, som det fremgår, et meget broget "kludetæppe", noget står stille, andet udvikler sig, optimisme og pessimisme/resignation går hånd i hånd. De personlige kontakter bevarer deres hjertelighed, og diskussionerne er blevet meget mere åbne og realistiske. Storken sidder stadig på bondens tag, og måske undgår Letland nogle af vore industrielle miljøsynder, således at vi stadig kan glæde os over en naturperle indenfor vores fælles Østersøregion og Europa.

*Kirsten
Gjaldbæk*

Letland på vej mod optagelse i EU

Lige siden Letland i 1991 genvandt sin uafhængighed har det taget aktivt del i de globale processer. Det fulde medlemskab af EU og NATO har den højeste udenrigspolitiske prioritet. Formanden for Europabevægelsen i Letland (EBL) A. Dimants taler om, at der i det lettiske samfund ved siden af EUforien også eksisterer en EUfobi, fordi betegnelserne "Union" og "Føderation" hos mange fremkalder en negativ bismag, da de minder om tiderne, da Letland var en Sovjetrepublik. Man er også bekymret for den økonomiske konkurrencedygtighed. Derfor er det vigtigt at gennemføre oplysningsarbejde og at skabe gennemsækelighed og klarhed. Af den grund har EBL formuleret 10 argumenter (udgivet af Europakommissionens lettiske delegation i 2001), som skal mindske EUfobien:

1. Kultur: Vores folks tilhørsforhold til den vestlige kultur styrkes af vestlige værdier (frihed, demokrati, retsstat, kristelige værdier og normer, national bevidsthed)
2. Modernisering: Udjævningen af velstands-niveaue i de forskellige EU-lande vil styrke sundhedsvæsenet og landets sikkerhed, der vil blive mere opmærksomhed på miljøforbedringer.
3. Økonomiske fordele: Letlands konkurrencedygtighed på verdensmarkedet styrkes. Det europæiske marked åbnes for den lettiske industri og økonomi. Som nyt EU-land får Letland mange tilskud.
4. Personlig frihed: EU-borgernes selvbevidsthed styrkes af fælles uddannelses- og arbejdsmuligheder. Ære og agtelse for den enkelte bliver mere end tomme ord.

5. Europæisk lettiskhed bliver på længere sigt styrket af det frie marked, mobilitetsmulighederne og udveksling på mange områder.
6. Nationen Letland (etniske letter og minoriteter) vil forenes af de fælles værdier (frihed, demokrati, retsstat, fælles stats-sprog)
7. EU's økonomiske grænse vil ikke blot beskytte os, den tillader den absolut bedste udnyttelse af vore geopolitiske fordele. Ved en indtæden i EU undgås såvel isolation som uønskede indflydelser.
8. Styrken ved enheden: Letlands politiske og økonomiske betydning vil gro. Tilhørsforholdet til en politisk og økonomisk stærk union vil også sikre gode forbindelser til de østlige naboer.
9. Letlands uafhængighed på længere sigt sikres ved ligeberettigelsen mellem alle medlemslande.
10. Politisk sikkerhed garanteres af EU's stærke politisk-militære system.

Ikke kun Letland kommer til at profitere af en indtræden i EU. EU får ved Letlands indtræden en erfaren formidler over for Rusland, hele det geopolitiske koncept "EU's nordlige dimension" får yderligere støtte. Letland beriger EU med sine intellektuelle ressourcer (især IT, fysik og kemi), kulturrigdomme, landskaber og økologiske miljø.

Forudsætningen for en gensidig tilnærmelse er, at man gensidigt lærer hinanden at kende. Derfor bliver der i det følgende kort set på den aktuelle økonomiske situation i Letland og på uddannelsessystemet.

Den økonomiske situation i Letlands regioner (fra Latvija un Eiropas Savienība, Nr. 21, 2001, decembris)

Parameter		Reg. Riga	Kurzeme	Latgale	Vidzeme
Zemgale					
Areal, km2		3.466	13.607	14.550	19.777
13.189	Indbyggere, tusinde	1001,7	331,7	389,8	364,0
352,3	Investeringer pr person i LVL	379,93	146,13	132,76	35,56
12,81	Registrerede virksomheder, tusinde	64,8	11,0	8,3	9,8
9,2	Samlet udbytte, %	50	15	10	14
11					

	Gennemsnits-løn		
	LVL pr måned	151,25	
132,06	98,54	106,39	
104,99	Arbejdsløshed, %	3,8	
	7,8	15,8	8,2
	9,6		

Disse tal forklarer også delvist oprettelsen af særlige økonomiske zoner: Frihavnen Ventspils, Liepaja og Rezekne. Lettelser for de særlige økonomiske zoner er bl.a. 80-100% skattelettelser ved selskabs-, formue- og grundværdiskatterne, såvel som fritagelse fra momsafgift og ingen toldafgifter på varer, der indføres fra udlandet til disse zoner.

Letlands vigtigste produktionsområder er: Informationsteknologi, elektronik og mekanisk ingeniørarbejde, kemisk- og pharmaindustri, træforarbejdning, levnedsmiddelforarbejdning og tekstilindustri.

Letlands største handelspartnere er Tyskland, Storbritannien, Sverige, Finland, Litauen og Rusland. 16,9% af eksporten går til Tyskland (overvejende træ, metal, tekstiler), mens også 15,4% af importen kommer fra Tyskland. Der

eksporteres også træ og tekstiler til Storbritannien (16,5% af den samlede eksport). Sverige er meget glad for produktionen fra den lettiske tekstilindustri, men også elektro- og industrivarer hører til eksportartiklerne til dette land (10,7% af den samlede eksport), fra Sverige får Letland 7,2% af alle importvarer. Til Litauen eksporteres produkter fra kemiindustrien, papir, levnedsmidler (7,5%), til Rusland eksporteres levnedsmidler, elektrovarer og kemiske produkter (6,7%).

I følge den officielle statistik (*Latvijas Republikas Centrālā Statistikas pārvalde*) bemærkes der i 2002 på flere områder en produktionsstigning i sammenligning med den samme periode i 2001, f.eks. i den kemiske industri – omkring 19,3%, i tekstilindustrien – omkring 10,1%, i levnedsmiddelindustrien – omkring 5,8%. Stigningen i den samlede produktion på 3,8% i år 2002 er frem for alt opnået ved udvikling inden for handel, byggeri, service og den forarbejdende industri.

Trods mange gode eksempler på omstilling inden for landbruget er der stadig mange problemer, der skal løses inden for denne produk-

tionssektor, for at bønderne og landbefolkningen kan få menneskeværdige livsbetingelser. Antallet af beskæftigede pr 1000ha landbrugs-mæssigt dyrket areal er temmeligt højt, men arbejdsproduktiviteten – lav!

Støtteprogrammet SAPARD, som er startet i år, skal muliggøre et opsving på mange områder inden for landbruget. Alligevel har man brug for langt større støtte, for at bønderne kan blive konkurrencedygtige efter landet er kommet ind i EU.

Udslagsgivende for ethvert lands udvikling er dets borgeres uddannelsesniveau. Lige siden 1991 er der blevet vedtaget mange vigtige love for at gøre uddannelsessystemet mere gennemskueligt, mere effektivt og også sammenligneligt med EU-landene. Uddannelsesinstitutionerne har derved fået større selvstændighed og de uddannelsessøgende større valgmuligheder. Derved fremmes også ansvar og ansvarlighed.

Skolepligten er en niårig skolegang, der kan fortsættes som almen- eller erhvervsuddannelse. I 2002 har f.eks. 63,1% af de unge efter 9.klasse fortsat på den almene uddannelse, 34,8% har valgt erhvervsskolerne, 2,1% har afbrudt skolegangen. På de videregående, almindelige skoler (svarer til det danske gymnasium) kan man vælge et af de 4 tilbudte programmer: alment, naturvidenskabeligt, humanistisk eller erhvervsorienteret. Alle programmer har imidlertid 7 pligt-fag, 1 fremmedsprog, informatik, sport, erhvervsøkonomi, og desuden kan 25% af fagene være valgfag. Efter bestået studentereksamen kan de unge vælge en af de ca. 30 statslige eller private højere læreanstalter. I 2000 var der f.eks. 63,7% af de

nybagte studenter, der påbegyndte et studium, 12% valgte College-programmer (svarer til bachelorniveauer (korrespondenter, markedsøkonomer etc.) i det danske system). Man kan få en erhvervmæssig eller en akademisk uddannelse på de højere læreanstalter, og de erhvervmæssige retninger bliver stadig mere populære, f.eks. var der i studieåret 2000/2001 ca.13.456 studerende på erhvervsretningerne og 9,512 på de akademiske retningers bachelorstudier.

En bachelor kan fortsætte sit studium og erhverve magistergrad, og gå videre mod en doktorgrad. Der er også indført professionelle magisterstudiumsprogrammer (f.eks. til gymnasielærere, der skal viderequalificere sig oven på deres gamle sovjet-tids-uddannelser). Alle programmer skal godkendes og akkrediteres af udenlandske ekspertteams.

Uddannelsesinstitutioner af enhver art udvikler et intensivt samarbejde med lignende institutioner i EU-landene inden for rammerne af forskellige programmer (Sokrates, Erasmus o.m.a.) for at fremme udveksling og mobilitet. Sammenfattende kan siges, at trods EU-roskepis, som stadig dominerer hos ca. 38 % af befolkningen, støtter ca. 48% af Letlands indbyggere en optagelse i EU, fordi de ser en chance for en bedre fremtid ved denne indtræden.

*Dr. Margarita Kaltigina
(Rigas højere læreanstalt for uddannelse af lærere og skoleadministration)*

Artiklen er en del af en forelæsning, holdt ved

Dansk-Lettisk Forening i 1931-1933

Nu her i 10-året for vor Forening Danmark-Letland kom jeg til at tænke på en af vore gode bekendte, Finn Christensen. Han fortalte, at han var specielt glad for, at der havde eksisteret en Dansk-Lettisk Forening (det var i selvstændighedsårene 1931-1933). Som han siger, den har givet ham livet, hans forældre mødte hinanden i denne forening.

Hans far, professor A.R. Christensen var

formand for foreningen og hans mor var pianistinde frøken Gerda Andreas Møller. Hun spillede bl.a. på Letlands nationaldag den 18. november, både i 1932 og 1933 på Hotel Phønix i København, hvor foreningen holdt møder..

Det ser ud som om Dansk-Lettisk Forening kun har eksisteret i 3 år. Efter at have været på Avisbiblioteket og været i forbindelse med Statsbiblioteket i Århus, er det ikke lykkedes mig at finde mere om foreningens eksistens dengang.

Berlingske Tidende 18. november 1931

Berlingske Tidende 18. november 1932

Under møder m.m.:

Kl. 8 1/4: Dansk Lettisk Forening. Med Foredrag af Mag.. Hjelslev. (Hotel Phoenix.)

Under møder m.m.:

Kl. 8: Dansk-Lettisk Forening, Letlands Frihedsdag. (Hotel Phoenix.)

P.S. Det var for øvrigt professor A.R. Christensens far, grosserer og fabriksejer Rudolph Christensen, som testamenterede sit hjem "et klunkehjem" til Nationalmuseet. R. Christensen døde

i 1925, men to ugifte døtre blev boende der. Nationalmuseet overtog hjemmet i 1963.

Jytte N. Helio

Jubilæumsnummer

Forord	1
Foreningens start.....	4
Lykønskning fra ambassadør Aivars Baumanis.....	5
Lykønskning fra Østersørådets kommissær Helle Degn	6
Fra Kulturinstituttet i Riga.....	7
En hilsen fra foreningen Letland-Danmark	8
Lykønskning fra svensk-lettisk forening	9
Lykønskning med 10 års jubilæet fra Dansk Russisk Forening	10
Når drøm bliver til virkelighed, men.....	11
Letland og den store nabo i øst	14
Hjælp til selvhjælp	25
Omkring et balletprojekt.....	29
Inspiration og resultat	32
En højskole på landet i Letland.	33
Interesse haves, interesse søges	36
Bjørnedræberen	37
Hilsen fra Usmaskirkens menighed	41
Usmas kirke	43
10 år med kartografi og udvikling.....	46
Stumper hentet i en fremmedarbejders hukommelse	48
Nogle erfaringer og erindringer fra 12 års engagement i Letland.....	51
Letlands børn bærer fremtidens håb.....	53
Pilsetas dome, Tukums.....	57
10 års venskab med Liepaja.....	59
Bredgade, maj 1997.....	62
DUK's Letlandsprojekt 1995-1997.....	63
Samarbejdet Roskilde amt og Talsi amt.....	65
Venskabskor Babite - Vallensbæk	67
5 års jubilæum for venskabet mellem Bramsnæs og Gibuli	68
Uddannelse og efteruddannelse af tysklærere i Letland	71
Danske og lettiske tysklærere.....	73
Mit Danmark.....	74
Liepaja og Danmark.....	77
Samarbejde mellem Rigas pædagogiske center RSIC og Danmark	78
Talsi og Greve - fjern og dog så nær	79
10 dage i Danmark	80
Local Government Administration Programme in Latvia.....	82
Danske erhvervsfremstød i Letland	84

Danmarks erhvervsliv i Letland	87
Landbrug og fødevareproduktion.....	89
Lettiske bønders brev med underskrifter til EU	90
Letland har været et landbrugsland.....	90
Vi vil konkurrere ligeværdigt.....	91
Storken sidder på bondens tag.....	92
Letland på vej mod optagelse i EU.....	97
Dansk-Lettisk Forening i 1931-1933	100